

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

KECSKÉS PÁL
CHESTERTON
LUKÁCS LÁSZLÓ
THOMAS MERTON
TOLDALAGI PÁL
SZEGZÁRDY-CSENGERY JÓZSEF
DÉVÉNYI IVÁN
URR IDA
IJJAS ANTAL
MIHELICS VID

írásai

1959 SZEPTEMBER

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Kecskés Pál: Értékvilágunk</i>	513
<i>Chesterton: Lepanto</i> (Keresztury Dezső fordítása)	519
<i>Lukács László: Thomas Merton új könyve</i>	522
<i>Thomas Merton: Senki sem sziget</i>	524
<i>Toldalagi Pál: Azon tűnődtem tegnap, Álmodó természet, A legjobb álmom,</i> <i>Tegnap és tegnapelőtt</i> (Versek)	530
<i>Szegzárdy-Csengerly József: Mozaikok Szabó Lőrinc arcképéhez</i>	531
<i>Dévényi Iván: Csontváry Tivadar</i>	535
<i>Urr Ida: És Jön Jézus</i> (Vers)	544
<i>Ijjas Antal: Jerikói kaland</i> (Elbeszélés)	545
<i>Mihelics Vid: Eszmék és tények</i>	548
A kis út	555

NAPLÓ

A legújabb egyházdoktor (557); A modern hittudomány irányvonalairól (559); Az olvasó naplója (562); Ferenczy Béni kiállítása (565); Vietnám kulturája (567); Bernard Shaw a zenéről (570); A Szent István Társulat új kiadványai (572); Jegyzetlapok (573) 557

Felelős szerkesztő:

Sík Sándor

Szerkeszti: *Rónay György*

Főmunkatársak: *Belon Gellért, Dorombay Károly, Mihelics Vid, Possonyi László, Radó Polikárp*

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilla munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilla postatakarékpénztári csekkszámja száma: 37.343. Külföldi előfizetéseket is elfogadunk.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

ÉRTÉKVILÁGUNK

„Minden mesterség és minden elmélet, hasonlóképp a cselekvés és elhatározás is, nyilván valami jóra irányul; azért a jót helyesen annak mondják, amire minden irányul.” Aristoteles Nikomachosi Ethikájának e bevezető mondata mély és megcáfolhatatlan életbölcseiséget fejez ki. Nemcsak megismerjük a dolgokat, hanem állást is foglalunk velük szemben. Nemcsak létüket állapítjuk meg, hanem értékeljük is azokat, kívánatosnak vagy nem-kívánatosnak, jónak vagy rossznak találjuk őket. Értékelésünknek gyakran teljesen tudatossá nem váló mozgatói, irányítói vágyaink, amelyek ugyancsak Aristoteles megállapítása szerint létünk legalapvetőbb tendenciájában, a boldogság vágyában gyökereznek.

Testi-lelki összetettségében az embernek sokféle szükséglete, igénye van, melyek a különféle vágyak kielégítésre ösztönző sürgetésében nyilvánulnak. Az emberben kibontakozásra törekvő életerő keresi azt a tárgyat, amelyet a cselekvés, tevékenység által magáévá téve kielégülhet, erősödhet, gyarapodhat. A vágyat kielégítő tárgy a régebbi filozófiában a „jó” nevét viseli, a modern gondolkodás pedig inkább az „érték” néven emlegeti. Míg jó időn keresztül elsősorban az emberi megismerés mivoltának, bizonyosságának, határainak a kérdése állt a filozófiai érdeklődés előterében, ma ezt a helyet az érték-probléma foglalja el. A rohamos technikai fejlődés s a társadalmi átalakulás korát elsősorban a cselekvés, a tett érdekli, a cselekvés pedig célra irányul, amelynek az érték adja megvalósulásában igazolását. Értékek, értékes célok megvalósításában látja az ember az élet értelmét, irányadó értékelése szerint alakul világnézete, a társadalom széles rétegeit átható értékelés szerint alakul egy kor kultúrája, mely lényegében értékek megvalósítása alkotásokban, művekben, intézményekben.

E nyilvánvaló összefüggésből érthető, ha a megismerő képességet oly kritikus aprólékosággal vizsgáló Kant végül is az értékelő, „gyakorlati” észnek juttat primátust, elsőbbséget az elméleti, a „tisza” észszel szemben. Egy mélyebb értékélmény meggyőzhet bárkit az értéknek az emberi élet alakulására való nagy jelentőségéről. Csak addig veszünk valamit hűvös közömbösséggel tudomásul, amíg érdektelenül hagy bennünket. Mihelyt azonban pozitív vagy negatív értelemben, kívánságot ébresztő, vagy el-lenszenvet kiváltó hatással van ránk, kilépünk közönyös magatartásunkból s működésbe jön értékelő képességünk.

Működésbe lépését többnyire önkéntelenül ébredő érzések, érzelmek jelzik. Egy természeti benyomás, egy emberi magatartás, egy gondolat önkéntelenül tetszés vagy nem-tetszés, helyeslés vagy helytelenítés érzését váltja ki bennünk, amelynek ereje gyakran testi állapotunknak, közérzetünknek is érezhető változását vonja magával. Az érzésben önfenntartási szükségletünk, igényünk jelentkezik bizonyos önkéntelenséggel, mégis elég erővel ahhoz, hogy akaratunkra, tudatos állásfoglalásunk, cselekvésünk mozgósítójára, irányítójára ösztönöz, indító vagy tartóztató, elutasító hatását, befolyását éreztesse. Az érzelem és akarat sejtésszerűen feltörő aktusait az értelem ítélő, értékelő tevékenysége igazolja vagy helyesbíti. A megragadott érték-mozzanatot az értelem nemcsak pillanatnyi hatásában szemléli, hanem meglevő, igazolt ismereteihez, tapasztalataihoz, elveihez vonatkoztatja, figyelembe veszi a tényleges helyzetet, a körülményeket, s összevetései alapján dönt, ítélkezik az értékminőségről, azt vagy helybenhagyja s erősíti annak indító hatását, vagy ellenkezőleg,

látszólagosnak, tévesnek, károsnak itéli s ítéletével az akaratra, érzésre visszavonulást, tartózkodást, elutasító hatást vált ki. De éppúgy pozitív, igenlő irányba is terelheti az első, önkéntelen hatásokban negatív, tartózkodó jelentkezésű érzés- és akarat-nyilvánulást.

Értékélményeinknek az egész embert érintő, megragadó, indító hatásában mutatkozik meg életünk alakítására való jelentőségük. Nem egyforma hatásúak énünk alakítására, magatartásunkra különböző benyomásaink. Vannak olyanok, amelyek, hasonlattal élve, tudatunk, lelki életünk periferiáin maradnak, vannak, amelyek szokásos, mechanikus egyformasággal ismétlődő tevékenységet váltanak ki bennünk. Az értékjellegű tartalmaknál azonban énünket, egzisztenciális létünket érezzük érintve, a tárgyelfogással járó lelki áthasonulás pozitív értékű tárgynál nem csupán ismereteink tárába való elraktározást jelent, hanem igazi élményt képező, bensőségesen magunkévá tett lelki gyarapodást. A bennünk bensőségesült érték fejlesztli, nemesíti érzésvilágunkat, irányítólag hat akaratainkra, erősíti figyelmünket, tágítja értelmi érdeklődésünk körét. S hatását döntően célkitűzéseinkben, cselekedeteinkben mutatja meg. Az értékes cselekedet forrása az értékről való meggyőződéstől kiváltott önátadás, amely legjobb erőink, képességeink latbvetésére, munkába állítására készlet. Nem jöhet létre nagy tett értékeszméjének lelkesítő hatása nélkül. De még a mindennapi kötelességteljesítéshez is szükséges a tevékenységünk értékéről való meggyőződés. Tevékenységünk, munkánk tárgya iránti közömbösség vagy ellenszenv az eredményen is érezteti negatív, értékcsökkentő hatását.

Sokféle igénye, szükséglete az embert sokféle, különböző minőségű értékkel hozza vonatkozásba. Testi, szellemi és társadalmi igényei alapján nagy általánosságban anyagi, szellemi és társadalmi értékeket különböztethetünk meg. Az anyagi értékek közé tartoznak az érzéki élet igényeit kielégítő élvezeti értékek (étel, ital, élvezeti cikkek). Életműködésünkkel állnak vonatkozásban az életértékek, aminő az egészség, az életerő, a munkaképesség. Eszközként használjuk fel további céljaink megvalósítására a hasznossági értékeket, ezek szegletében áll a gazdasági élet és a technika. Szellemi igényeinek kielégítését keresi az ember a szellemi értékekben, az igazban, a szépben, a jóban, a szentségesben, ezek művelését vallják hivatásuknak a tudomány, a művészet, az erkölcs, a vallás. Társas természete utalja az embert a társadalmi értékek gazdag körére, aminők a barátság, a család, a hivatáskör, a népi közösség, az állami élet, a nemzetközi érintkezés, a vallási közösség szegleteltta értékek. Mindezek vonatkozásban állnak az egyéni életkör értékeivel is. Az anyagi és szellemi értékek egyaránt a társadalmi együttműködés érték-adó és értékvevő kölcsönösségében érhetők el, valósíthatók meg kielégítően. S az érték jelentőségéhez mért közösséget, társas kapcsolatot alakít ki maga körül.

Régi időktől a filozófiai gondolkodás egyik főfeladatának tekintette az értékek világának a feltárását. Ugyanakkor arra is rámutatott, hogy az értékek nemcsak minőségileg, de rang tekintetében is különböznek egymástól. Értékmegállapításainkban különbséget teszünk a „magasabb” és „alacsonyabb”, a „kisebb” és „nagyobb” érték között s ez nem tisztán szubjektív jellegű, hanem a dolog természetében megalapozott különbség. Megbízható különböztetési szempontnak bizonyul az értékminőség természete és a reá irányuló lelki aktus tartóssága és mélysége alapján történő rangsorolás. A pár pillanatnyi kéjbenyomást keltő élvezeti értéknél magasabb egy tudományos eszme vagy művészi téma értéke. De éppúgy igazoltnak bizonyul az oszthatóság szempontjából történő különböztetés

is. Alacsonyabbak a csak korlátolt mértékben birtokolható anyagi, mint az attól függetlenül birtokolható szellemi értékek. Továbbá magasabb rendű egy érték, ha egy másiknak megalapozását adja. Magasabb rendű a mértékletesség erkölcsi erénye, mint az általa biztosított szabályos életműködés. De rangkülönbséget jelent az is, vajon egy értéknek csak az értékelő alany részére van-e jelentősége, vagy minden ember számára egyetemes értéke és jelentősége van. Az élvezeti értékeknél lehet vita az alanyi izlés különbözősége szerint, de nem tehető éppúgy vita tárgyává az abszolút jellegű szellemi értékek érvénye.

Az értékek hierarchikus rendjében nem szűnik meg az alacsonyabb érték létjogosultsága vagy jelentősége a magasabbal szemben, hanem az ember természetétől igényelt és tevékenységével megvalósítandó életegész rendjébe való beilleszkedés követelményét fejezi ki. Az ember csak sokféle szükségletének a kielégítésével érheti el emberségének kibontakozását. Minél több érték iránt van fogékonysága, annál gazdagabb, tartalmasabb az élete. S minthogy az ember egy szellemi képességeivel emelkedik ki a fizikai természet világából, embersége elszegényesítését, lecsökkentését jelenti, ha értékirányulásaiban, vágyai kielégítésében nem követi az értelmes természettől megkívánt rendet és mértéket. Az élet elsenyvesztésével jár, ha a képességeket, az életerőket az élvezeti értékek kiszolgálása alá rendeljük, hogy ha a szellemi értékeket a hasznossági értékelés szempontja alá helyezzük.

A kultúra fejlődésével fokozódnak az emberi élet igényei is. Ha ezek nem is elégíthetők ki valamennyien egyforma mértékben, bizonyos mértékű kielégítésük az emberi létteljesség kívánalmaként jelentkezik. A fejlődéssel s annak érdekében differenciálódnak és önállósulásra törekednek a kultúra egyes részei. Az egyes kultúra-ágaknak megvannak a sajátos céljaik, feladataik, amelyeket hozzájuk igazodó eszközökkel, módszerekkel, eljárásokkal igyekeznek megvalósítani. Bár ezzel autonóm jellegű érték- és kultúra-körök alakulnak ki, az önállóság viszonylagosnak bizonyul az ember létével adott értékcélokhoz képest, amelyekhez a kultúra mindegyik ága hivatott hozzájárulni s amelynek szolgálatában egymással találkozhatnak.

Kulturális munkamegosztás mellett az egységet az erkölcsi érték munkálja az emberré válásnak, — azaz az ember törekvési tendenciáinak a megfelelő értékek irányában és rendje szerint teljesítendő kibontakoztatásának — minden emberre egyaránt érvényes felszólításával. Minden értéknek van sajátos szólítása, felhívása, amellyel az ember valamelyik képességét, hajlamát cselekvésre serkenti. A filozófiai kutatás megállapítása szerint az erkölcsi érték, a sajátos értelemben vett „jó” abban különbözik s emelkedik ki az értékek köréből, hogy felszólítása feltétlen parancsot kifejező „kell” formájában jelentkezik. Erkölcsi életünk legalapvetőbb szervehez, képességéhez, akaratunkhoz szól, sürgetve a jó irányában való működtetést, de meghagyva az ellenkező választás lehetőségét is. „Jó” pedig a reális léten tájékozódó gondolkodás és értékelés szerint az, ami rendelkezik a lényegének megfelelő tulajdonságokkal, olyan, amilyennek lennie kell. A lényegmegvalósítást hordozza minden lény célként magában. Az ember célja, rendeltetése az emberi létmivoltnak megfelelő teljességre, megvalósulásra jutás, amennyiben az az ember szabad és tudatos tevékenységén áll.

Vannak az emberi létnek olyan részei, amelyek működése nem függ az ember szabadságától. Ilyen a testi szervek, a lelki képességek sokféle működése. Az emberi létegyeség mellett ezek állapota (pl. a testi egészség, ösztönös hajlamok) sem közömbös az erkölcsi életre. Azonban a fiziológiai

és pszichikai erők önmagukban nem erkölcsi minőségek, hanem mint általános létfeltételek folynak be, esetleg korlátozólag, az erkölcsi élet alakulásába, amely az emberi lét szellemi, értelmi és akarati szintjén alakul ki teljes mivoltában.

A viszonylagos értékekkel szemben, amilyenek az érzéki értékek, az erkölcsi érték önértékűségével válik ki, önmagában bírja érvényét, igazolását. Igazolását adja az élet általános törvényszerűsége, mely a csírák, életlehetőségek kibontakozását, fokozását serkenti. Az emberben az eredetileg lehetőségek formájában adott erők, képességek — az emberi létmivoltnak megfelelő — kibontakoztatása léte törvényszerűségének teljesülését jelenti.

Ugyanezt igazolja az ember belső tapasztalata, önmegfigyelése. Az érzéki gyönyörhöz nem hasonlítható mélyebb, teljesebb kielégülést érez, ha az erkölcsi parancsnak eleget tett, ha kötelességét teljesítette. Egy jelentősebb erkölcsi teljesítménynél embersége növekedését, teljesebbé válását tapasztalja. S fájdalommal tölti el, ha nem tette meg, amire a kötelesség szólította, ha hűtlen lett jobbik énjéhez, ha emberségében megfogyatkozott. Az ember lényegi természetének követelménye alapján tartjuk az erkölcsi jót megfelelőnek, helyesnek és látunk az erkölcsi rosszban természetellenességet, torzulást, perverzitást. Embersége megőrzéséhez és teljesebbé tételéhez nagy jelentőségű az ember erkölcsi tájékozódó szerve, lelkiismerete éberségének, tisztaságának a gondozása.

Mint az értelmes természet követelménye, az erkölcsi érték hatáskörébe vonja az ember összes tudatos vágynyilvánulásait s az életcél egészébe illeszti kielégítésüket. Ebben a hatásban is megnyilvánul elsőbbsége a többi értékkel szemben. Az erkölcs megkívánja az élvezeti értékek használatánál az ember rendeltetéséhez méltó mérték- és kielégítésmód megtartását, az életértékeknek értékes cél szolgálatába állítását, az eszköz-értékeknek az ember rendeltetésének megfelelő használatát, megkívánja a tudománytól és művészettől is az erkölcs tisztelbentartását s a társadalmi élet értékeinek az ember javára fordítását, a közerkölcsiség fenntartását és emelését.

De az erkölcsi érték még további vonatkozásra is utal. A dolgok lényegén alapuló értékek egymáshoz rendeltségükben, alá-fölérendeltségi viszonyukban egységes rend tagjainak bizonyulnak, amely az ember cselekvési lehetőségeivel mint erkölcsi világrend áll szemben. Ennek a rendnek az alapkövetelményeit az ember maga előtt találja, nem alakíthatja, változtathatja meg azt önkényesen. „Jó” és „rossz” különbsége tekintetében az ember önmaga jólfelfogott érdeke szempontjából éppúgy, mint a külső dolgokhoz, embertársaihoz vagy Istenhez való viszonyában kötve van a valóság lényegi követelményeire. Választási lehetőség csak a részletekre, az erkölcsi követelmény gyakorlati alkalmazására nézve áll fenn, nem az ember és a dolgok lényegi mivoltára és rendjére nézve. A rend elvét nem találjuk magukban a dolgok lényegében, mert azok csak önmaguk magyarázatát adják, de nem adják magyarázatát a sok lehetséges vonatkozás közül a köztük tényleg fennállónak, amelyet róluk megállapítunk. Ez a belátás vezette a bölcselő gondolkodást a világ önmagán túlvezető, transzcendens létesítőjének és rendezőjének az elismerésére.

Hogy ez a transzcendens létű valóság személyes Szellem, nemcsak a rend alkotásához szükséges értelem következménye alapján, de erkölcsi kötelességtudatunkból is következtetjük. Erkölcsi kötelességmulasztásnál nem csupán valami cselekvési norma megsértését érezzük (amilyen pl. egy technikai követelmény gyakorlatlanságból történő elvétése), hanem ütközést, szembefordulást egy felsőbb törvénnyel, amelynek megsértése

büntudatot és bánatot ébreszt bennünk. Az erkölcsi követelmény parancs formájában jelentkezik tudatunkban, feltétlen jellegének kielégítő indokolását egy abszolút lény, Isten akaratának parancsa adja.

Benne, létében találja meg örök hazáját az értékek birodalma is. Az értékek nem gondolhatók a reális léttel szembenálló ideális, eszmei lét tagjainak, amelyek az ember rájuk irányuló szabad tevékenységével realizálódnak, valósulnak meg, amint a modern idealizmus tartja. Értékminőségek csak a reális valóság lényein találhatóak, — azoktól elvonatkoztatva tehetők eszmei elgondolás tárgyává, mely értékjellegüket a megvalósíthatóság határáig tartja fenn. Csak a megvalósíthatóság alapján lehet az érték törekvés célja. Követhető úton halad Aristoteles s a keresztény filozófia, mikor a valósághoz tartozó minőségnek tartja az értéket s az esetleges, változó, de egyre teljesebb megvalósulás és érték felé irányuló valóság létalapját és végső célját az abszolút Valóságban találja meg, amely abszolút létében abszolút Érték is. (Ens realissimum — summum bonum.) A keresztény gondolkodás is magáévá tette s a kinyilatkoztatásból szerzett ismerettel tökéletesítette Aristotelesnek Istenről adott ama filozófiai meghatározását, amely lényét tiszta aktusnak, ténylegességnek állítja, vagyis annak a lénynek, amelyben a lényeg teljes megvalósulása egyszersmind az érték teljességével azonos. Szellemi létével, önismeretével együttjáró értékadata alapján tartja Aristoteles Istent a legboldogabb lénynek, aki tökéletességével maga iránt vágyat ébresztve a lények lét-kibontakozását s azzal járó tökéletesülésüket irányítja. Továbbmegy a keresztény gondolkodás, mely végső fokon az értékeket Isten világot teremtő eszméivel azonosítja. Hozzájuk igazodással valósul meg a teremtmények Istenhez hasonnlása, lényük létkiteljesülése.

Hogy értéktörekvéseinek s léte értelmének ily abszolút irányítójára és biztosítójára az embernek szüksége van, a keresztény felfogás szerint belátható abból, hogy akarata nemcsak értékvalósító, de értékromboló lehetőséggel is rendelkezik. Nemcsak jót, de rosszat is cselekedhet. Az alacsonyabb értékért feláldozhatja a magasabbat. Különböző igényeinek az értékrendnek megfelelő összerendezése, az erkölcsi egyensúly biztosítása az emberi élet állandó feladata. Nemesebb énjéért folyó küzdelmében Isten lét- és értékteljességének tudata állandó felszólítás és ösztönzés a jobbra törekvésre, még áldozat árán is.

Lét és nemlét, érték és értéktelenség közt lebegő, állandóan veszélyeztetett létalkatában eszerint az ember számára a célhozjutást jelentő megvalósulást a lét teljessége igéri. Feléje, az abszolút értékvalóság felé vonzza az embert teljességet kívánó életigénye s végtelenségbe törő vágya, mely reményét az önmagában megvalósult erkölcsi értékben hordozza. Az emberi lélek szellemi természetében adva van a lehetőség a továbbélésre az örökkévalóságban. Hogy ez a felteve nem értelmetlen dolog, az értékek valósága nyomatékozza. Mint cselekedeteinek belső tartalma, az erkölcsi érték eggyé válik az értékes személlyel, és örökkévaló érvényességével magában hordozza a létezésre való érdemességet is. El-lentmondó, hogy ne létezzen az, aminek érdemes léteznie. Az erkölcsi élet értelmetlenné válna, ha az értékké valósult szellemi élet éppúgy elpusztulna, mint a fizikai világ mulandó egyedei, s az értékes és értéktelen életnek ugyanaz lenne a végső-sorsa. Ez az ellenmondás nem egyeztethető össze az erkölcsi világnak a megvalósítást feltétlenséggel sürgető követelményével, sem az erkölcsi világrend Urának fenségével.

Lét- és értékteljességében Isten értéktudatunk számára az abszolút létet és sérthetetlen erkölcsi tökéletességet kifejező „szent” értékének jelentőségével bír, amelynek felfogására vallásos hajlamunk képesít. Ez a

hajlam és igény éppoly természetes képessége az embernek, amilyen egyéb hajlama; kifejlődésének és alakulásának vannak elősegítő és gátló tényezői, hasonlóan az ember egyéb hajlamához. Életükkel vallásosságuk értékét igazoló emberek tanúsága szerint az Istennel való lelki egyesülés oly sajátos felemelő erővel tölt el, amilyent semmiféle természeti erőforrás nem képes nyújtani. Legszenvedetlenebb ez egy más életformából valóságos életre térők esetében, akik a változás lényegét új életre születés, megújulás, „megtérés” nevének emlegetik. Az isteni erő, a „kegyelem” lélekbe áradásával megváltozik az ember korábbi magatartása a világgal szemben. A bizonytalanság megnyugvássá, a kínzó büntudat az őszinte bánat tisztító hatásával lelki felszabadulássá, az élet mostohaasága miatt lázongó lelkület megbéküléssé változik át. Az Istennel való egyesülés oly magaslatra segíti a lelket, ahol a dolgok már nem mulandó esendőségükben, hanem „sub specie aeternitatis”, az örökkévalóság nézőpontjából kapnak jelentést és értéket. A vallásban biztonságot kereső, egységet adó iránypontot igénylő, erkölcsi tudata számára föltétlen biztosítékot kívánó ember oly szilárd, abszolút életközpontra jut érintkezésbe és egységbe, amely életének biztonságot, tartalmat, értelmet ad. S Istenen, a mindenség Atyján keresztül embertársait is lelkileg magához közelebbállónak tudja, mint tisztán a külső érintkezés alapján.

Értékélményeink jellegzetes lelki mozzanatai különös mélységgel, bensőségességgel érvényesülnek a mélyen vallásos élményben. A legkülönbözőbb hatások, benyomások lehetnek ilyenféle élményünk kiváltói. Egy mély természeti benyomás, egy felemelő művészi élmény, az önzetlen emberi jóságból felénk áradó szeretet, de éppúgy az emberiség hiányának tapasztalata, az élet örvendetes és fájdalmas élményei, jócselekedeteink feletti öröm s a bűnünkre döbbenés fájdalma, születés és halál titka egyaránt érinthetik s rezgésbe hozhatják lelkünk az isteni benyomásra hangolt húrjait. Lelki elmélyedésre indító benyomásainknál tudatosul bennünk Annak a léte és jelenléte, aki „egészen más”, mint az érzékeinkkel felfogható világ, akinek a lényé éppazért nehezen is fejezhető ki a változó, mulandó dolgok jelzéséből eredő szavainkkal, hitünk szerint mégis mindennél bizonyosabb a léte; Ő az abszolút létközéppont, akihez tartozóknak tudjuk magunkat is, s világosabban vagy homályosabban, de mindenképp a valóságos jelenlét bizonyosságával fogjuk fel, hogy „Őbenne élünk, mozgunk és vagyunk”. (Ap. Csel. 17, 28.) Ennek átérzése megrendítő, de egyszersmind felemelő tudat, mely a hit fényével erősíti és tisztítja értelmi látásunkat s hatalmas indítást ad akaratunknak. Szellemi erőit áthatva és serkentve a vallásos lelkület az ember legjobb képességeit segíti kibontakozáshoz, tettevé váláshoz. A mindennapi élet hűséges kötelességteljesítése, a nemes emberi életre törekvés éppúgy, mint a hősi áldozatvállalás, nagy szellemi teljesítmények, művészi alkotások bizonyosságtevői az istenhit kegyelmi indítást, ihletet és erőt adó hatásának.

Az isteni jelenlét tudatában élő ember alapmagatartása a tisztelet: érzék, megnyíltottság a megvalósult, vagy feladat formájában elénk táruló értékkel szemben, az érték elismerése önmagunkat alárendelő kötelezettség vállalásával. A dolgokat, embereket tisztelettel szemlélő tekintet a felszínnél mélyebben lát, számára mindennek van belső tartalma, jelentése, rendeltetése, értékük felismerésével kapnak a lények értelmet. A vallásos ember számára mindenre a Lét és Érték teljességéből árad a létet fenntartó és értéket adó erő. Ezzel a látással képes minden értéket rendeltetéséhez mértelen méltatni, az értékrendet tiszteletben tartani, leküzdeni az önzés, érdek, haszonszerző mohóság rendbontó, felforgató, értékhamisító hajlamait. Az abszolút lét- és értékforrásról való meggyőződés-

sével hinni tud minden történés értelmében. Nehézségek, megpróbáltatások, csalódások sem törnek le hitét. Meggyőződése, hogy a világ életét irányító Hatalom a lét és érték kiteljesedésére irányít minden történést. Az értéktelenség, a léthiány számára ébresztőleg és serkentőleg hat az érték az igazi lét felismeréséhez és megbecsüléséhez, a megpróbáltatás és csalódás értéklátása és értékérvése tisztulását segíti, lemondás és elkedvetlenedés helyett a rossz felszólítás számára a jó erejével való leküzdéséhez. A hívő ember Istenben bizva dolgozik önmaga és a világ értékesebbé, jobbá tételén.

CHESTERTON:

LEPANTÓ

SZÉK SÁNDORNAK,
70-ik születésnapjára.

*Hó kutak szöknek: a kertek mint a nap;
Bizánc szultánja mosolyog s elmézi, hogy játszanak;
fényükkel felderül az Úr, kit retteg a világ,
erdők sötétjét kavarja fel, szakállá iszonyatát:
rőt félhold görbül gúnyra ajka sarlóiban:
a föld legbelső tengerét megrázta hajóival:
felmentek Itália fokán túl a fehér városokig,
felzúgtak az Adrián, hol a Tenger Oroszlánja lakik.
Gyötrődve kitérta karját a pápa a világ felé,
fegyverbe hívta a királyokat a Kereszt jele köré;
tükrébe néz az angol királyné, mint a jég,
az árny-Valois ásitva hallgatja a szentmisét,
spanyol ágyú szavát kaland-szigeten foszlatja el Nyugat,
s az Aranyszarv ura felnevet, ha szemébe ragyog a nap.*

*Dübben a tompa dobszó, alig hallja a hegy,
hol felveri névtelen trónján a koronátlan herceget,
hol, habár kétes ágyból jött, s elhagyta a hatalom,
az utolsó lovag számbaveszi fegyvereit a falon,
az utolsó trubadúr, aki még megérti a madár dalát,
amelyre egykor délfele ment az egész ifjú világ:
piciny hang, s vakmerő, ha jön: a roppant csenden át
kanyargó ösvény hozza fel a kereszteshad zaját.
Harang döng, mint ágyúszó, hegynek adja hegy:
Don Juan d'Austria a háborúba megy!
Merev zászlók feszülnek, míg az éj jég-szele rohan,
az árnyban kormos bíbor mind, a fényben ó-arany,
a rézdobokról karmazsin fáklyák lángfénye ló:
most a túbák, most a kürtök, most az ágyúk, s most jön ő.
Don Juan hullámos, büszke-szép szakállába nevet,
s hogy nyergében feláll, nagyobb mint Trónok, Seregek,
felszegett feje zászló, minden szabad emberé.
Szemünk szent fénye, hujja!
Veszted fénye Afrika!
Don Juan d'Austria
léptet a tenger felé.*

*Mohamed paradicsomában az Esthajnal-csillag felett,
(Don Juan d'Austria a háborúba megy)
az örök húri térdein turbánja megremeg,*

nagy turbánjába szöve a nap és a tengerek.
 Rendülnek a pávás kertek, mikor álmából kilép,
 a fák csúcsai közt magasabb, mint sudár jegenyék,
 szólítja — s hangja a kerteken át mint mennyi dörgése ront —
 feketé szárnyú Azraelt, Arielt és Amont.
 Gigászok ők s géniuszok,
 csupa szemesek s szárnyasok,
 befogott erejük az égre csapott,
 mikor szolgálták bölcs Salamont.

Bíborban ég, amelyik a rőt hajnalból elősiet,
 hol sárga istenek megvetőn lehunyják szemüket,
 zöld ruhában zúdulnak a tenger zöld poklaiból,
 hol hullt egek, vak szörnyetegek üvöltő kórusa szól:
 kagylók ragadnak rájuk, miket a tenger erdeje önt,
 oly pestis porzik tapadva rájuk, mely fényes mint a gyöngy,
 zafír-füstben gomolyognak elő, kiket a kék mély kivetett,
 megállnak és csodálkoznak s imádják Mohamedet.
 S ő szól: „Dőljön le a hegy, hol a remete-nép bujlik,
 szűrjétek a rőt-ezüst porból ki a szentek csontjait,
 a gyaurt üzni ne legyen elég a nappal és az éj,
 mert ami bajt hoz ránk, Nyugatról újra visszatér.
 Mindenre ráütöttük itt az elrendeltetést,
 a tőrés, bánat és tudás Salamon-bélyegét,
 de láрма kelt a hegyeken, a hegyeken, s én tudom:
 negyszáz éve is ez a hang dörgött palotáimon.
 Ő jön, ki nem mondja: Kiszmet, ki nem hisz Fátumot,
 maga Richárd, maga Rajmund, maga Godofréd vágat ott.
 Mert tudja, mit ér az égi babér, magát veti áldozatul, —
 tapossátok el, hogy a földön a mi békénk legyen az úr!” —
 Jól hallotta: bög az ágyú, hallotta: dob pereg,
 (Don Juan d' Austria a háborúba megy)
 halkan és hirtelen — hujja! —
 villámot küld Ibéria!
 Don Juan d' Austria
 megy Alcalar felett.

Északi tenger útja felett Szent Mihály örzi fokát
 (Don Juan d' Austria fegyverben léptet tovább)
 ott, hol a tenger tompa fény s ömlik a vad dagály,
 ott, hol törődik a tengeri nép s a vitorla vörös sirály,
 vas lándzsáját megrázza, kő-szárnya szinte repül,
 hangja átszap Normandián, de a hangja csak egyedül.
 Mert Észak csupa zürzavar, textus és sanda szem,
 és halott az ártatlan indulat, csodára nyílt értelem:
 és keresztény keresztényt ölt, por lepte be és sötét,
 és keresztény rettegi Krisztusát, mert arcán új Végzet ég,
 és keresztény szídjá Máriát, kin Isten csókja gyúl —
 de Don Juan d' Austria már a tenger iránt vonul.
 Kiáltása éjen-napon, széltorlaszokon áthatoló,
 s szavaival harsonáz, a hangja harsonaszó.
 Harsonák szózata!
 Domino gloria!
 Don Juan d' Austria
 szavát lesi mind a hajó.

Az aranygyapjúval nyakán zárkózik Fülöp király,
 (Don Juan d' Austria fegyverben hajóra száll)
 a kárpit bársony a falon, sötét s lágy, mint a bűn,
 törpék bujkálnak rajt ki-be, törpék, akár a sün,

kristályfiolát vesz elő, mely sápadt, mint a hold,
csendül, mikor kezébe veszi, s megdermed, akár a holt,
az arca mint a tapló, leprás, szürkés-fehér,
mint vak falak közt a növény, mit nap sohasem ér.
Kezében a halál, mely minden igaz munkát a sírba lök, —
de Don Juan d'Austria már lövi a törököt.
Vadászik és csaholnak gyors vadászebei,
harcának híre Itália partját végigveri!
Ágyút ágyúra! Ha-ha!
Golyót golyóra! Hujja!
Don Juan d'Austria
ágyúit harcba veti.

A pápa kápolnájában volt, mielőtt feljött a nap,
(Don Juan d'Austria köré a füst fellege csap)
hol Isten az ember házában ül, míg lepereg az év,
az ablaknál, honnan a világ csak kedves semmiség:
a roppant tenger hályogos tükrén ott látja sok
gyilkos hajója sarlóját, kinek neve titok:
nagy árnyat vetnek, belehull a Kereszt és a Palota,
eltűnik Szent Márk gályáin az oroszlánok sora:
a hold hajóin fönt paloták, szakállas sok kapitány,
a hold hajói lent sötét, bús börtön valahány,
keresztény rabok, vak beteg, izzadó lázadók,
mint elsüllyedt városok népe, mint forrongó bányalakók,
tiprott szolgák, akik fölött a hajnali ég ivén
csüggött az istenek lépcsője a kölyök-zsarnok idején, —
számptalan, hangtalan, reménytelen fut mind és felbukik,
mint Babilon gránit-domborművén, futva a király lovait:
nem egy megőrül zugában lent, ahol pokol a csend,
s a cella rácsán egy sárga arc mutatja, hogy pokol a rend,
és elfelejti Istenét, nem érdekli már a sors, —
(de Don Juan d'Austria áttörte a csatasort!)
Hajóján harcol Don Juan, mely vértől részegen
olyan, akár kalóznaszád a vérhabos vízen:
skarlát vérszínnel öntözi, mi ott ezüst, arany,
feltépi a fedélzetet s a hajóürbe rohan:
felcsődül mind a sok ezer, a tenger rabjai,
öröm-sápadtak, fény-vakok, a szabadság ittasai.
Vivat Hispania!
Domino gloria!
Don Juan d'Austria
jött szabadítani!

Cervantes áll a gályán: már megpihent vasa;
(Don Juan d'Austria koszorúval tér haza)
unalmas spanyol tájban göröngyös útra lát,
egy keрге lovag sarkantyúzza ott örökre, hiába lovát, —
mosolyog, de nem mint a szultán, tokjába löki vasát...
(De Don Juan d'Austria megvívta szent hadát.)

Keresztury Dezső fordítása

THOMAS MERTON ÚJ KÖNYVE

„SENKI SEM KÜLÖNÁLLÓ SZIGET; minden ember egy rész a kontinensből, az egésznek egy darabja.” John Donne-nak, a 16. századi angol pap-költőnek e néhány sora az utóbbi években több könyv mottójában és címében is felbukkant. Senki sem sziget: az ember nem élhet a többiektől elszigetelt, magányos életet, nem élhet emberi életet közösség nélkül; mindenki felelős a közösség, az emberiség sorsáért.

A kollektív felelősség gondolatát főleg a második világháború vetette fel. Senki sem sziget — ezt választotta három éve megjelent könyvének címéül Thomas Merton is. Ő azonban már a maga eredeti teljességében használja föl Donne szövegét s a maga teljességében bontja ki ezt a gondolatot. Az embernek nemcsak természetes élete lényegesen közösségi, hanem természetfölötti élete is. Megszentelődésünket sem érhetjük el önmagunkba zárva, magányosan. Ki kell lépnünk önmagunkból, hogy Krisztushoz hasonlóvá alakulhassunk, s a keresztségben belekapcsolódva Krisztus Titokzatos Testébe þennünk is megindulhasson Isten természetfölötti, rejtett élete.

Merton esszé-szerű fejezetekben beszél a lelkiélet különböző területeiről, a reményről, a lelkiismeret és a szabadság viszonyáról, hivatásunkról, az őszinteségről, az irgalomról, a bélelő magányról. Könyvéből mégis egységesen rajzolódik elénk a lelkiélet klasszikus útja, Krisztus követésének kétezer éves útja. Senki sem sziget: csak az boldog, aki boldogságát meg tudja osztani mással, aki szeretni tud másokat. Szeretetünk legtökéletesebb foka az Úr Krisztus iránt való szeretetünk. Istenszeretetünk alapföltétele pedig az, hogy tudunk remélni Istenben. Ez a remény lefoszt rólunk mindent, ami nem Isten. A keresztény élet lényege: le kell vetnünk régi önmagunkat és Krisztushoz hasonlóvá, Krisztussá kell válnunk. Az aszkézis célja nem az, hogy tönkretegyük testünket, hanem, hogy szabaddá tegyük magunkat Istennek. A lelkiélet legnagyobb veszélye, hogy önmagunkat keressük, s nem az Istent. Alázatos önismerettel föl kell ismernünk saját semmisségünket, és Istent kell életünk középpontjává tennünk. „Istenfiúságunk nem pusztá metafora vagy jogi föltevés csupán, hanem természetfölötti valóság. A Szentlélek műve, aki nemcsak bizonyos jogokat biztosít számunkra Isten előtt, hanem megnevesíti és teljessé teszi személyiségünket is, azáltal, hogy minden egyes embert azonosít Isten egyszülött Fiával, Krisztussal, a Megtestesült Igével. A keresztény ember tehát nemcsak önálló személy; személyisége fel is magasztosult, hisz azonossá vált Avval, aki az Atya minden szeretetének tárgya: az Isten Igéjével. Mindegyikünk akkor válik tökéletesen önmagává, amikor a Szentlélekben Krisztussá változott.”

Krisztus követésének örök útját rajzolja meg Merton is: a lélek önmagára eszmélésének, önmagából kivetkőzésének, majd Krisztussal való egyesülésének útját. A könyv mégis mindenestül modern. Közvetlen őszintesége, lebilincselő frissége néhány lap után meggyőzi olvasóját arról, hogy a kereszténység örök igazságai ma, a mi számunkra is nélkülözhetetlenül fontosak és időszerűek. Merton azokból a problémákból indul ki, amelyek mindnyájunkat foglalkoztatnak. De nem elégszik meg a szokványos feleletekkel: a látszatok és apróbb-nagyobb öncsalások mögé hatolva megmutatja az egyetlen valóságos megoldást, Isten útját.

S itt rejlik Merton könyvének másik nagy értéke. Élete, de könyvei is mutatják, hogy közülünk való, hozzánk hasonló ember, aki éppen konverzióival lépett rá arra az útra, amelyet mindannyiunknak követnünk kell. Közülünk való, a miénkhez hasonló nehézségekkel, kétségekkel, kísértésekkel. S most ő

ugyanolyan nyíltan, ugyanolyan őszinte igazságkereső lélekkel, mint konverziója előtt, beszél a lelkiéletéről — Krisztusban való életünkről és Krisztus életéről mibennünk. Olyan természetesen beszél a természetfölötti életéről, hogy még a hitében megrendült olvasónak is meg kell éreznie: a kegyelem és a természetfölötti világ is valóság; ha nem is érzékelhető, mégis legalább olyan valódi valóság, mint a természetes világ. Merton eleven közvetlensége, szinte azt mondhatnánk, természetfölötti realizmusa nagyon erős és modern bizonyosság a természetfölötti élet realitása és végtelen értéke mellett.

Ugyanilyen őszintén beszél saját szerzetéről, illetve általában a monasztikus szerzetesekről. Mivel ezeknek elsődleges hivatásuk életük megszentelése, a Krisztusban való élet, náluk sokkal jobban kiütköznek azok a sajátos hibák is, amelyeket könnyen elkövethet minden tökéletességre törekvő ember. Ezért hivatkozik többször az ő példájukra: így sokkal plasztikusabban, sokkal közvetlenebbül tud rámutatni a lelkiélet végtelenbe nyíló lehetőségeire, de egyúttal a közbén fenyegető veszélyekre is. Merton könyveinek közvetítésével így valamiképp a szerzetesség példamutató jellege valósul meg, bár ő maga is többször határozottan kifejti utilitarista gondolkozású nemzedékének: a monasztikus szerzetesség elsődleges célja egyáltalán nem az, hogy hasznot — akár természetfölötti hasznot — hajtson az embereknek. A szerzetesség lényege az Istennek teljesen odaadott életáldozat.

A könyv varázsának titka, hogy szerzője trappista — és költő. Szerzetes, aki a lelkiélet legnagyobb mestereitől tanult, az Egyház legnagyobb misztikusainak szellemi fiaként indult el Krisztus követésének útján. És költő, aki az igazi művészlélek megnyílottságával jár ezen az úton, s aki mindenki számára érthetően el tudja mondani — sokszor éppen a művészet kifejezőeszközeivel — azt, amit útján tapasztalt. Ennek a két tényezőnek szerencsés szintézise valósul meg ebben a könyvében.

Voltak, akik Merton önéletrajzát (A hétlépcsőjű hegy) Szent Ágoston Valomásaival vetették össze. Talán éppen ez a szintézis teszi Szent Ágostonhoz hasonlónak. S valóban, Ágostonra emlékeztet Merton sajátos stílusa is: ugyanazt a gondolatot sokszor már a következő mondatban az ellenkező oldalról, az előző mondat megfordításával is megvilágítja, hogy így teljesebb képet adhasson a valóságról, s egyben megadja a következő gondolathoz kapcsoló láncszemet is. Az a sajátos belső gondolatrítmus, amely annyira vonzóvá teszi Szent Ágoston írásait, teszi nagyon egyszerűvé s ugyanakkor feszülten érdekessé Mertonnak ezt a könyvét. Isten megtalálásáról pl. így ír:

„Ha nagyon könnyen rátalálok — talán nem is az én Istenem.

Ha nem remélhetem, hogy valaha is megtalálom — vajon az én Istenem-e ?

Ha mindenütt megtalálom, ahol akarom — vajon megtaláltam-e ?

Ha Ő mindenütt megtalál, ahol akar, s megmondja, ki ő és ki vagyok én, s ha aztán tudom, hogy ő talált rám, akit én nem tudtam megtalálni: akkor tudom, hogy ő az én Uram, Istenem — ujsa, amely a semmiből teremtett, megérintett engem.”

Világhírűvé lett önéletrajzát ezzel a mondattal fejezi be Merton: *Sit finis libri, non finis quaerendi*. A könyvnek vége van, de az igazságkeresés és az istenkeresés továbbfolytatódik. Evvel az érzéssel teszi le az olvasó ezt a könyvet is: a könyvnek vége, de Isten keresése továbbfolytatódik — sőt talán most kezdődik igazán.

SENKI SEM SZIGET (Részletek)

Csak az kaphat szeretetet, aki maga is szeret

Ha a boldogságot csupán önmagunknak keressük, nem találjuk meg soha: mert az a boldogság, amely csökken, ha megosztjuk, nem elég nagy ahhoz, hogy boldoggá tegyen bennünket.

Az önkielégülésben van valami hamis és pillanatnyi öröm, amely azonban mindig szomorúságra vezet, mert leszűkíti és eltompítja lelkünket. Az igazi boldogság az önzetlen szeretet gyümölcse, azé a szereteté, amely olyan mértékben növekszik, amilyen mértékben megosztjuk. A szeretet megosztásának nincsen határa, ezért az ilyen szeretet határtalanul boldoggá tehet. A szeretet végtelen megosztása Isten belső életének törvénye. És a mi életünk törvényévé is önmagunk szétesztését tette: akkor szeretjük magunkat legjobban, ha másokat szeretünk. Az önzetlen cselekvésben fejlesztjük ki legjobban a tevékenységre és az életre kapott képességeinket.

Gondolatok a reményről

Csak az van igazán meggyőződve arról, hogy irgalomra szorul, akinek már szembe kellett néznie a kétségbeeséssel. Aki nem szorul irgalomra, nem is keresi azt. Jobb a kétségbeesés határán rátalálni Istenre, mint életünket kockáztatni egy olyan önelégültségben, amely sohasem érezte azt, hogy szüksége van a megbocsátásra. A probléma nélküli élet sokkal reménytelenebb lehet, mint az, amely állandóan a kétségbeesés szélén jár.

Az imádság

Az imádságot Isten sugallja saját semmiségünk mélyeiben. Megmozdul bennünk a bizalom, a hála, az imádás vagy a bánat, és Isten elé állít: az ő végtelen igazságának fényében látjuk meg őt és magunkat is. Az ő sugallata indít arra is, hogy kegyelmet, lelki erőt és anyagi segítséget kérjünk tőle, hisz ezekre mindnyájan rászorolunk. Akinek imádsága anynyira tiszta, hogy sohasem kér semmit az Istentől, az nem tudja, kicsoda az Isten és ki ő maga: hiszen nem tudja, mennyire rászorul az Istenre.

Minden igazi imádság valahogy megvallja feltétlen függésünket az élet és halál urától. Mély és eleven kapcsolat tehát vele, aki nemcsak urunk, hanem atyánk is. Amikor őszintén imádkozunk, akkor *vagyunk* igazán. Az imádság által válik létünk a legtökéletesebbé, hiszen ez legtökéletesebb tevékenysége. Ha abbahagyjuk az imádságot, elkezdünk visszacsúszni a semmibe. Tovább is létezzünk ugyan, de mivel létünk legfőbb értelme Isten megismerése és szeretete, ha megszűnt tudatos kapcsolataunk vele, akkor vagy elaludtunk vagy meghaltunk. Természetesen nem tudunk állandóan vagy akár gyakran tudatosan rágondolni. A lelki éberlét csak ezt kívánja: legyen meg bennünk Isten jelenlétének általános tudata. Ez minden tettünket valami szellemi légkörrel veszi körül, anélkül, hogy kifejezetten magára vonná figyelmünket, kivéve a teljesebb összeszedettség pillanatait. De ha Isten oly tökéletesen elhagy, hogy már nem vagyunk képesek szeretettel gondolni rá, akkor lelkileg halottak vagyunk.

A keresztség szava

Amikor a szenvedés meglátogat, hogy föltegye a kérdést: „Ki vagy te?” — tudnunk kell pontosan válaszolni és megmondani a nevünket. Ezt úgy értem, hogy meg kell mutatnunk a legmélyét annak, hogy kik vagyunk, mik akartunk lenni és mi lett belőlünk valójában. A szenvedés mindezt kinyomozza belőlünk, s az eredmény igen gyakran ellentmondó. De ha keresztyénként élünk, akkor nevünk, tetteink és személyiségünk meg fog felelni annak a mintaképnek, amelyet a szentségi jegy vésett bele a lelkünkbe. A keresztségben kaptuk nevünket. Ennek oka, hogy lelkünk mélye e szentség által le van pecsételve: bele van vésve az igazi lényünkkel való természetfölötti azonosság, amely mindig megmondja, milyenné kellett volna lennünk. Keresztségünk, amely alámerít Krisztus halálába, összegyűjti életünk minden szenvedését: feladatuk az, hogy segítsenek a keresztségben kapott azonosság kidolgozásában.

Ha tehát azzá szeretnénk lenni, amivé Isten akarja, és ha valóban azzá leszünk, amivé lennünk kellene, akkor a szenvedés kérdése napfényre fogja hozni a saját nevünket és Krisztus nevét is. S észre fogjuk venni, hogy megkezdtük hivatásunk munkálását, amely nemcsak a mienk, de Krisztusé is.

*

A szenvedést csak úgy szentelhetjük teljesen Istennek, ha a keresztség gyümölcseinek tekintjük. Csak akkor van értelme, ha alámerítjük e szentségnek vizébe. Csak ez a víz ad a szenvedésnek megtisztító erőt. Csak a szenvedés mutatja meg világosan, *ki az*, akit a szenvedésben kell kialakítani és tökéletessé tenni.

A szenvedés értelmét tehát ne abban keressük, hogy az valami háttározatlan egyetemes szükségyszerűség, hanem abban, hogy saját személyes hivatásunkhoz szükséges. A bajok nem életem összeütközései egy fátumnak nevezett vak gépezettel, hanem Krisztus szeretetének szentségi ajándékai, amelyeket mennyei atyám adott nekem azonossággal és igazi nevemmel együtt. Így mindezt s evvel együtt magamat is Istennek tudom szentelni, hiszen tudatosítani tudom azt, hogy szenvedésem nem az enyém: Krisztusnak, a szőlőőnek szenvedése, amelynek vesszői lenyúlhatnak az életembe, hogy gazdag szőlőtermést hozzanak létre, megrészegítve lelkemet Krisztus szeretetének borával, s az egész világra kiárasztva ezt a bort, amely olyan erős, mint a tűz.

*

Ha a szenvedést tartjuk a legnagyobb rossznak és a gyönyört a legnagyobb jónak, akkor állandóan abba az egyetlen nagy rosszba elmerülve fogunk élni, amelyet megalkuvás nélkül kellene kerülnünk: ez pedig a bűn. Néha föltétlenül vállalnunk kell a szenvedést — amely a kisebb rossz, azért, hogy elkerülhessük vagy legyőzhessük a legnagyobb rosszat, a bűnt.

Mi a különbség a fizikai rossz — a szenvedés — és az erkölcsi rossz — a bűn — között? A fizikai rossznak nincs ereje ahhoz, hogy behatoljon létünk felszíné mögé. Hatni tud testünkre, értelmünkre, érzékeinkre. De lelkünknek nem tud ártani a másik rossz, a bűn közreműködése nélkül. Ha bátran, nyugodtan, önzetlenül, megbékélten szenvedünk, akkor mindaz, ami kívülről megtör, belülről csak tökéletesíteni fog, és — amint láttuk — egyre jobban önmagunkká formál, mivel arra képesít, hogy hivatásunkat Krisztusban betöltsük.

*

A szentek nem azért voltak szentek, mert megvetettek voltak az emberek szemében, hanem azért, mert kedvesek voltak az Isten szemében. A szentek nem pusztán a szenvedés által lesznek szentté.

Isten nem teremtett szenvedést. A szenvedést és a halált az ember bukása hozta a világba. Amikor azonban az ember a szenvedést választotta az Istennel való egyesülés boldogsága helyett, Isten a szenvedést is olyan úttá tette, amelyen az ember eljuthat Isten teljes megismeréséhez.

Hivatásunk

Mindenkinek hivatása van arra, hogy *legyen* valamivé: de mindenkinek világosan meg kell értenie, hogy hivatásának betöltéséhez csak egy személyé válhat: önmagává.

Mondottuk, hogy a keresztség olyan szentségi jegyet ad, amely egészen pontosan meghatározza hivatásunkat: Krisztusban kell megvalósítanunk önmagunkat. Benne kell elérnünk azonosságunkat, akivel szentségileg már azonosultunk a vízben és a Szentlélekben.

Mit jelent ez? Úgy kell önmagunkká válnunk, hogy Krisztussá leszünk. Az ember akkor létezik, ha él. Csak akkor él emberhez méltó életet, ha megismeri az igazságot, és szereti azt, amit ismer, és aszerint cselekszik, amit szeret. Így azzá az igazsággá *válik*, amit szeret — Krisztussá „válnunk” az ismeretben és a szeretetben.

Az ember nem teljesítheti igazi hivatását a természetes rendben. Isten nagyobb igazság számára teremtette, mint amit látni képes magárahagyott értelmével, nagyobb szeretet számára, mint amekkorát saját akaratával megragadni képes, és magasabb erkölcsi életre, mint amelyet az emberi bölcsesség valaha is elgondolt.

A test okossága elleneszerű az Isten akaratának. A test cselekedetei a pokolra juttatnának bennünket. Ha pusztán a test szerint ismerünk, szeretünk és cselekszünk, vagyis saját természetünk indításainak megfelelően, akkor cselekedeteink hamarosan megrontják és tönkreteszik majd egész lelkiéletünket.

*

Hogy azzá lehessünk, amivé lennünk kell, meg kell ismernünk Krisztust, szeretnünk kell őt és azt kell tennünk, amit ő tett. Sorsunk saját kezünkbe van letéve; Isten tette le a kezünkbe, s ő adott kegyelmet ahhoz, hogy megtegyük a lehetetlent is. Rajtunk a sor, hogy bátran és habozás nélkül megkezdjük a ránk bízott munkát, az elénk tűzött feladatot, hogy úgy éljük saját életünket, ahogy Krisztus élne azt bennünk.

*

Nem lehet túlbecsülni a bátor áldozat fontosságát az igazság megtalálásában és megvallásában. Mindennél fontosabb. Nem birtokolhatjuk az igazságot teljesen, amíg be nem hatolt életünk leglényegébe jó szokások és erkölcsi cselekedeteink tökéletesedése által. Ehhez pedig súlyos harcot kell folytatnunk a kísértés ellen; ez a harc megosztja egész lényünket s önmagunkkal állít szembe kötelességeink ütközése révén. A legnagyobb kísértések nem azok, amelyek valami nyilvánvaló bűnre csábítanak, hanem azok, amelyek a legnagyobb rosszat a legnagyobb jó álarcában kínálják fel.

Ezeket a látszólagos javakat *éppen mint javakat* kell föláldozni, még mielőtt pontosan megmondhatnánk, vajon jók-e vagy rosszak. Sőt, lehet, hogy az, amit föl kell áldoznunk, önmagában valóban teljesen jó. Ez

azonban nem jelenti azt, hogy föláldozása fölösleges, vagy hogy visszavehetjük, mihelyt észrevesszük, hogy nem rossz. Nem: egyéni hivatásunk betöltése ugyanis megkívánja, hogy ne csak arról mondjunk le, ami önmagában rossz, hanem *mindarról a jóról is, amit Isten nem nekünk szánt.*

Ez az áldozat kivételes bátorságot és becsületességet kíván. S nem tudjuk meghozni, amíg nem valóban Isten akaratát keressük, pusztán az ő kedvéért. Aki megelégszik azzal, hogy nem követ el ugyan engedetlenséget Istennel szemben, de ahol semmi sem akadályozza meg, ott mindig a maga vágyait elégíti ki, az lehet, hogy nem él bűnös életet — de élete az igazság és hamisság szomorú keveréke marad. Mindig hiányozni fog belőle az a lelki tisztánlátás, amely meg tudja különböztetni az egyiket a másiktól. Sohasem fogja egészen betölteni hivatását.

Szeretetünk mértéke

Az igazi szeretet megerősíti lényüknek titkában azokat, akiket szeretünk: megerősíti önállóságuk, Istenben elmerülésük titkában, szabad szeretetükben, amellyel szeretnek mindenkit, aki Istenben él.

Ez a szeretet Istenhez vezet, mert tőle származik. Megteremti a lelkek egységét, amely oly bensőséges, mint Istennel való egyesülésük. Minél közelebb vagyunk Istenhez, annál közelebb vagyunk azokhoz, akik közel vannak hozzá. Csak úgy tudunk megérteni másokat, ha szeretjük azt, aki saját lényük mélységéből érti meg őket. Egyébként csak azon föltevések által ismerjük őket, amelyeket saját létünk tükrében alkottunk.

*

Kötelességek vagyunk szeretni egymást. Arra azonban nem vagyunk szorosan kötelezve, hogy kedveljük is egymást. A szeretet az akaratot irányítja: a másik kedvelése pedig érzékeink és érzésvilágunk körébe esik. Mégis, ha igazán szeretünk másokat, nem esik túlságosan nehezünkre, hogy kedveljük is őket.

Ha azt várjuk, hogy némelyik ember szeretetreméltóvá és vonzóvá váljék, mielőtt szeretni kezdenénk őket, akkor sohasem fogjuk szeretni őket. Ha megelégszünk azzal, hogy valami hideg, személytelen „szeretetet” adjunk nekik, amely pusztán kötelességből fakad, akkor nem fogunk azzal vesződni, hogy megpróbáljuk megérteni őket, vagy hogy rokonszenvünk egyáltalán fölébredjen. És nem fogjuk igazán szeretni őket, mert ha szeretünk, akkor hatékonyan akarjuk nemcsak azt, hogy külsőleg jót tegyünk másokkal, hanem azt is, hogy találjunk bennük valami olyan értéket, amelyre válaszolhatunk.

A csönd

Vannak emberek, akiknek szemében csak akkor valóság egy fa, ha kivágására gondolnak, akik előtt egy állatnak csak akkor van értéke, ha már a vágóhídon van, akik csak akkor néznek meg valamit, ha már elhatározták, hogy visszaélnék vele, akik észre sem veszik azt, amit nem akarnak tönkretenni. Az ilyenek nem ismerik meg a szeretet csöndjét: mert szeretetük nem más, mint egy másik személy csöndjének megzavarása saját zajosságukkal. Mivel pedig nem ismerik a szeretet csöndjét, nem ismerhetik az Isten csöndjét sem, aki maga a Szeretet, aki nem teszi tönkre azt, amit szeret, akit köt saját szeretetének törvénye, hogy életet adjon mindazoknak, akiket a maga csöndjébe von.

*

Kell, hogy legyen a napnak olyan része, amikor a tervezgető ember elfelejti terveit, s úgy tesz, mintha egyáltalán nem lennének terveit.

Kell, hogy legyen a napnak olyan része, amikor az az ember, akinek beszélnie kell, mély hallgatásba merül. Értelme nem alkot újabb tétteleket. Fölteszi a kérdést önmagának: mi értelme van mindennek ?

Az imádkozó embernek időnként úgy kell imádkoznia, mintha életében először imádkoznék. A terveket kovácsoló embernek időnként félre kell tennie terveit, mintha mind meghiúsult volna. Ilyenkor új bölcseséget kell tanulnia: mi a különbség a nap és a hold, a csillagok és a sötétség, a tenger és a szárazföld, az éjszakai ég és a domboldal között.

A szél ott fúj, ahol akar

Isten úgy közeledik értelmünkhöz, hogy eltávozik tőle.

Nem fogjuk őt teljesen megismerni soha, ha azt gondoljuk, hogy foglyul ejthetjük őt, hogy bezárhatjuk saját gondolataink börtönébe.

Jobban megismerjük Istent, ha értelmünk elengedte őt.

Isten minden irányban egyszerre távozik el.

Isten minden irányból egyszerre közeledik.

Bárhol vagyunk, mindenütt úgy látjuk, hogy éppen elment.

Bárhol vagyunk, mindenütt észrevesszük, hogy épp előttünk érkezett meg.

Nem nyugodhatunk meg sem a keresés megkezdésekor, sem a keresés folyamán, sem látszólagos végén. Mert az igazi vég, a mennyország, végnélküli vég. Teljesen új világ, ahol megnyugszunk a titokban, hogy Istennek elmenetele pillanatában kell megérkeznie. Minden pillanatban érkezik, s nem tudjuk, mikor megy el.

Lukács László fordítása

ARVERÉS

*Szegényes útjaim is eloroztad,
egyetlen ösvény sem siet felém;
Uram, az árokperti bodza borzad,
a szél jósol tenyérnyi levelén:
e tájat még ma el kell árvereznem,
s néhány garas reszket csak két kezemben ?*

*Osztasz, szorzol, mily égi számológép
csillagrendszereit tologatod ?
Beteljesül az ősi és az oly rég
időkben már megoldott szorzatod:
a földet megszorzod az égiekkel,
s e számításod mindent újra megnyer.*

*Hol rejtezik a bölcs középarányos,
ahonnan számíthatnám számsorom ?
Végösszegem, ha gögömmel határos
a műveletet megfordíthatom:
az egyenlítés mégis csak Tenálad;
világodnál nagyobb téttel ki játszhat ?*

Szabó Géza

TOLDALAGI PÁL VERSEI

AZON TŰNŐDTEM TEGNAP

Azon tŰnődtem tegnap, hogy mi, vad
gyermekei az Istennek, miért nem
nyugszunk meg végre s élünk boldogan
magunk helyett egymás szeretetében?
A halált esszük s nem az életet.
Az emberiség nem eszmél magára.
Ezt a világot is úgy látja csak,
ahogy szülője tudta, mondta, látta.

Minden marad tehát a régi ben:
harácsolunk és mészároljuk egymást,
leromboljuk, amit más épített
és mindezekre elvárjuk az áldást.
Így lenne isten, aki mégsem az,
érdekeink védője, mint a zsoldos,
így lenne ő a bosszú istene
s lenne hűséges a hatalmasokhoz.

Milyen hazugság és milyen hamis
reménykedés! De hányan hittek ebben
s hisznek ma is még. A világot és
az Istent én is magamnak szerettem.
Ma már tudom, hogy le kell mondani
mindenről, hogy megnyerjünk újra mindent,
hogy az emberhez másként közelebb
nem lehet ő a föld porában itt, lent,

és hiszem azt, hogy az élet csupán
mindannyiunk próbája; hogy az ember
zaklatott szíve annyiszor telik
meg boldogtalansággal, félelemmel.
Ilyenkor mélyen elszomorodik
s azon tŰnődik, mint én, hogy miért nem
nyugszunk meg végre s élünk boldogan
magunk helyett egymás szeretetében.

ALMODÓ TERMÉSZET

Egymás mellett állnak a vén fák.
A törzsük ráncos, mint öreg
emberek arca. Egy nehéz ág
súrolja lassan a követ,

ami kövéren fekszik itt, a
fűben, kiálló részeit
mintegy a föld közé szorítva.
A vadvirágok s méheik

olyanok, mint a nyári álmok,
amiknek spirálmenetén
egész szelíden átszivárog,
hogy szívemben legyen a fény.

A LEGJOBB ÁLOM

Levetette ruháját és bebujt
az ágyba, a jótékony, lágy melegbe.
A szívében érezte még a súlyt,
amely a tompa fájdalommal egy, de

aztán a kézzel fogható világ
eltűnt és ő lebegett, egyre szállt csak
az álom pára-rétegein át,
megittasodva annak a madárnak

a könnyedségével, ki hazatér.
Úgy tetszett, hogy körvonalakká válik
a félhomály s időnként odaér
bizonytalan árnyékához egy másik.

A legjobb mégis az volt, hogy ha
rák módjára odabújt, hova fény se
hatolt, befúrva egészen magát
a mindennapos megsemmisülésbe.

TEGNAP ÉS TEGNAPELŐTT

Az idő, ami mögöttem van,
a tegnapi s tegnapelőtti,
mint a folyó, ami kiáradt,
az öntudatomat elönti.

Feltűnnek a kertek, házak; újra
reggeledik és jön az este.
Minden olyan igazi, mintha
le volna fényképezve, festve.

Milyen különös mondom, mint a
mély álomban, vagy ájuláskor,
de hang nélkül, mivel ilyenkor
csak a szavak értelme lángol,

különben minden mozdulatlan:
a levegő, a napi élet.
Szeretném, hogyha énekelni
kezdenének el a szirének,

hiszen már oly sokat bolyongtam,
magamon túl sosem haladva,
hogy legjobb, ha eszemet vesztem
és rákönyökölkölök a napra.

MOZAIKOK SZABÓ LŐRINC ARCKÉPÉHEZ

Szabó Lőrincet 1945. áprilisában ismertem meg. Akkoriban a Külügyminisztérium kulturális osztályán dolgoztam, mint francia referens, s kinn laktam a Pasaréten. Az ostrom azonban kivert lakásomból. Ideiglenesen egyik minisztériumi kollégám lakásán húzódtam meg, a szomszédos Volkmann utcában. Áprilisban valamilyen igazolásra volt szükségem, amelyet a háztömbparancsnoknak kellett kiállítania.

— Ki a háztömbparancsnok? — kérdeztem vendéglátóimat.

— Szabó Lőrincné, az író felesége — hangzott a válasz.

Igy indultam el, egy hirtelen felmelegedett áprilisi estén, a Volkmann utca 8. számú ház felé, amelynek első emeleti négyszobás lakásában a költő lakott. Szabó Lőrincet akkoriban már látásból ismertem. Ott voltam 1937-ben, a Kisfaludy társasági székfoglalóján s többször láttam őt, 1944. nyarán a hűvösvölgyi villamoson, magas alakjával, kissé hajlott hátával, hadnagyi egyenruhában, akatáskával a hóna alatt.

Becsöngettem. A kinyíló ajtó mögött egy buddhista szerzetes szigorú, szemüveges aszkéta-arca jelent meg: a költő nyitott ajtót. Bemutatkoztam és elmondottam jövetelem célját, ő barátságosan beinvitált és leültetett dolgozószobájában.

— Nagyklára itt van valahol a szomszédban, — mondta közvetlenül — de hamarosan előkerül; foglalj helyet és várd meg.

Tekintetem végigsiklott a szobán. A hosszúkás, nagy szobát valósággal kibélelték a könyvek; három falát, még az ajtó fölött is, könyvekkel és folyóiratokkal dúsan megrakott polcok borították. Az íróasztal mai helyén, a Volkmann utcára néző ablak előtt állott. A szoba legfőbb ékessége, Rippl-Rónai ragyogó arcképe, amely a fiatal, huszonhárom éves Szabó Lőrincet ábrázolja télikabátban, bohémes, homlokba hulló fürtökkel, az íróasztallal szemközti falon függött, könyvek közé ágyazva. Az íróasztalon könyvek és kéziratok s egyetlen fénykép: Babitsé. A könyvespolcokon apróbb tárgyak s néhány fénykép, az egyik Babitsot és Juhász Gyulát mutatja együtt, könyvet olvasva, a másik Carrière híres, álomszerűen szép Verlaine-portróját. Az íróasztal mögött, az ablak melletti falon babérkoszorú, az egyik könyvespolcon pedig Stefan George gipszbe öntött keze pihent.

Az első beszélgetés szavai már átszítáltak az agyamon, csak tartalmukat tudnám visszaadni. Ha jól emlékszem, Szabó Lőrinc rögtön, az első percekben elmondta, hogy egy szovjet százados, Temirkul Umetoli, a kirgiz költő mentette meg házát és könyvtárát a pusztulástól. Tőle kapta azt az orosznyelvű menlevelet is, amely kinn, a lakás ajtaján függ s amely „Szabó Lőrincet, a demokratikus költőt és családját” a Vörös Hadsereg pártfogásába ajánlja. A társalgás csakhamar feloldódott, s közös barátok és ismerősök után kutatva, az irodalom felé fordult. A költő elmondta, hogy még Pest ostroma alatt, a pincében kezdett el Puskin és Lermontov verseket fordítgatni a Bodenstedt-féle német fordítás segítségével, mert oroszul nem tud, s hogy ma is Puskin és Lermontov fordításokon dolgozik. Félóra múlva megjött a ház asszonya, s a kért igazolvány pillanatok alatt megszületett. Megköszöntem, fölláttam és menni készültem, a költő kikísért.

— Gyere el máskor is — mondta kedvesen és közvetlenül az előszobában, ne csak akkor, ha igazolványra van szükséged; bármikor, ha éppen erre jársz, akár ötletszerűen is.

A hívást komolyan vettem s nyolc-tíz nap múlva ismét becsöngettem. S

attól kezdve négy éven át, 1945. tavaszától 1949. őszéig, néhány rövidebb-hosszabb hűtlenségemet nem számítva, ha nem is mindennapos, de — ha szabad így mondanom — mindenhetes vendége lettem a költő vendégszerető otthonának. Ezek a nehéz, küzdelmes esztendőök voltak Szabó Lőrinc legtermékenyebb éveit. Hosszú hónapokon át minden anyagi támogatás, minden biztos vagy állandó jövedelem nélkül, filléres gondok közt őrlődve dolgozott versein és fordításain, fölemészítve, fölégetve, eltékozolva s mégis újjáteremtve és megsokszorozva önmagát az írás emberfeletti győtrelmében és gyönyörűségében. Ezekből az évekből való, egy-két korábbi fordítás kivételével, az *Őrök barátaink* második kötetének jóformán egész anyaga, a költő valamennyi Puskin, Lermontov és Tyutsev fordítása, az átdolgozott és tökéletessé csiszolt Shakespeare-szonettek nagy része, számos Burns, Goethe, Shelley, Poe, Browning, Verlaine, Francis Jammes, George és Yeats fordítás s annyi más vers, régi és modern költők, Ronsard és Rilke, Lafontaine és Walt Whitman. S ezekben az években született meg csodálatos lírai önéletrajza, a *Tücsökzene*. Ma már bevallhatom, hogy a költő minden emberi közvetlensége és barátsága ellenére is éveken át azzal az érzéssel léptem át dolgozószobája küszöbét, mintha a Költészet, a Poézis szentélyébe léptem volna s ott akaratlanul is egy titoknak, egy kinyilatkoztatásszerű látomásnak lennék részese és szemtanúja. Micsoda órák voltak azok ott, íróasztala előtt, szemben vele, néha egy fél délelőttön vagy fél délutánon keresztül, miközben ő új fordításából olvasott fel, szokása szerint lassan, kissé monoton hangon, sohasem deklamálva, egy-egy pillanatra fölfölemelve tekintetét a kéziratból s egy láthatatlan pontra szegezve, s ideges, szép és hosszú ujaival — szenvedélyes gyorsíró — néha gyorsírásjeleket rajzolva a levegőbe. Hány versét és hány fordítását hallottam így — százötvenet? kétszázat? — ma már nehezen tudnám megmondani. Egy ilyen délelőtti emléke különösen tisztán él bennem. A dolgozószoba nyitott ablakán át napfény és meleg áradt be, künn már a koranyár zümmögött és illatozott. Ezen a délelőttön vers vers után csendült föl, a költő kizárólag Puskin-fordításaiból olvasott. Egyik — az *Álmatlan éj* — egészen elbűvölt varázsos hangszerelésével, nem tudtam betelni vele, megkértem, olvassa el mégegyszer. Mosolygott s készségesen elolvasta másodszer is, láthatóan örülve a sikernek.

Hallottam — a rádióban — az öregedő Babiszot is verseket olvasni: beteg torokkal, ziháló tüdővel s különös, éneklő hanglejtéssel mondta a *Jónás könyve* zord, biblikus profecíáit. S hallottam Kosztolányit is, többször is, először gimnazista koromban, a harmincas évek elején, a szegedi városháza dísztermének karzatjáról; s ma is hallom, amint raccsolva, zengzetes r-eit görgetve, átszellemlült pátosszal szavalja a *Zászló*, az *Életra-halálra* s az *Ilona* sejtelmesen fuvolázó sorait. De ez most egészen más volt. Mintha ő, Szabó Lőrinc teljesen eltűnt volna a szöveg mögött, úgy mondta, szinte személytelenül, alázatosan és egyszerűen a verseket s felejthetetlen, lassú és monoton hanghordozásával is mindig a szöveg belső, értelmi szépségét emelve ki, azt a metrikánál is lényegesebb belső zenét, amely szárnyaira veszi és megzendíti a verssorokat. Felolvasásán ott remegett még az írás perceinek friss, meleg párázata. Amíg a verseket olvasta, minden idegszálával a szöveghez tapadt, együtt nőtt, együtt élt és lélegzett vele s olyan mélyen átélte azt, hogy nem egyszer könnyezett vagy sírva fakadt. Emlékszem, így volt ez, amikor George *Zwiegespräch im Schilfe* — Párbeszéd a nádasban — című versének frissen készült fordítását olvasta fel felesége és leánya előtt.

Délszender után, amikor legszebb dalaim sikerülnek s zizgő levelek aranyán gyorsan csavarul a folyondár s karikázva a bokrokat ily remegő ragyogás szövi egybe, mért buksz föl elém örömömre leselgve ma is a habokból?

— kezdte olvasni a verset s hangja már az első soroknál váratlanul elcsuklott.

— Hogy lehet valami ilyen emberfelettien szép, mint ez a George-vers? — kérdezte, s aztán, pillanatnyi szünet után, ismét előlről kezdte s elolvasta az egészset.

Egy-egy nyelvi telitalálatának úgy tudott örülni, mint egy gyermek. Emlékszem, hogy ismételte egyetlen Elisabeth Barrett — Browning-fordításának, a *Hov do I love thee* — a Hogy szeretlek? — kezdetű szonettnek egyik sorát: „Szeretlek a köznap szükséglete fokáig...” — Ez jó — mondta — éppen azért, mert köznap, mert tárgyias, mert realista... S emlékszem, mennyire szerette s milyen belső elégtétellel mondogatta a *Tücsökzene s A huszonhatodik év* néhány nagy versét is, a *Tücsökzenéből* a *Ketten a strandon* címűt, melyet főleg csodálatos, furcsa versindító képéért szeretett:

Mikor Hal-Ősöm kimászott a part
láz-mocsarába é járni akart —

vagy *A huszonhatodik év* 98., 104., és 117. szonettjét, különösen az *Omló szirt-ről* című 104. szonett gyönyörű sorait:

szírtemről (omló szirt! haláloed éve!)
érzékeink és tudatunk cseréje
szüntén, csak nézek az örök időbe
s elnémít látni, hogy a végtelen
zajlásban minden, ami volt, milyen
tökéletesen jelentéktelen.

Felolvasása közben, két vers között, szívesen beszélt műfordítói elveiről is.

— Hajszálpontosnak kell lennem, — mondta egyszer — a fényt pontosan annyi fénnel, a tejszerű homályt annyi tejszerű homállal kell fordítanom, amennyi az eredeti versben van.

S nemcsak az irodalom nagy kérdéseiben, az apró dolgokban is végtelenül, pontos, körültekintő, sőt aggályos volt. Hogy tudott, mennyire szívből és őszintén tudott bosszankodni minden kis sajtóhibán, egy-egy felesleges vesszőn, vagy ékezetten is, ami egyik-másik könyvébe roppant gondossága ellenére is becsúszott. Az ilyen dolgokban nem ismert tréfát vagy könyörületet. Minden könyvből, amellyel megajándékozott, előttem gyomlálta ki, gondosan és lelkiismeretesen a sajtóhibákat. Fejből tudta, oldalszám és sorszám szerint, hogy a nyomda hol vétkezett.

Amikor az *Örök barátaink* második kötete napvilágot látott, figyelmeztettem, hogy a kötetben egy olyan Keats-szonett is szerepel — *Ha rádöbbenek, hogy meghalhatok* — amely már az *Örök barátaink* első kötetében is megjelent.

— Az nem lehet — hördült fel, méltatlankodva és haragosan, s már futott is a könyvtárszekrényhez, hogy megcáfolja a képtelen vádat.

De nem tévedtem: a Keats-szonett ott volt, valóban benne volt az *Örök barátaink* mindkét kötetében, az elsőben és a másodikban is, megbontva az ő „szerkesztési elveit”. A költő kétségbeesetten roskadt karosszékebe.

— Mondhatom, kellemes vendég vagy — csipkelődött — kedves dolgokat mondogatsz.

De éreztem, hogy ugyanakkor hálás is a figyelmeztetésemért.

***

Ezermester volt, az anyag megszállottja, szerelmese. Nemcsak a vers titkaihoz értett mindenki másnál jobban, hanem a házkörűli munka minden apró

csínjához-bínjához is. Láttam őt tüzelőt készíteni, fát aprítani a pincében, elromlott villanycsengőt javítani, kályhacsöveket reparálni. S milyen szakszerűséggel és szenvedéllyel végezte ezt a mindennapi aprómunkát, micsoda gond- dal és körültekintéssel, milyen féltő szeretettel hajolt a lenézett anyag titkai fölé ez a nagy lélek, mintha szavak nélkül is csak arra akart volna tanítani, hogy egy jó tűzrakáshoz éppen annyi műgond és szeretet kell, mint egy jó vers megírásához. Emlékszem, milyen boldog, szinte gyermeketeg büszkeséggel mutogatta éveken át vendégeinek színésznőlánya, Gáborjáni Klára szobájában a megjavított üvegablakot, amelyet ő illesztett és ragasztott össze számtalan kisebb-nagyobb darabból. Különösen az üveg tiszta és áttetsző csillogását szerette. Egy vacsorára is emlékszem: az asztalon üvegcsészék, üvegtányérok, üveg- tálak, s ő kedvesen magyarázza vendégeinek az üveg porcelánnál is nemesebb és átszellemültebb szépségét...

***

Gyökerei Debrecenig nyúltak vissza, bihari és tiszántúli református papok ivadéka volt ő, kételyeiben és hitetlenségében is hú fia „a kálvinista Rómának”.

Egyszer a fürdőkádból ugrasztottam ki váratlan látogatásommal. Egyedül volt otthon, néhány törülközőt csavart maga köré s már jött is ajtót nyitni. Beinvitált a fürdőszobába, széket hozott, azt háttal a fürdőkádnak állította. — Ne nézz rám, mert szégyellem magam — és leültetett. Ő meg visszabújt a meleg vízbe.

— Szoktál énekelni fürdés közben? — szegezte mellemnek, pontosabban hátamnak a váratlan kérdést, miközben folytatta a tisztálkodást.

S aztán válaszom után:

— En mindig a kádban borotválkozom, s közben protestáns zsoltárokat éneklek.

Később, hónapok múlva, amikor a *Tücsökzene* megjelent, a kötetet lapozgatva megtaláltam azt a „tücsköt” is, amely reggeleinek ezt a visszatérő pillanatát éneкли meg.

Féltékenyen számontartott minden színt, minden értéket, amit Debrecen adott az országnak.

— Láttad már Medgyessy kiállítását? — kérdezte egyszer, váratlanul. — Okvetlenül nézd meg. A legnagyobb élő magyar szobrász.

***

Szegénységében is bőkezű volt, gesztusaiban elegáns és nagyvonalú.

1948. nyarán néhány napot töltöttem Törökországban. Hazajövet száz darab török cigarettával kedveskedtem a költőnek, aki akkoriban még nagy dohányos volt.

— Kávét nem hoztál? — kérdezte komoly arccal, tréfálkozva és ugratva engem. — Hozhattál volna legalább egy kiló kávét is. Várj, most én adok neked valamit.

S azzal a könyvtárszekrényhez lépett, amelynek alsó polcáról hatalmas kéziratköteget emelt ki. Néhány pillanatig lapozott benne, azután átnyujtott egy papírlapot. Elolvastam. Babits kézírása volt, a híres Baudelaire-szonett, a *Guignon* jóismert magyar fordítása: „Ily célnak vinni terheit Sisiphus bátorsága kéne...”; a kézirat hátlapján a következő feljegyzés ugyancsak Babits kézírásával: „Magyar nyelven e regény az első Meredith kötet.” Alatta Tóth Árpád ceruzarajza: egy rejtélyesen mosolygó Buddha-fej.

A Babits-kéziratot, amelyet száz török cigarettáért kaptam tőle, legdrágább emlékeim között őrzöm.

CSONTVÁRY TIVADAR

A negyven esztendeje halott magyar festő, Csontváry Tivadar napjainkban egyre jobban a komoly figyelem és a tüzetes vizsgálódás középpontjába kerül. Úgy látszik, végre megkapja az utókortól azt az elégtételt, amelyben életében nem részesült, sőt még jódarabig halála után sem. Az 1958-as brüsszeli világiállításon festményei egyaránt kiváltották a műtérténészek, a művészek és a közönség elismerését. A modern művészet ötven esztendejét bemutató kiállításon Cézanne, Matisse, Braque, Picasso képeinek társaságában főhelyen függött Csontváry egyik legköltoőbb alkotása, a „Tengerparti sétalovaglás”, amely előtt mindig állottak elragadtatott nézők. Nagyon sokan, látva a nagy nemzetközi kiállításon Csontvárynak ezt a főművét, a magyar pavilont is felkeresték, ahol Csontvárynak újabb három festménye volt látható. (A budapesti Nemzeti Galéria kitüntetését is kapott Csontváry alkotásainak Brüsszelben való bemutatásáért.) A „Prisme des Arts” és más tekintélyes művészeti szemlék cikkeiből kitűnik, hogy Csontváry műveinek megismerése revelációként hatott mindazokra, akik szembealálkoztak a magyar művész festményeivel. Itthon pedig Ybl Ervinnek jelent meg könyve róla. A hazai és külföldi elismerés megkésve érkezett fénysugarai olyan művész alakjára és életművére hullanak, aki a köztudatban alig ismert, illetve félig- és félreismert.

Anekdoták hőbortos hőse

Mielőtt megpróbálnók Csontváry egyéniségét és munkásságát jellemezni, a közkeletű, magát mindmostanáig erősen tartó, torz és egyoldalú Csontváryképről kell néhány szót szólnunk. Se szeri, se száma azoknak a tréfás történeteknek, anekdotáknak, amelyeknek középpontjában a bolond festő, Csontváry alakja áll. A századforduló művészeti életének legtöbb krónikása (Lázár Béla: *Írók és művészek között*, Herman Lipót: *A művészsasztal*, stb.) bőségesen kiaknázták különös életrajzát és viselt dolgait Kosztka Mihály gyógyszerésznek, aki élete derekán ecsetet fogott a kezébe és felvette a bizarr Csontváry művésznevet. Különc egyéniség, megszállott művész, sőt kétségkívül pszichopatológikus lélek volt, aki minden gesztusával kirít embertársai közül. A Csontváryról keringő történetek jelentős részben hitelesek voltak, azonban a portré, amely belőlük összeáll, egészében mégis félrevezető és hűtelen.

A ma is népszerű históriák hőse egy öregedő, hórihorgas, kopott ruházatú, külsőleg és belsőleg egyaránt Don Quijoteszerű dilettáns piktor, tele világmegváltó tanokkal, rögeszmékkal, az együgyűséghez közel járó naivitással, dicsekvéssel, nagyzólással. Hogy művészek és közönség így látta, ehhez az alapot maga a festő szolgáltatta.*

* Azt mesélte magáról, hogy fiatal korában egy titokzatos hang közölte vele: a világ legnagyobb festője lesz, még Rafaelt is felülmúlja. A természetet „életnagyságban” akarta lefesteni. Egyik festvénye 32 négyzetméteres. Végül már a textilgyárak visszautasították vászonrendeléseit a mammutméretek miatt. II. Vilmost, Ferenc Józsefet, a had-, pénzügy- és külügyminisztert, a vezérkart és a parlamentet leveleivel és gyermekkedvű beadványaival ostromolta. A pénzügyminiszternek azt tanácsolta, az egész ország térjen át a selyemhernyótenyésztésre, így válik gazdaggá a nemzet. A parlamentet arról értesítette, hogy rájött a plein-air festészet nyitjára. Az öreg uralkodónak azt üzentte a kabinetirodán keresztül, hogy ha influenzás, feküdjön ki a napra, így majd gyorsan felépül. (Mindent nem destruktív szándékkal, valamiféle ironikus célzattal írta és üzentte, hanem lelkes se-

Ha egyéniségéről, jelleméről őszinte és retusálatlan képet kívánunk adni, természetesen nem lehet hallgatni extravaganciáiról, gondolkodásmódjának egészen az abszurditásig vitt gyakorlatiatlanságáról, bolondériáiról, irreális cselekedeteiről és elképzeléseiről, hiszen jellemvonásai alkotásaira is rányomják bélyegüket. A baj tehát nem az volt, hogy ezek a történetek közszájon forogtak (hiszen ismételjük: zömmel igazak voltak), hanem az, hogy Csontváry alkotásairól a figyelmet elterelték, a művész munkásságát beárnyékolták, eltarták, diszkreditálták.

Ki volt hát Csontváry? Semmi több, mint egy idegbeteg dilettáns festő, ahogyan kortársai látták? Mert ne feledjük el, Csontváryt életében — a szó szoros értelmében — senki sem vette komolyan. Szinyei-Merse és Lechner, az építész kedvelték ugyan és szívesen látták asztaluknál a Japán kávéházban, de ők is csak a csodabogarat látták benne. Sokszor szokták emlegetni a Rousseau-le-Douanier — Csontváry párhuzamot. Henri Rousseau azonban az élettől kapott némi elismerést, hiszen (ha öreg korában is) köréje gyűlt a fiatal művészek, írók tábora (Apollinaire, Picasso, Max Jacob, Vlaminck, Delaunay, Salmon), amely a Finánc képeit sokra becsülte. Rousseau úgy halhatott meg, hogy barátokat és tisztelőket érzett maga körül. Csontvárynak viszont egyetlen megértője sem akadt életében. A volt Japán kávéház emléktábláján ma ott ragyog Csontváry neve is, de annakidején, amikor odajárt — Szinyei és Lechner kivételével — csak bosszantották őt és derültek rajta, sőt gyakran érzékenyen meg is bántották. Egy időre el is üldözték onnan. A gúnynak, mellözöttségnek, közömbösségnek, sikertelenségnek, értetlenségnek ezt a fokát csak egy megalomániás, beteg lelki struktúrájú ember tudhatta évtizedeken keresztül elviselni.

Élete, pályafutása

Kosztka Mihály Tivadar 1853-ban született a Felvidéken, Kisszebenben. Ugyanabban az évben látta meg a napvilágot, mint Vincent van Gogh. Apja, Kosztka László, gyógyszerész volt; nem hétköznapi ember, aki 65 esztendő korában szerezte meg az orvosi diplomát. Az apára jellemző szívósság és minden akadállyal való szembenézés a fiúnak is fő tulajdonsága lett. A különcödő apa szabadidejében rakéta- és tűzijátékkészítéssel foglalkozott. A szülői házban agarak, kopók, vizslák, sőt „farkaskölykök, rókák, baglyok neveltettek”. A fiú nagyon szerette az állatokat, később festményein is sokszor ábrázol őrét, madarakat, kócsagot, marhát, kecskét, lovat, kutyát. Mihály sokat barangolt az erdőben, játszott, sportolt, vadászott. Természetimádata áthatja egész festészetét. A gimnáziumban gyenge tanuló volt, apja kereskedő-segédnek adja, majd a gyógyszerész-szakmát tanulja ki. Katonáskodik is, rövid ideig joghallgató, majd hivatalnok, azután visszatér a gyógyszeres tégelyek mellé. Huszonhat éves, az iglói gyógyszer-tár alkalmazottja, amikor ökrösszekér áll meg a ház előtt. Az állatok „bóbiskolnak”, Kosztka egy receptpapírra felvázolja a

gíteniakarással és mély komolysággal.) Az volt a kívánsága, hogy bontsák le a Nemzeti Színházat, és helyébe építsenek hatalmas kiállítási csarnokot, amely képes az ő óriásvásznait befogadni. A bejáratnál pedig állítsanak fel néhány tarackot. — Don Quijote—Csontváry önhiúsága éhietetlenséggel párosult, egy arckép megfestéséért 200.000 K-t kért az első világháború előtti jó pénz korszakában. Festményei csak együtt voltak eladók, 5 millió (!) koronáért. Amikor egyik festményéért 40.000 K-t — horribilis összeget — kínáltak, az ajánlatot gőgösen visszautasította, ugyanakkor nyerskáposztán, szilván, kukoricán élt s szegényes ruhadarabokat hordott. Sokáig lehetne még sorolni a hőbortos festő kijelentéseiről és cselekedeteiről szóló történeteket, de annak bizonyítékául, hogy Csontváry nem e világra való lélek volt, ennyi is elég.

jelenetet. Ekkor hallja a szózatot: „A világ legnagyobb festője leszel...” Elhatározza: festő lesz. De ehhez anyagi alapra van szüksége. Ezért még tizenöt esztendeig szorgalmasan gyógyszerészkedik, jólmenő saját patikára tesz szert. Elmeháborodottságában mindenesetre „rendszer van”, mint Polonius mondja Hamletről. A patikát ezután bérbeadja, és élete végéig a szerény bérösszegeből él, minthogy soha egyetlen festményt nem adott el.

A hallucináció után elutazik Rómába, itt megnézi a Vatikánban Rafael munkáit. Ezek nem gyakorolnak rá nagy hatást. Megnyugszik, hogy sikerülni fog túlszárnyalnia az urbinói mestert. Elutazik Párizsba is, szeretne Munkácsyval beszélni, de nem találja. Csontvárynak többszöri párizsi látogatása folyamán meg kellett ismerkednie az impresszionisták, posztimpresszionisták, sőt talán a „nabik” és „vadak” munkáival is. Ennek ellenére csodálatosképpen Munkácsy volt a régi mesterek, és kortársai között az egyetlen művész, akit magával egyenrangúnak tartott, és akit mélységesen tisztelt.

41 esztendő, amikor 1894-ben megkezdte művészeti tanulmányait Hollósnál Münchenben. „Nagyon elégedetlenül távozott innen” — írja Lyka. Ezután Karlsruheban tanul, majd Düsseldorfban, egy rövid ideig Párizsban. „Napról napra, miként a fa, fejlődésnek indultam” — állapította meg önmagáról, és ezzel tanulmányait befejezettnek nyilvánította.

Bejárta Európát, festette a Tátrában a lomnici csúcsot, az Etnát, a Vezuvot, Pompéji romjait, Boszniában Jajce városát, Sziciliában Taorminát. Mindenütt a megfestésre méltó „nagy motívumokat” kereste. Mikor Görögországban dolgozott, a korinthuszi öbölben a szél hatalmas vásznát belesodorta a tengerbe. Csontváry utánarohant, s majdnem ottveszett. Európa ideán Egyiptom, Mezopotámia, Szíria, a Szentföld és India következett. Mindenütt különös események történnek vele. Damaszkuszban megszólítja egy ismeretlen ember, aki azt tanácsolja, utazzék Baalbekbe, a nagy templom romjait lefesteni. A vadidegen egy szavára vette sátorfáját, és Baalbekbe ment. Utolsó tanulmányútja Konstantinápolyba vezetett (1913).

Csontváry első budapesti kiállítása 1905-ben volt, ez teljesen visszhangtalan maradt. (Ebben az évben volt a nagy belpolitikai válság, a „darabont-kormány”, stb. és ezek az események a lapok figyelmét elvonták a művészeti eseményekről, különösen pedig az ilyen „outsider” festők kiállításairól.) 1908-ban az Iparcsarnokban állítja ki munkáit, a „Nyugat” némi megértéssel ír képeiről, de a többi kritika ironikus és vállveregető. Kiállításának kudarca megtöri az öreg művészt, tudomásunk szerint 1908-tól kezdve nem fest többé. Harmadik és egyben utolsó pesti kiállítása (1910) ugyancsak közönybe fullad. Élete utolsó tíz évében alig lép ki Fehérvári-úti műterméből. Nővére, Kosztká Anna gondozza. Az emberek társaságát kerüli, látogatókat sem enged magához. Élete végén sokat nélkülözött. (Volt ugyan a háború kitörésekor 60,000 K megtakarított pénze, ezt azonban az első felszólításra hadikölcsönbe fekteti.) Az utolsó esztendőiben szénvázlatokat készít egy soha meg nem valószínű nagy műhöz. Ez „A magyarok bejövetele”, amelyet egyik kritikusa találóan „Tivadar festő apoteózisá”-nak nevez. Lelki betegsége súlyosbodik, feljegyzései is mindinkább zavarosak. 1919. tavaszán kórházba szállítják, 1919. májusában — 66 esztendő korában — végegyengülésben meghalt. Teteme csontig soványodott volt. (Élete utolsó időszakában nyomorúságosan táplálkozott.) Temetéséről semmit sem tudunk. Nyilván Kosztká Anna és egy-két rokon állhatott a sírgödör mellett. 1919. június 28-án temették el az óbudai temetőben. Sírja már nincs meg, 1953-ban, épp születése centenáriumán — hamvait ismeretlen tömegsírba helyezték.

Csontváry és a kortársak

Évtizedek távolából nem könnyű megérteni Csontvárynak ezt a teljes elszigeteltségét és kiközösítettségét. Kortársa volt Ferenczynek és a nagybányaiaknak, vele egyidőben élt és működött Rippl-Rónai, ekkor szerveződött meg Czöbel és Kernstok vezetésével a „Nyolcak”-csoport. A „Nyugat” és a „Huszadik Század” írói is intenzíven érdeklődnek a modern képzőművészet iránt. A fiatal Kassák Lajos megtalálja az utat Gulácsy Lajoshoz, Tihanyihoz. Csak éppen Csontváry felé nem nyúlik ki egy kéz sem. Ferenczy Károly azt mondja fiatal tanítványának, Sassy Attilának Csontváryról, kiállításának megtekintése után: „Eddig azt hittem, félbolond, — most látom, hogy egészen az.” (Sassy A. levele.) Rónai Dénes, a magyar fotóművészet kitűnő mestere, Csontváry teljes mellőzésének és semmibe vételének okát „embersége zavarosságában” látja. „Csontváry mindenkor gőgösködő és magát mint művészt mindenki fölé, pl. a társaságában lévő Szinyeinél is magasabbra helyező ember volt.” (Rónai D. levele.)

Bizonyos, hogy Csontvárynak voltak olyan tulajdonságai, amelyek joggal sérthették a vele érintkezőket. Elek Artur szerint viszont „embernek is vonzó jelenség volt: lelkes idealista, akinek minden gondolata az örökléten függött.”

Ha találunk is mentő körülményeket, el kell marasztalnunk Csontváry kortársait, mert felületes benyomások alapján ítélkeztek, a művészetben csak a szerénytelen, konfuzus érvelésű esendő embert látták, és nem nyíltok rá a szemük arra a merőben új világra, amelyet munkáiban Csontváry megteremtett.

A Csontváry-művek sorsa

Amilyen szerencsétlen volt Csontváry élete, ugyanolyan szerencsétlen számos jelentős alkotásának sorsa. Munkáinak zömét halála után Gerlóczy Gedeon építész-mérnök vásárolta meg.* Sajnos azonban, több Csontváry-művet még előbb elkótyavetéltek az örökösök. Így pl. 8 darabra metéltek szét egy csataképet, amelyben török és magyar katonák végvári harca volt látható. A vaszon-darabokat festőnövendékek vásárolták meg, és ráfestették saját munkáikat. A kép fragmentumaiból csak kettő került elő. Ugyanerre a sorsra jutott „Passiójáték” c. képe is, amelyet 16 részre szabdaltak. Ebből is csak két kocka maradt meg. A két (egyenként 60×50 cm-es) részlet alapján a „Passiójáték”-ban Csontváry egyik legdrámaibb kompozíciójának megsemmisülését fájjalhatjuk.

Összes műveinek eleddig egyetlen kiállítása 1930-ban volt az Ernst-múzeumban. Ezen a kiállításon 70 képe szerepelt. A második világháború alatti időkben számos Csontváry-kép esett a bombázásoknak, az ostromnak áldozatul. A felszabadulás utáni első években pedig több Csontváry-mű kikerült külföldre. 1930-ban még 70 Csontváry-képről tudtunk, ma már csak mintegy 40-ről. Főműveinek nagyobbik része szerencsére megvan. Kiállításuk a nagy méretek miatt nehéz, mert hatalmas helyiségekre lenne szükség. Az illetékeseknek azonban erre mégis mihamarabb módot kellene találniok. A technikai akadályokat el kell hárítani, hogy ne tartassanak már sokáig véka alatt annak a művésznek alkotásai, aki — Vaszary János szavai szerint — „a legnagyobb magyar festő volt”.

A Csontváry-irodalom

Csontváryról életében kevés írás jelent meg. A „Pesti Hírlap” 1908. nov. 4-i számában Kézdi-Kovács László tréfálódzik Csontváry művészete fölött. Vala-

* Ezúton mondok köszönetet Gerlóczy Gedeon ny. professzornak, hogy a birtokában lévő Csontváry-képek többszöri megtekintését lehetővé tette, és felvilágosításaival munkámban segítségemre volt.

mivel megértőbb „Az Ujság” kritikusa, Nyitrai József. (1908. nov. 4-i szám.) Az értetlen megjegyzések mellett néhány elismerő félmondat is van a cikkekcskében. Azt írja, hogy cédrusát a művész „apokaliptikus hangulatba tudja beállítani”. Csontváry „ősnauvitásáról”, „egyéniségének hímporáról”, „különös és sajátos tehetségről” beszél. Azonban ez a viszonylag jóindulatú cikk is enyhe gúnyolódással ér véget. Feleky Géza „Nyugat”-beli cikke objektív és kellő ítélőképességre valló. (1910. évf. 863—864. old.) Sok fenntartással ír Csontváryról, de az elméskedő hang távol áll tőle. „Egész technikája nagyon kezdetlegesnek, roppant elmaradottnak látszik, és mégis néha érthetetlen ügyességek sikerülnek neki. Az alkonyatba belevilágít egy ablaksor úgy, hogy szinte keressük a kép mögött a gyertyát, ... vagy a giccsestők ismert itáliai alkonyata egyszerűre teljes pompájában ragyog felénk.”

Az első Csontváry-monográfia írója Lehel Ferenc volt. (Amicus, 1922.) Ez a könyv, kibővített szöveggel, sok képpel, új kiadásban jelent meg 1931-ben. Lehelnek, mint Csontváry felfedezőjének, nagyok az érdemei. Könyvei azért is becsesek, mert bőven idéz Csontváry írásaiból, és oeuvre-katalógust is nyújt. (Ha nem is teljesen.) Sajnálatos, hogy a szövegét erősen vitatható és erőszakolt stílusmorfológiai teóriával tűzdelte tele. — Igen értékes és figyelemre méltó az, amit Kállai Ernő és Genthon István írnak az új magyar festészetről szóló könyveikben Csontváryról. Nagy Zoltán könyvének vonatkozó része nem sok újat mond, Rabinovszky Máriusz tanulmánya („Új szín” c. folyóirat, 1931. márc.) inkább költői hevületű, mintsem konkrétan elemző. François Gachot Csontváryról szóló kis könyvében (L'Art Hongrois, Új Idők kiad.) a művészt kimagasló mesternek nevezi, akinek „művein az idők nyoma sohasem fog meg-látszani”, Hamvas Béla és Kemény Katalin „Forradalom a művészetben” c. közös könyvükben (Misztótfalusi kiadás) megállapítanak a magyar festészetben egy ún. „igazságkereső” vonalat, amelynek felfogásuk szerint főbb láncszemei: Ferenczy, Csontváry, Gulácsy, Derkovits. Ők az előfutárai a szerzők szerint Vajda Lajosnak, és az absztrakt, valamint szürrealista magyar festőknek. Bernáth Aurél, a kiváló festő és író „Írások a művészetről” c. könyvében (Dante kiadás, 1947.) Csontváry életművét szinte teljesen elutasítóan ítéli meg, azt fejezve ki, hogy Csontvárynak csak egy-két maradandó műve van, a többi a felbomló, lelkibeteg agyvelő kóros terméke. A legutóbbi Csontváry-tanulmány a „Műterem” 1958. évi 2. számában jelent meg, Kampis Antal tollából. A szerző egy Csontváry-levél kapcsán a festő alkotói módszeréről tesz érdekes megállapításokat.

Betegségének kérdése és a dilettantizmus vádja

Csontváry működésével kapcsolatban hamar felmerül betegségének természete és foka, betegségének művészetére való hatása, valamint a kontárság, technikai ügyefogyottság, tehát a dilettantizmus vádja.

Idegbeteg volt, schizofréniás. Ez kijelentéseiből, cselekedeteiből, írásaiából és — bizonyos mértékig — műveiből egyaránt megállapítható. „Csontváry hallucinációkkal kísért tudathasadásos folyamaton esett át. Hallucinációi azonban nem váltak üldözéssé, s így nagyzásos téveszméi szocializálódhattak.” (Kampis A.) Ha két nyomtatásban is megjelent röpiratába beleolvastunk, azokban a rendellenes agyműködés jeleire bukkanunk. Egyik röpirata: „Energia és művészet, a kultúrember tévedése”, — a másik: „A Lángész, ki lehet és ki nem lehet Zseni?” Ezekben az írásokban sok logikátlanságot, kusza, homályos gondolatot találunk. A rapszódikus tárgyalásmód, a logikai fonál elvétele egyrészt Csontváry betegségéből következik, másrészt viszont abból, hogy a művész sokmindent mohón összeolvasó, de a szerzett tudásmennyiséget kellőképpen fel nem dolgozó, tehát rendszertelen műveltségű ember volt. Meglepő azonban számos

gondolatának értéke és nemessége. Így pl. a művészet feladatáról igen magas erkölcsiségre valló elképzelései voltak, amelyek közel állanak Tolsztoj elveihez. Ugyanakkor sok szépség, költőiség van ezekben a röpiratokban. Ki lehet Zseni? — teszi fel a kérdést, és leírja önmagát: „... aki mindenütt és mindenben kötelességtudó volt, kitartó, fáradhatatlanul buzgó, ... aki a nagy világismeret után vágyott, sokat utazott, aki eredeti volt mindenben, ... aki le tudott mondani mindenről, gazdagságot, hatalmat nem irigyelt senkitől, aki folyton küzdött önmagával ... s önmagával megelégedve nem volt, aki láthatatlan ihlettől minden ismeretnek az ismeretét sejtette, aki a Világ Mesterének a sugallatát követte, aki a láthatatlan intelemre indult világismeretre.” Tisztaság és etikai emelkedettség csendül ki ezekből a — néhol gyarlón megfogalmazott — szavakból.

Bernáth Aurél álláspontja szerint Csontváry festői stílusán eluralkodott a betegség, ezért munkássága számunkra, az „épek” számára érthetetlen és idegen. Bernáth felfogása nézetünk szerint Csontváry műveinek zömére és javára nem vonatkozhat. Tudjuk, hogy számos nagyszerű művész (Blake, Hölderlin, C. F. Meyer, Gogol, Trakl, Gulácsy, Juhász Gy. és folytathatnánk a fájdalmas sort) lelkibeteg volt. Azonban zsenijük urrá lett a kóron, legyőzték betegségüket, legalábbis legkiválóbb alkotásaikban. „Mert nemcsak lefelé van út a degenerációban, hanem ritkán, az összetevők különösen végzetes összetalálkozása folytán, vannak bizony úgynevezett dégénére superieur-ök” — írta Juhász Gyula. Lehet, sőt valószínű, hogy Csontváry fantáziájának vakmerő szárnyalása, asszociációinak újszerűsége, vízióinak ereje és gazdagsága, mindaz, ami kiteszi művészetének egyedülálló varázsvilágát, összefüggésben van szomorú betegségével. Ha ez így van, betegségét is művészete szolgájaként tudta tenni. Bernáth nézeteiből annyit tudunk magunkévá tenni, hogy a művész életének bizonyos szakaszaiban, betegségéből eredően, alkotóereje meggyengült. E periódusok szív-fájdító emlékei gyenge művei. A betegség egyre mélyebbre fészkelte be magát agyvelejébe, hogy élete végén azután Ibsen „Kísértetek”-jének Alving Oswald-jára emlékeztessen.

Gyakori vádpont volt (különösen kortársai részéről) állítólagos dilettantizmusa. Csontváry nem volt dilettáns, de autodidakta sem. Rendszeres mesterségbeli képzésben volt része. Technikai ismeretei kétségkívül nem mérkőztek egy Székely Bertalanéval, egy Benczúréval, de felkészültsége elég volt ahhoz, hogy lelke látomásait tökéletesen ki tudja fejezni. Elek Artúr arra mutat rá, hogy rajzi készsége, biztonsága fogyatékos volt ugyan (egyébként Cézanne-é is, mint ezt Genthon I. is megállapítja Cézanne-könyvecskéjében), azonban „festeni, a színekkel bánni egyre jobban tudott, mindenesetre annyira, hogy csodás színképzeléseit, elragadó naplementéit és finom levegőhangulatait hiánytalanul meg tudja érzékíteni. A képzelet és az érzés akkora volt benne, hogy a tudás hiányait szinte láthatatlanná teszi képein.”

Művei. Munkásságának első periódusa

Művészi tevékenysége két periódusra tagolható. Képeit se nem szígnálta, se nem keltezte, így munkáinak pontos kronológiája csak hozzávetőlegesen állapítható meg. Munkásságának első szakasza kb. 1892-től kb. 1903-ig tart. Tudomásunk szerint első olajfestménye az „Almát hámozó öregasszony”, amely a 90-es évek elején keletkezhetett.

Azokat a Csontváry-műveket, amelyek ebben a mintegy 10 esztendeig tartó időszakban születtek, még a hagyományos művészi kifejezőmóddhoz való több-kevesebb ragaszkodás jellemzi. Már 1903 előtt is igen jelentős művész volt. Ha pályája ekkor megszakad, festészetünkben korai alkotásai alapján is jelentős hely illetné meg a mestert. A 90-es évek végén és századunk első egy-két évé-

ben már olyan kiemelkedő művek kerültek ki a keze alól, mint az „Önarckép” (Nemzeti Galéria), a „Hajószerecsétlenség”, a „Hitzónok” és a „Fohászok Üdvözítő”.

Az „Önarcképet” valószínűleg a millenium évében, Münchenben festette. A képen alkotás közben látjuk a művészt. Balkezevel a vásznon igazít valamit, jobbában ecsetek és paletta. A tekintet nem a vásznonra irányul, hanem a kép nézőjére. Elszántság, dacos magatartás sugárzik a szemekből, amelyeknek környéke vörös, gyulladásoz. Azt a festőt látjuk, aki elhatározta, hogy túlszárnyalja Rafaelt. Tudja, hogy élete derekán jár, nincs túl sok ideje már hátra. Hallatlan energiát, félelmetes eltökéltséget sugalló kép. 1896-ban festették, amikor művészetünket a dagályos millenáris hangulat borította el, és amikor a nagybányai festők is még csak legelső lépéseiket tették meg.

A „Hajószerecsétlenség” kb. 1902-ből való. Bárkát ostromolnak az elemek. A kompozíció némileg emlékeztet Zichy Mihály „Mentőcsónak” c. képére. A vászon síkjának kétharmadát a hajóorr és a végveszélyben lévő emberek csoportja tölti ki. A felhők feketék, sötétség van, vihar dühöng. Sirályok sikoltoznak a hajócska fölött. A dereglye fara kezd alámerülni, a hajó orra felemelkedik. A „rengő padlaton” egy nő imádkozik, a másik magához szorítja gyermekét. Egy öregember, felhagyva minden reménnyel, halálraváltan fekszik a recsegő deszkákon. Miközben a hullámok magasra csapnak, egy feketekalapos, szakállas, papi külsejű személy felemelt kézzel nyugalomra inti társait. Ha külön-külön vizsgálunk a kép elemeit, találnánk elnagyolt vagy fogyatékosan megoldott elemeket (pl. a középen álló asszony teatrális, pózos gesztusa), a kép maga egységében és összhatásában mégis szuggesztíven kifejezi a rettenést, a félelmet, a veszendőség fojtogató hangulatát.

A „Prédikáló szerzetes” (vagy „Hitzónok”) 1900. körüli festmény. Öreg, kopasz, őszülő szakállú, erősmetszésű orrú, égő tekintetű, komor, méltóságteljes arckifejezésű barát prédikál. Balkezeiben kinyitott könyv, jobbát indulatossan és figyelmeztetően emeli a levegőbe. Az arca művészién fejezi ki a híveit oktató és intó pásztor aggodó lelkiállapotát. Az alak, a kézfejek, a felemelt karról visszahulló köntös, a kódex megfestése gondos, elmélyült, alapos munka, a legszigorúbb naturalista kívánalmak szerint is kifogástalan. A képet dinamikus kompozíciója mégis felülemeli a szenttelen, száraz előadásmódon. A kis balra dőlő test a szerzetes extatikus, savonarolai lelkiállapotát fejezi ki. Expresszív realizmusnak nevezhetnők azt a szemléletet, amelyben Csontvárynak ez a képe és egyéb ez idő tájt keletkezett képei fogantak.

Munkásságának első szakaszát mintegy lezárja az 1903-ban festett „Fohászok Üdvözítő”. Krisztus szabad térségen, felemelt karokkal, egymaga áll. Távol a háttérben egy-két fa, épületek, néhány ember. Krisztus öltözéke széles, lágy redőkben hull alá. A kép megformálása nagyvonalúbb a Szerzetesnél, a kezek, az arc, a haj, a szakáll, a drapéria megfestése nem olyan részletező. Krisztus teste egy kevéssé megdőlt, ajkai imára nyílnak, arcán végtelen átszellemültség tükröződik. A magyar festőművészet Krisztus-ábrázolásai közül ez az egyik legmegragadóbb.

Itt szeretnénk röviden megemlékezni Csontváry világnézetéről, a valláshoz fűződő kapcsolatáról. A festő — akinek agyában sok összeolvasott, de meg nem emésztett gondolat kavargott — nem vallotta magát hívő kereszténynek. Bár a keresztény hitet elutasította magától (helyette valamilyen önmaga gyártotta eklektikus filozófiát hozva létre), mindvégig megmaradt spirituális ihletésű művésznek. Leveleiben és egyéb írásaiban gyakran beszél Magasabb Akaraterőről, Világtéremtő Hatalomról, Láthatatlan Mesterről. A Bibliát már korán megismerte, a szülői házban az asztalon állandóan ott hevert egy nagy, kinyitott képes Szentírás. Visszaemlékezéseiben elmondja, hogy Noé, Mózes,

Salamon király történetét már gyermekkorában sokszor elolvasta. Később (ebben valószínűleg Nietzsche műveinek is része volt) megtagadta a Bibliát, és a kereszténység eszmevilágát, de ez csak inkább szavakban történt, mert a krisztusi tanoktól lényegesen távol nem került. A Fohászok Udvöztöt csak olyan ember festhette, akit mélyen megérintettek a Hegyi Beszéd gondolatai.

Működésének második periódusa

Művészetének második és végső periódusa rövid öt esztendőt foglal magában, az 1903-tól 1908-ig terjedő időszakot. 1908. után nem alkot, a sorozatos kudarcok megtörik, betegsége is elhatalmasodik. Munkásságának legértékesebb és legtermékenyebb része ez az öt év. Mintegy három tucat alkotása született meg ekkor. Szárnyaló képzelet, izzó, sajátos kolorit, sommázó, konvenciómentes, a természetes ábrázolástól eltávolodó előadásmód, önmaga ösvényének megtalálása jellemzi ezt a korszakát.

54 esztendő, amikor — 1907-ben — megfesti azt a két képet, amely nevével leginkább egybeforrott: a „Magányos libanoni cédrus”-t és a „Zarándoklás a nagy cédrusfához” c. művet. Mindkettő félreismerhetetlenül szimbolikus munka, a művész önmagáról vall e képein. A magányos cédrus magasan kiemelkedik a tájból, dús ágai szertenyűlnak. A tomboló viharok lekopasztották, megtépázták, de óriási törzsei megtörni nem tudták. A szabálytalan formájú, fedelmi fa betölti az egész képteret, minden eltörpül mellette, hozzá képest a háttérben látható nagy hegyek olyanok, mint a vakondtúrások. „Minden álszerénység nélkül: ez olyasvalami, mint az Iliász!” — írta Tolsztoj saját művéről, a Háború és békéről. Csontváry nem szavakkal, hanem ecsetével ugyanilyen büszkeséggel vall önmagáról e képen.

A „Zarándoklás a nagy cédrushoz” még különösebb mű. Egy irtatlan nagy facsodát látunk, amilyenek csak a mesékben léteznek, számtalan ágának hegyei korallszínű misztikus fényben ragyognak. A fa alatt fehérleples hajadonok, egymást gyengéden kézenfogva, lejtének hódoló táncot, és eljöttek a nagy cédrusfához tisztelni burnuszos lovasok is. A fa csúcsa belenyúlik a fellegekbe. A semmire nem becsült festő két cédrusos képen önmagát ünnepelte, és megajándékozta avval a dicsőséggel, amelyből kora egy morzsányit sem juttatott neki.

1904-ben festette a Jeruzsálemi panaszfal c. festményét. (Másik címe: „Zsidók a Síránkozások Falánál”.) Ez a fal a hagyomány szerint még a salamoni építkezésekből származik. Jeruzsálem ostroma idején a nagy heródesi templom teljesen megsemmisült, csak ez a korábbi, salamoni faldarab maradt meg belőle. Péntek estétként Jeruzsálem és a környék zsidósága itt imádkozik, és emlékezik vissza a városnak a rómaiak által történt elpusztítására. A szomorú szertartás megragadta Csontváry minden emberi szenvedés és fájdalom iránt annyira fogékony lelkét. Megfestette a jelenetet olyképpen, hogy a hatalmas festmény dosztojevskiji nagyszerűségű kifejezője lett annak a részvétnek, amelyet a művész minden elesett és nyomorult ember iránt érzett. Minden kor szerencsétlenjeinek bánatát fejezi ki az öreg vak rabbi és a többiek arckifejezése. A rendkívüli méretű vásznon több mint félszáz alakot ábrázol. Ahány arc, annyi jellem, annyi típus. A legtöbb kétségbeesve mondja az ősi könyörgést: „A lerombolt templom miatt... itt ülünk és sírunk, — a ledöntött falak miatt... itt ülünk és sírunk...” De itt vannak a közönyösök és önzők is: egy díszes öltözötű katona kedvtelve nézegeti a kacéran mosolygó szépasszonyt, egy öregasszony garasait olvasgatja.

A brüsszeli világkiállítás magyar pavillonjában szerepelt a „Mária kútja Názáretben” c. nagyméretű kompozíció. (1908.) A szerkesztés, a figurák könnyed rajza és a színek ereje egyaránt bámulatraméltó ezen a képen. A fel-

építés klasszikus, semmiféle felbomló jelleget nem látunk. A kút boltozatának íve magához öleli valamennyi figurát. A kép centrumában a kút peremén ülő Anya van, aki fátyolszerű, lilás köntösével betakarja és kebléhez szorítja a Gyermekeket. A kúthoz érkező vízfordó asszonyok vonalai nemesek, kecses testtartással, szinte lebegeve távolodnak el, fejükön szépmívű amforákkal. A kép baloldálán szomszjas háziállatok isznak mohón a vízben szegény vidék egyetlen forrásából. Valami nagy béke, nyugalom, Mozart muzsikáját eszünkbe juttató derű tölti ezt a zártan, dallamosan megkomponált festményt, amely ellendrabja a Panaszfalnak.

A „Kocsikázás újholdnál Athénben” (1904., Nemzeti Galéria) ugyancsak szerepelt Brüsszelben. A kép hangulata álomszerű. Hintókbán hölgyek és urak ülnek, az alakok ködszerűek, sejtelmesek. A kocsikázó fantasztikus figurák lágyan suhannak az éjszakában. A városra, az utcákra, a kocsik utasaira, az Akropolisz fenséges oszlopsoraira pedig az újhoid csorgatja rózsaszínes, varázslatos fényét.

A „Tengerparti sétalovaglók” (1907) Csontváry művészetének egyik legmagasabb pontja. Az alakokat és a tájképi részeket a legegyszerűsítettebb rajzzal fejezi ki a művész. A tengerparton, a kép előterében előkelő nők és férfiak poroszkálnak pompás lovaikon, tőlük távolabb az őket kísérő szolgák csoportja vár. A kép hangulata a rokokó mesterek, Boucher, Fragonard gondtalan, örömteli művészetét idézi emlékezetünkbe. A búcsúzó napsugárnak a hegy ormán kigyulladt vörös parazsa, az „örült kékjét ontó tenger”, a felhők zöldes-szürkeje és a lovasok tarka, vidám színfoltjai, valamint a kép lüktető vonalritmusa csodás harmóniába olvad össze.

Csontváry helye a magyar művészetben

Csontváry helyét a magyar művészetben eddig még megnyugtató és meggyőző módon nem jelölték ki, és ez nem is könnyű feladat. A kritikátlan lelkenedezéstől óvakodni kell, hiszen művei között nem egy elszomorítóan gyenge és invenciónélküli akad. Sokszor nagy lendülettel látott hozzá egy-egy művéhez, de közben a munkakévd elenyészett és a kép torzó maradt. (Pl. „Zrínyi kirohanása”). Kétségtelenül jogosult egyes műveivel kapcsolatban „cégérfestői bárdolatlanságról”, a „technika szörnyű kontárságairól” (Genthon), „zagyvaságig menő stíluskevertségéről” (Hevesy Iván) beszélni. Némely művére vonatkozólag e megállapítások helytállóak. Nincs még egy magyar művész, akinek munkássága oly egyenetlen és annyira ingadozó színvonalú lenne, mint Csontváryé. Nagy diadalok után nagy bukások, nagy ormok után mély szurdokok következnek munkásságában. De szerencsés pillanataiban festészetünk legnagyobb magasságaiba volt képes emelkedni.

Hogy melyik stílusirányzat kategóriájába helyezhető el, ez is fogas kérdés. Programja naturalisztikus volt, a természet legteljesebb ábrázolása volt a célja. Műveiből azonban fokozatosan kivetette a véletlenszerűen ható természetkivágásokat. Magát plein-air festőnek vallotta, de egészen távol állott az impresszionizmustól. Annak pillanatnyisága az ő örök dolgokért hevülő rajongó lelktől távol állott. Expresszionistának már jogosabb nevezni, hiszen önmagából adta a világot, és a külvilág látványa (kései nagy műveiben) csak ürügyül szolgált számára saját lelke kivetítésére. Szürrealistának is nevezhető (ha nem is abban a tudatos értelemben, ahogyan ezt az irányzatot Breton manifestumai megfogalmazták), hiszen képei valóság és álom, reális és irreális tartalmak sajátos ötvöződései.

Képtelen volt bárkitől is tanulni (a mesterségbeli alapfogalmakon kívül). A francia Henri Rousseau nevét szokták nálunk Csontváryéval összekapcsolni. A párhuzam jogosult, de lényeges különbségek is vannak kettejük között.

Mindenekelőtt Rousseau sokkal egyenletesebb művész volt, akinek művei értékben nem mutatnak olyan óriási kilengéseket, mint Csontváry képei. Rousseau képeiben több volt a játékosság, ínyenc dekorativitás, ennek megfelelően a Rousseau-művek minden négyzetcentimétere finom ecsettel, minuciózus módon a végsőkig meg van munkálva. Csontváry nem volt ilyen gondos és részletező, viszont fantáziája — úgy hisszük — felülmulta a Vámörét. Csontváry nagy mítosz- és legendateremtő festő, akinek lelkéből patakzanak a csodálatosabbnál csodálatosabb, ezeregyéjszakai bőségű mesék. A sokakra elmondott szövirág, hogy „ecsetével költeményeket írt”, Csontváryra valóban érvényes. Almait nagy eltökéltséggel, sok kínlódással és munkával vitte rá a vászonra. Amikor kortársai jelentős része az atematizmus felé sodródott, ő lényegesen valotta a témát, és kereste azt. Magasratörő átszellemültsége, rajongó hite, megható őszintesége, minden cinizmustól és felelőtleniségtől való érintetlensége, erkölcs és művészet egybelátása, a trecento mesterekre emlékeztető primitív és áhítatos világlátás, — Csontváry személyét gyengeségei és hőbortossága ellenére mélyen rokonszenvessé, és művészete jobbik felét becsesté teszik.

Csontváryból bálványt faragni, őt kortársai ellen kijátszani, munkásságára rendszert alapozni, vagy legfőbb tanítómesternek tekinteni őt, helytelen cselekedet volna. Alakját nem kell idealizálni, gyenge munkáit nem kell remekművekként méltatni. De fontos helyét a magyar festészetben nem szabad kétségbevonni, vagy elhallgatni. Ahogy múlnak az emberöltők, nagy ártértékelések történnek. Kicsinek hittekből nagyok lesznek, nagyoknak véltekből kicsinyek. De úgy véljük, a negyven esztendeje meghalt egykori patikus néhány monumentális műve meg fogja állni az idő próbáját.

ÉS JÖN JÉZUS

(A prágai Orloj előtt)

Az óra hetet ütött, nyolcat minden órában néztem, néztem, hogyan nyílik az üvegablak s megjelennek a toronyrészen.

Barabás, Péter, Júdás, János és a többiek tizenketten: jobbra fordulva, balra lengve ünnepi fenkölt díszmenetben.

Kattog a kerék talpuk alatt, szívdobogást kapok a zajban, majd a vaskakas kukorékol lúdbőrözetet e régi dallam.

Még egy pillanat: hófehérben előlép Jézus, oly fenséges! az üvegablak becsapódik odanővők a köves térhez

s nézem, nézem a csillagokat, melyek az üveglapon ülnek, hátha mégegyszer megláthatom a dicsőségesen eltűntet:

a tizenkettőt s végül Jézust abban a hosszú, szép palástban és várok, várok még egy órát, hogy fenkölttségét újra lássam.

És újra üt a tronyóra: megint jönnek lázasan, szállva... fémtestükből a fény sugárik s bevon mindent a csodapára.

Ha itt laknék az Ó-Prágában nyugalmam talán sohse lenne, minden órában odajutnék hol jön a világ fejedelme.

U r r I d a

JERIKÓI KALAND

Írta Ijjas Antal

Barátom, a kitűnő régész meséli:

Még mint egészen fiatal papot küldtek ki akkor, több, mint huszonöt éve, tanulni a jeruzsálemi Biblikus Intézethez. Sohasem lehet az ilyesmit elfeledni: láttam a modern várossá torzuló Jeruzsálemet! A hegynék futó meredek utcákon minden *második* utcasarkon világbankok nyitottak csillogó-villogó fiókokat s minden *közbeeső első* utcasarkon drótsövények és lövészárkok védtek gépfegyverfészeket; vagy pedig — az egyszerűség kedvéért — drótsövények és lövészárkok nélkül adtak le egymásra véres sortüzeket a zsidók és az arabok. De Jeruzsálem különben is olyan nyomasztó a maga hatezer évével, hogy örültem, amikor nemsokára kiküldtek — tanulni, afféle inasidőre — a jerikói ásátásokhoz.

Így és akkor: láttam: — mielőtt még teljesen elnyelnék a cement-országutak, a benzinállomások, a autósárdák, a raktárépületek és a betonházak — egy darabot ugyanabból a sivatagból, amely ilyen volt, amikor Ábrahám és Lót arra hajtották nyájaikat. Tavasz volt, az ég még nem haragos fekete, csak ibolyakék, a szteppefüvek még nem égtek ama tüskés, száraz vadgazzá, amely „holnap kemencébe vettetik”; még nem roskadt le a sivatagi nyár, és háromezeröttszáz évvel ezelőtt is ugyanígy illatoztak tavasszal ugyanezek a mezők, innét a Jordántól egészen az Indus folyóig, Arakózia és Drangiáne pusztaságain át, ugyanezzel az ürmfü- és tömjénillattal. S ugyanilyen lehetett az ég akkor is, amikor elindult innét a sátorozó-legeltető Ábrahám, hogy feláldozza fiát, Izsákot, Moriah hegyén. A középső Judea hegyei ott emelkedtek a „hátnuk mögött” nyugat felé, kénsárga hegyoldalak és fensíkok, délelőtt az éles napsütés aranyporában, délutántól kezdve lilától feketéig való árnyékok között. Semmi kétség. Ábrahámnak „fel” kellett mennie innét Moriah hegyére, méghozzá ugyanama mélyúton, amelyen „egy ember méne Jeruzsálemből Jerikóba”, az út ma is megvan, ma a világ legnyaktörőbb autószerpentinje, fel a hegyoldalon, szakadékok alján és fölöttük s a belévegyült földrétegek vörössége miatt ma „vér-ösvénynek” hívják az itt lakó arabok, akik a munkásokat adják az ásátásokhoz. Egyébként azonban úgy élnek sátraik alatt, mint háromezeröttszáz évvel ezelőtt s el tudják sorolni őseiket — egészen Izmaelig, Ábrahám és Hágár fiáig, akitől leszármaznak!

Dehát végre is Jerikóról van szó; tehát beszélék róla. Hogy Jerikó a világ legrégebb városa, amint a Szentírásban is áll, hogy még a Vízözön előtt épült, az nem mesebeszéd. Nincs a világnak olyan régészeti intézete, amely itt ne ásátott volna és egyelőre közkeletű lett, hogy legalább nyolcezer éves a város. Csak nyolcezer? Mi régészek ma már mosolygunk ezen, de nem merünk arról nyilatkozni, hányezer évvel több. A maga idejében óriási dolognak tetszett, hogy a kutatás *hat* Trója-várost talált egymás alatt. De mi ez ahhoz képest, hogy — *idáig*, mondom hogy csak eddig — nem kevesebb, mint *harminc* Jerikót derítettek fel az ásátások, egymás alatt és mellett.

Akkoriban persze mi hittük azt, hogy elértük a legrégebb Jerikót. Vályogkunyhó települést tártunk fel először, csenevész, vékonycsontú ősemberkék sírjaival, csonteszközöket, kezdetleges tűzhelyeket. De azután alább ásátva: egészen vastag, fekete iszapréteg alatt, elértük a kőkorszakbeli kultur-világvárost: faragott kövekből épült palotáival, üzleti negyedével, vízvezetékeivel, fürdőszobáival és obszidián kőeszközeivel. Meg kell jegyezmem, hogy a kőkorszak legmagasabb civilizációja a legtöbb helyen eléri ezt a szintet; sorra fedeztek fel éppen akkoriban ugyanilyen városokat, a Gangesz völgyében, Afrikában, Délamerikában.

De amit találtunk, persze világszenzáció volt. És sorra jöttek a régészek; repülőgépen jött oda Párizsból a Biblikusok Biblikusa, az aggastyán szerzetes hófehér talárjában, rézvörös koponyáját körüllebegő ezüstselyem hajfürtjeivel és szemüvegének nyolcszögletűre csiszolt kristályaival — és minthogy itt Keleten elképzelhetetlen a szakálltalan pap —: olyan volt, mint egy arab sejk és egy középkori skolasztikus teológus kereszteződése.

Megérkezésekor meg is ünnepeltük. A szórsátraink — felvont oldalakkal — olyanok voltak, mint Ábraháméi (tökéletesebbet nem lehet feltalálni az Idők Végéig), egyedül a lámpáink voltak modernek: acetilén lámpák, lilásfehér-zöld fénnel s öngyilkos bogarak-lepkék légióival. S akkor, felemelve poharát, amikor már nagyon dicsértük magunkat, így szólt ő, a biblikusok óriása: — Hiszen szép-szép az a kőkorszaki felfedezés, de végre is talán azért volnánk biblikus-régészek, hogy Józsuá Jerikóját ássuk ki már, végre!

Meg kell mondanom, hogy sértett csönd fogadta a szavait. Mindenekelőtt őt, az ujszövetségi embert, nem tekintették ószövetségi biblikusnak. Senki sem tartotta se régésznek, se sumér-tudósnak, se sémitológusnak, hanem „csak” az ujszövetségi görög szövegek szakértőjének. De akkor feszült, ellenséges csönd támadt.

Hogy feloldjam ezt — szerencse volt-e, vagy szerencsétlenség —, én kockáztattam meg egy megjegyzést. Elmondtam, hogy az én kutatóárkaim felügyelője, Iszmáil sejk megmutatott nekem egy helyet és esküszik rá, hogy ott van Józsué Jerikója, csak neki kellene fogni...

Mind papok és tudósok voltunk ott, sértő gúny nem lehet köztünk. De azért, ha van erőteljes, férfias nevetés valami nyilvánvaló baklövés felett, akkor én azt most megkaptam. És meg kellett tudnom azt, amit mindenkinek ezekben az években, a jerikói ásatásoknak mintegy ábécéjét, hogy ezek az itt tanyázó és nekünk ásatási munkákra elszegődő sivatagi arabok becsapnak ezzel a mesével mindenkit — becsapták még a nagy Flynders Petriet is.

Itt álljunk meg egy pillanatra, mert lehetnek, akik hirtelenében nem tudják, ki volt Flynders Petrie! Nos, a legszerencsésebb kezű szentírásíró régész, aki lehetséges a világon. Flynders Petrie kicsi hijja, hogy magukat Mózes széttört kőtábláit meg nem találta a Sinai Félsgígeten, de mindenesetre megtalálta ott a Mózes-korabeli ós-sémi ábécét. Irigyek persze nem vagyunk, de mindünkön, akik arcunk verejtékével ásatunk és hol találunk valamit, hol nem, de nem mindig találunk: átfut a hideglelés, ha Flynders Petrie legendás szerencséjére gondolunk. Neki csak meg kellett kaparnia a földet valahol — akárhol! — és dőlt a legragyogóbb régészeti felfedezések sora. Ezt csak egyetlen valami egyensúlyozta ki. Az, hogy ő is hitt az itteni araboknak és ő is meg akarta találni Józsué Jerikóját, amit az arabok így hívnak: „Iza ben Musza Városa”. („Iza ben Musza” jelentése az: „Mózes fia Józsué; persze ők is tudják, hogy Józsué csak a vezérségben való utóda volt Mózesnek, nem a fia, de a megnevezés ezt is markánsul kifejezi.) Ám Józsué Jerikóját Flynders Petrie sem találta a mondott helyen.

A nagy szerzetes-tudós megsajnálta, hogy kinevettek és megkérdezte, miért tulajdonítok jelentőséget az arabok közléseinek. — Mert élő hagyománynak tetszik — szóltam én. — Hiszen olyan egyszerű — ők azt állítják, hogy itt laknak már Ábrahám óta s mindarra, ami a sivatagban történt, emlékeznek. Mikor jártak erre Iza ben Musza hadai? — kérdi az ember. — Óh, csak tegnapelőtt, Szidi!

— A hagyomány mindenesetre nagy dolog! — próbált enyhíteni az én helyzetemen a Nagy Öreg. De a sajátján nem segített. Ha nem lett volna több mint nyolcvan éves, és nem lett volna már több mint ötven év óta világhírű, bizony még kinevették volna őt is.

A dolog persze, hogy fájtnak nekem, azért másnap alaposan leszidtam Iszmail sejket, amiért becsapott. Az arabok mind fölségesen udvariasak, mert a természetük és a nyelvük egyaránt az. De ugyanígy tudnak gorombák is lenni, persze azt is a Korán klasszikus arabjában. Iszmail sejk, íme így válaszolt:

— Szidi, ostoba vagy te is, mint mindazok, akiknek nem adatott meg az igaz hit. Allahé legyen emiatt fölötted az irgalom! De azt, amit én mondtam a földalatti városról, azt tudjuk, mert emlékezünk rá, éltek azok az őseim, akiket ha kell, megnevezek neked, mert látták.

Nem feleltem, mert akkor még nem tudtam, hogy gyermekeknek és araboknak az a legnagyobb sértés, ha nem halljuk meg, amit mondanak.

Ellenben másnap, amikor kijött a kutatóárkaimhoz, leborult előtte Iszmail sejk, aki évtizedek óta ismerte, és így szólt:

— Szidi, egyik dédunokám, a legkisebb Iszmail, nagyon beteg; piros foltok borítják. Kérlek, vedd a Gyógyító Tűt, szűrd belé és gyógyítsd meg őt!

Amint később megszámláltam, Iszmail sejknek, pedig csak egyszerű családfőnek, százhuszonhét fia, unokája és dédunokája volt, nem számítva azok asszonyait! Mindegyiket ismerte és szerette, hogy a szó „atya” mit jelent, azt itt és ekkor tanultam meg; Iszmail sejk „atya” volt, létrehozója és fönntartója gyermekeinek s azok gyermekei- és unokáinak és így is tisztelték. A Gyógyító Tű pedig az injekciós tű, amit Lagrange Atya persze nagyszerűen kezelt s persze hamarosan meggyógyult a skarlátból a kis Iszmail, aminek folytán újból leborult előtte az öreg Iszmail sejk és így szólt:

— Szidi, én nem tudok előtted hálás lenni mással, mint hogy megesküszöm neked a magam életére és a kis Iszmail életére, hogy Iza ben Musza városa valóban ott van, ahol mi mutatjuk és ti nem hiszitek; nagyon mélyre kell ásni, de hogy könnyebb legyen, én megmutatom, hol találjátok meg bástyáit leg hamarabb. Uram, könnyörülj rajtam, higyjél nekem!

Rövid leszek; így találta meg a régészeti kutatás Józsué Jerikóját. Lagrange atya telefonált és leveleket írt Párizsba, Rómába és közben Iszmail sejk emberei elkezdtek ásni. És mindennél nagyobb világszenzáció lett belőle. Mélyen, olyan mélyen, hogy odáig valóban el kellett fogynia minden bizalomnak és türelemnek, akadtunk az első bástyákra, amelyeket egy tektonikusnak látszó földrengés rombolt és repesztgetett darabokra. A későbbi kutatások azt engedték gyanítani, hogy eme későbronzkori Jerikó alatt, valami földalatti üreg omlott be, ez a város egy gigászi földtölcsérbe süppedt be, ezt töltötték be különböző, roppant vastag, későbbi földrétegek, ezért került ilyen mélyre, azért lehetett csak ilyen későn rátalálni! S a bástyák, épületek mindenütt romban heverték, vagy legalábbis átjárva a földrengés töréseivel. A geológusok és a régészek még ma is vizsgálják a repedéseket. De én sohasem felejttem el, hogy ez azért történt, mert két aggastyán megbízott egymásban és hitt egymásnak, s igen, ez, a bizalom, úgylátszik a legnagyobb emberi dolog a világon...

A mai kor embere nem érzi annyira függését Istentől, mint az elmúlt korok emberei. Azelőtt az ember teljese- sen ki volt szolgáltatva a legkülönböz- zőbb inségeknek, csekélyek voltak a védekezési lehetőségei, meg volt győ- ződve arról, hogy menekvését leg- többször csak közvetlenül Istennél ke- resheti. Az emberek imádkoztak. Kér- lelő és engesztelő áldozatokat mutat- tak be. Búcsújárásokban zarándokol- tak a szent helyekre és az ereklyék- hez. Ma a technika, az orvosi tudomá- ny és a társadalomszervezés sike- rei oly nagyok, hogy gyakran jó idő- be telik, míg az ember, a konkrét egyén, felfedezi azt a korlátozottságát, ami arra ösztönözheti, hogy utolsó re- ménységként Istenhez folyamodjék.

Ez a nagy mértékben megnöveke- dett látszólagos függetlenség fölöttébb alkalmas arra, hogy az embert ben- sőleg is elszakítsa Istentől. Mutatja ezt, hogy a természetfölöttinek érté- kelése aggasztó módon süllyed napja- inkban. A materialisztikus és a „csak- természetes” gondolkodás tisztán em- beri megoldásokat ajánl, amelyek a hasznosság szubjektív értékeit fölébe helyezik a kereszténység által vallott objektív isteni rendnek. Minthogy pe- dig mi magunk is benne élünk ebben a világban, kihat az reánk, katolikusok- ra is. Még azokban is, akik őszin- tén és törhetetlenül ragaszkodnak hi- tükhöz, könnyen vagy könnyebben megcsappan a hit melegsége. S mi- helyt a hit boldogító átélése gyöngül, távolabbra húzódik a tartalma is, s a keresztény remény is, amellyel Isten- re tekintünk, elveszíti belső alakító, teremtmő erejét. Így azután, ha komoly megpróbáltatások vesznek elő ben- nünket, velünk is megeshetik, hogy szánnaszegett lélekkel, üres és sivár szívvel hanyódnak az egzisztenciális szorongás és a teljes érzéketlenség, az apáthia között.

Albin Flury berni plébános bocsátja mindezt előre tanulmányában, ame- lyet az *Anima* a keresztény reményt tárgyáló különszámában tett közzé. Ennek a számnak több közleményé- vel: *Franz X. von Hornstein*, *Werner Schöllgen* és *Hermann Dobbelsstein* írásaival már a legutóbb foglalkoz- tam. Az akkor mondottakból csak a „keresztény remény” fogalmát szeret-

ném újból hangsúlyozni: jelenti a bi- zodalmat abban, hogy szemtől-szem- ben meg fogjuk látni Istent, megnyil- vánulni pedig egész lényünk olyan alakításában fog, amely megadja maj- dan a képességünket is erre. Flury ab- ból az általános helyzetképből kiin- dulva, amelyet az imént vázolt föl, annak szükségére figyelmeztet, hogy erre a keresztény reményre támasz- kodva tudatosan építsük ki belső egyensúlyunkat, amelynek birtoklása egyedül óvhat meg bármiféle lelki ki- fáradástól, elkéseredéstől vagy éppen kétségbeeséstől.

Ami elsősorban fontos, annak fel- ismerése, hogy az emberi élet formá- lásának és biztosításának összes mo- dern vívmányai ellenére a végső dön- tések Isten titkai. Ami a világnak egyáltalán értelmet adhat, az ő ren- dező szeretete. Ha ténynek fogadjuk el a teremtést, akkor ténynek kell te- kintnünk a fenntartást és irányítást is. Teremtett voltunkból következik egész egzisztenciánk függése Istentől s ugyanígy a hit az ő gondviselésében. Nem szabad beérnünk Isten tulajdon- ságainak csupán elméleti felsorolásá- val, de magunk elé kell állítanunk azok gyakorlati jelentőségét is. Ha Isten mindenható, akkor magában fog- lal minden lehetőséget, olyan vonat- kozásokban is, ahol az emberi képes- ség véget ér. Ha Isten mindentudó, akkor magában foglal minden lehetősé- get, olyan vonatkozásokban is, ahol az emberi képesség véget ér. Ha Isten mindentudó, akkor nem ismeret- lenek előtte az összes életfunkciók legbensőbb összefüggései sem. Ha Isten végtelenül bölcs, akkor rendelke- zesei soha sem véletlen jelenségek, hanem rendező szellemének tévedhe- tetlen utasításai. Ha Isten maga a jó- ság, akkor jószágos a sorsunk éjsza- káiban és rejtélyeiben is. A kis em- bernek tehát teljességgel a nagy Isten- hez kell kapcsolódnia.

A gondviselésben való hitet szilár- dítják bennünk a bizalom átélésének ragyogó példái. Bármennyire kidom- borítja Krisztus tanítása az Atyában való bizalmat és kárhozatja napi gondjainkban a túlságos aggályosko- dást, mégis nem egyszer megkísért bennünket a félelem: hátha megfede- kezik rólunk az Isten. Holott nemcsak

a szentek története, de az Istenben örvendezni, nyílt szívű mai emberek életfolyása is tanúsítja, hogy mennyire boldogíthat ez a bizalom a legnyomasztóbb és szinte kilátástalan körülmények között is. Az ilyen bizalom láttán — mondja Flury — talán már szégyelni is fogjuk a magunk apró szatócskodását s megerősödik bennünk a hit, hogy a legnagyobb emberi okosság: a rákulcsolódás Isten vezető kezére.

Ha hisszük, mint ahogy hinni tartozunk, hogy Krisztus az összfoglalata vágyainknak, kéréseinknek és reményeinknek, akkor nem tekinthetjük csupán retorikai szólamnak az útról, igazságról és életről, a sarokkőről és a szőlőtőről elhangzott ígéket, hanem valóságoknak vesszük azokat. A Krisztus iránt való szeretetnek Krisztus-élménnyé és lelkesedéssé kell válnia. Krisztusban örvendezni annyira, mint örömmel élni Krisztus igazságából és Krisztus hűségében. Ilyenkor azután mindenekelőtt azok a buzdító szavak fogják nyugtatni és melengetni szívünket, amelyeket Krisztus a gondviseletről és a bizakodásról mondott. Elmélkedjük csak át a hegyi beszédet, amely egyetlen felhívás erre a keresztény reményre.

A kinyilatkoztatások és ígéretek hatásos hátterüket kapják Krisztus bátorító tetteiben. A hatalmas Üdvözítő megmutatja csodálatos uralmát a természet, a betegség és a halál fölött. A jóságos Üdvözítő segítő szeretetét gyakorolja a betegek és elesettek iránt. A megbocsátó Üdvözítő lehallik a bűnőshöz is, aki alig merészel feltekinteni reá életének félresiklott szakaszán. A keresztihordozó Üdvözítő a végső megváltó szeretetet testesíti meg s ezzel forrása lett minden erősségnek és újakezdesnek. A vigasztaló felszólítás mindazokhoz, akik törődöttek és szenvednek, nemcsak egy könyörület és együttérző szív megnyilatkozása, hanem világos ígérete a megnyíltésnek és segítésnek is. S mint a keresztény remény alapvetése, egészen külön fontossággal bír Krisztus feltámadása. A „sperare contra spem”, a reménytelenül is remélni nyert ebben igazolást. A kereszténység látszólagos paradoxonja kötelez arra, hogy emelt fővel, derűsen végezzük kötelességeinket és soha semmiféle helyzetben se vesztjük el bizodalalmunkat.

S ne feledjük el, hogy Jézus Krisztus titokzatos módon tovább él egyházában. Ezen keresztül tanítja az embereket, megáldja, erősíti és vezeti őket. Örömet találni az egyházban ugyanannyira, mint örömet találni az Úrban. Az egyházzal való közösség — közösség Krisztussal és Krisztusban. A számunkra adott keret pedig, ahol mindezt megtapasztalhatjuk, a plebániánk, mert ez iktat bele minket az egyház élő szervezetébe. A plebánia tanító egyház, amely hirdeti Krisztus üzenetét, tolmácsolja ígéreteit. A plebánia szentségi hely, ahol az „élő vizek” forrásznak. A gyónás szentsége biztosítja az Úr bocsánatát s ezzel a bűnök törlését, amelyek felmorzsolnák a lelket. Az Oltáriszentség az Úr közelségével ajándékoz meg és beemel a bárkába, amelynek nem ártanak a viharok. A „Dominus vobiscum” beteljesedés itt, nem csupán kívánság. Az élettől való keresztény megváltás is annak a páratlan reménynek szentségi útja, amelyen még a halál és a temető is a végső védettséget jelentő mennyei otthont sugározta. S az egyház nagy közösségén belül a mi közvetlen ünneplő közösségünk is a plebánia. A szertartások megannyi együttes kiáltásai a hívőknek Istenhez, telítve oly sok gondolat- tal, kéréssel, örömmel és reménnyel. Ha valakinek tehát, akkor elsősorban a plebánosnak, a papnak feladata és hivatása, hogy példát mutasson a Krisztusban való örvendezésre. Minél jobban érzik a hívők, hogy papjuk az Istenben való bizakodás embere, akiből az áhitat mellett életkedv és munkakedv is árad, annál inkább hajlannak a tanításra, veszik igénybe a szentségeket s válnak erőssé maguk is a keresztény reményben.

*

A belső eredetű, az úgynevezett „endogén” depresszió többnyire komoly betegség. Oda kell hatnunk, hogy az ilyen ember mihamarabb pszichiáter orvos elé kerüljön. Ennek a dolga eldönteni, hogy — különösen öngyilkosság veszélye esetén — szükséges-e a beteget intézeti kezelésbe utalni. Vigasztaló, hogy a mai orvosi tudomány a súlyos állapotokat is képes gyógyítani vagy legalább javítani. Másfelől azonban azt mutatja a tapasztalás, hogy az öngyilkosság ve-

szélye észrevétlenül lappanghat s ilyenkor a katasztrófa hirtelen bekövetkezését, miután nem vettük számításba, meg sem akadályozhatjuk. Hívó embereknél sok esetben csak a pap, jelesen a gyónató gyaníthatja meg a veszélyt, mert gyakran ő az egyetlen személy, akihez a beteg még bizalommal fordul. Ebből persze külön lelkipásztori feladatok és lelkiismereti kötelességek hárulnak a papra — állapítja meg tanulmányában *Gebhard Frei* schönecki teológiai tanár.

Kellő pszichológiai tájékozottság birtokában a pap is meg tudja ítélni a depresszió súlyosságának fokát s aszerint fogja rábeszélni a gyónót, hogy orvossal is vizsgáltsassa meg magát. Súlyos depressziónál a pap számára is megnyugvás, hogy nem egyedül neki kell viselnie a felelősséget. Nem nagyon súlyos esetekben azonban, s ott, ahol az orvos igénybevétele valami okból nehézségbe ütközik, legyen tisztában a pap azzal, hogy neki is segítséget kell nyújtania. Lényegében két csoport adódik ebben a kategóriában: olyanok, akik a depresszió miatt már nem tudnak másokhoz kapcsolódni, s olyanok, akik éppen ellenkezően, mentőhorgonyként kapaszkodnak bele a papjukba.

A lelkipásztori tevékenységben ebben a részletében is együttesen kell felhasználni a természetfölötti és a természetes tényezőket — hangoztatja *Frei*. Minél jobban áthatja a papot a természetfölötti segítségbe vetett hit, annál inkább fogja is kérni azt, mert hiszen ha valakinek, akkor a papnak meg kell értenie, hogy emberi erők nem mindig elegendők azoknak a lelki mélyrétegeknek befolyásolására, amelyekből a betegség felszínre tör. Ami viszont a természetes tényezőket illeti, messze a legfontosabb magának a papnak a személye és az érintkezés módja a beteggel. Fontosabb ez minden pasztorális vagy pszichológiai „technikánál”. Nem egy öngyilkosság elmaradt volna, nem egy depresszió gyógyult volna, ha a beteg nem éri magát annyira magányosnak, ha rátalál egy általa is tisztelt emberre, aki jó szívvel van irányában és némi időt is rászán a vele való foglalatosságra.

Vannak emberek, akiknek búskomorsága abból ered, hogy nem tudnak szabadulni a bűntudattól, amely

mögött régebbi valóságos vagy képzelte bűneik húzódnak meg. Nagy türelemmel kell itt újból és újból előhozakodnunk az objektív vigasszal, a központi üzenettel „Isten bárányáról, aki elvette a világ bűnét”. Minden lehető módon igyekezzünk gyakorlati élménnyé érlelni ezt a hitigazságot, amelyet elméletben a beteg is elfogad.

Gyakran vált ki depressziót a gazdasági fenyegetettség és a pénztelenség, a létbizonytalanság, betegség, házassági viszály és sok egyéb földi gond. Amit ilyenkor tehetünk, legfőképpen az élő hit melengetése, meggyőzése a betegnek arról, hogy Isten gyermeke ő, megbízhatik ebben a mindenható és szerető atyában, akinél — bármilyen bajai legyenek — föltétlenül védelemre talál. Mutassunk rá arra, hogy a földi dolgok túlértékelése gyakran megfosztja belső szabadságától az embert. Ugyanakkor azonban ne ütközzünk meg azon, hogy pártfogoltunk túl nagyoknak állít be olyan veszteségeket is, amelyek nevelésesegek a mi szemünkben. Itt ugyanis mindig a szubjektív érzés a döntő. Nap-nap után tapasztalhatjuk, hogy ugyanolyan mérvű anyagi veszteségek vagy egészségi romlások az egyik embert majd hogy sírba viszik, míg a másik szinte játszva békél meg velük, vagy azért, mert lelkiileg erősebb és a sors eddig sem kényeztette el, vagy mert megszokta, hogy az életet magasabb szempontból, relativitásban nézze. A keresztény lelki vezetés célja éppen az, hogy megtanítsa az embert „igen”-t mondani a keresztre, megértesse a földi értékek kicsinységét szemben az örökkévalóval s így lassacskán hozzásegítse a belső egyensúlyhoz.

Vannak azután, akiket azért lett urrá a depresszió, mert értelmetlennek hiszik az életüket. Talán arra voltak bensőleg beállítva, hogy feleség és anya legyen belőlük, amint azonban foszlik a reménye ennek, s mindentől a lelkük látóhatára is. Vagy a férfi, aki arra döbben, hogy ő bizony már soha nem futja be az áhított karriert, visszatekintve hibáztatni kezdi magát, úgyannyira, hogy egyszerre csak minden tartás összeomlik benne. A pap még az ilyeneken is segíthet, ha megmagyarázza nekik, hogy a földi célok mind relatív értékkel bírnak, mert ami abszolút értékkel bír, az a túlvilági cél: az örök boldogság,

utóbbi pedig minden hivatásban és állapotban elérhető.

Bármilyen legyen a forrása a depresszió-
nak, helyesen jár el a pap, ha igyek-
szik elterelni betegének figyelmét a
saját énjéről, s megpróbálja rávenni
arra, hogy fokozott erővel és áldozat-
tossággal segítse hozzátartozóit és áll-
jon a közösség szolgálatába. Az „át-
irányításnak” és a „szórakozásnak” ez
a formája kétségkívül hatásosabb,
mint csupán az üdülés, utazás vagy
mozi szerepe kikapcsolódás, bár eze-
ket az eszközöket sem szabad csak
úgy egyszerűen félretolni.

Nem kétséges — fejezi be Frei —
hogy a küldetését átélő papnak külön-
ös szeretettel kell felkarolnia a dep-
resszív lelkeket, akiket meg is fog
gyógyítani, mihelyt fel tudta fedzete-
ni velük a keresztény örömök útját.
Ennek a különös szeretetnek felkel-
tése annál könnyebben megy, minél
inkább meggondoljuk, hogy különböző
sejtek, különböző „állapotok” vannak
Krisztus titokzatos testében, az egy-
házban — miként a francia spirituáli-
tás mondja: „états de Jésus” —, ame-
lyek folyvást tovább élnek Krisztus
földi létének fázisait: gyermekségét,
tanításait, pásztori gondjait, de szen-
vedéseit is az Olajfák hegyén, és misz-
tikus elhagyottságát a keresztén. A
depresszíveknek, a szinte kétségbe-
esetteknek is megvan a titokzatos
„helyettesítő” feladatuk az egész kö-
zösségben s az övek nyilván a legne-
hezebbek közé tartoznak.

*

A szellemileg egészséges ember egy-
általán nem, vagy csak részben és
tökéletlenül tud behelyezkedni az
elmebetegnek lelki világába, amelyet
érthetetlennek, idegennek, titokzatos-
nak talál. Arra gondolhatnánk, hogy
azok, akik maguk is átestek ilyen be-
tegségen, gyógyulásuk után leginkább
adhatnának felvilágosítást róla. Ez
azonban nincsen így — jelenti ki ta-
nulmányában *Florin Decurtins*, a lu-
zerni elmegyógyintézet igazgató-főor-
vosa —, mert a beteges állapotok em-
léke gyorsan megfakul vagy egészen
eltűnik, s azok a beszámolók, amelye-
ket kaphatunk tőlük, mindig torzak
és pontatlanok. Bizonyos azonban,
hogy az orvost, aki éveken át kezeli
az ilyen betegeket, a legkülönbözőbb
feltételek mellett figyeli reakcióikat s

igyekszik megelni az okot, amely a
tünetek mögött rejtőzik, legjobban
megrendíti azoknak a betegeknek
mélységes szomorúsága és határtalan
kétségbeesése, akik depresszív zava-
rokban szenvednek. Ellentétben
ugyanis a szkizofrénekkel, akik a sa-
ját világukban élnek s akiknek lelki
élményei távolosok és átérezhetetlenek
számunkra, a depresszív ember va-
lahogy rokon velünk és közel áll hoz-
záink. Létezési módja hasonlít a mi-
énkhez, panasza együttlérzést keltenek
bennünk, sorsát szívünkre vesszük.

A depresszív szellemi alkatt a leg-
különbözőbb árnyalatokat és fokoza-
tokat mutatthatja. Határozatlan testi
és lelki panaszok, fáradtság, levertség,
munkához való kedvetlenség, a bizton-
ságérzet hiánya jelezhetik. Szembe-
tűnőbb esetekben a gátlás és a szomo-
rúság lép az előtérbe. A betegek nem
tudják semmire sem elszánni magu-
kat, nem jutnak előre, minden kicsi-
ségből súlyos gondokat kovácsolnak.
Bátortalanok, kedélytelenek, remény-
telenek, kisebrendűnek érzik magu-
kat, félnék a nyomortól és az éhenha-
lástól, azt hiszik, hogy gyógyíthatat-
lan betegséggel bajlódnak. Többször
túlzott bűnértékek is kínozzák őket,
főleg vallási és szekszuális téren. Vá-
dolják magukat, hogy nem helyesen
gyóntak, méltatlanul áldoztak, s attól
tartanak, hogy örökre elkárhoznak.
Szemrehányást tesznek maguknak ré-
gebbi tisztátalan vágyakért, gondolat-
ban elkövetett házasságtöréseikért. Fel-
tűnően gyakori a bűnértézés a serdülő-
kori onánia miatt. Minden vétküik, hi-
bájuk és mulasztásuk a groteskségig
nagygyá és mérhetetlenné dagad előt-
tük. Végül már víziók és üldöztetési
rögeszmék támadnak, amibe rendsze-
rint más lelki zavarok is belejártsza-
nak. Súlyos depresszív állapotokban
úgyszólván ellenállhatatlan a belső
ösztonzés arra, hogy eldobják maguk-
tól az életet. Szerencse még, hogy a
betegséghez tapadó gátlás és határo-
zatlanság megakadályozza a romboló
tendenciák tevőleges érvényesülését.

Különböző lelki, de testi betegségek-
nél is fordulnak elő depresszív zava-
rok. A búskomorság klasszikus képét
figyelhetjük meg a mániás-depresszív
háborodottságnál, amely rövidebb
vagy hosszabb tartamú szakaszokban
időleges szünetekben folyik le. Ha
még oly valószínűtlennek látszik is el-

ső hallásra, tudományosan igazolt tény, hogy a két egészen ellentétes betegségforma, a mániás és a búskomorság együvé tartozik s ugyanannál a személynél léphet fel. A mániás elmebeteg határtalanul felfokozott optimizmust tanúsít, pihenés nélkül szorgoskodik, mértéktelenül túlbecsüli a saját képességeit és lehetőségeit, ami alkoholisus és szekszuális kicéapongásokba, pazarlásba, a környezetével való marakodásba és esztelen vállalkozásokba sodorja. Mániás és melankóliás fázisok, amelyek rendszerint heteken, sőt hónapokon át tartanak, a huszadik és az ötvenedik életév között jelentkeznek először, s egy és ugyanazon betegnél váltakozva léphetnek fel. Vannak azonban betegek, akiknél csak mániás vagy csak melankóliás tüneteket észlelhetünk. Különösen fontos az körülmény, hogy ennek a betegségnek öröklés-biológiai tekintetben igen nagy az átütő ereje, lényegesen nagyobb, mint például a szkizofréniának. Az átlagos megbetegedési valószínűség a mániás-depresszív ember testvéreinél 12,7%, gyermekeinél 16%. Ha figyelembe vesszük, hogy Svájcban az egész népességet nézve a mániás-depresszív megbetegedés valószínűsége csupán 0,4%, akkor kitűnik, hogy egy ilyen betegnek a gyermeke mintegy negyvenszer veszélyeztettebb, mint az öröklésileg nem terhelt egyén. Ha ugyanabban a családban több öngyilkosság történt, közzelfekvő a feltevés, hogy depresszív fázisok családi felhalmozódásával állunk szemben.

Kretschmer kimutatta, hogy a mániás-depresszív elmebajra való hajlam meghatározott testi és lelki alkatához kapcsolódik. Az úgynevezett „pyknikus” alkatról van szó, amelyet külsőleg kerekded testformák, zsírlerakódás könnyűsége, korai kopaszodás, gömbölyű fej jellemez. A pyknikus ember társulékony, jószívű, barátságos, kedélyes — vagy vidám, tréfálkozó, eleven szellemű, könnyen hevülő — vagy csendes, nyugodt, mindent szívére vevő, puha. Különböző fokban és módon mutatkozhatnak náluk az ellentétes hangulatváltozások, olyan csekély mértékben is, hogy még pszichikai rendellenességről sem beszélhetünk. Ide tartoznak azok is, akikről mondani szokás, hogy örömlükben a plafont verdesik, bánatuk-

ban a földig horgasztják az orrukat. A pyknikusok között találjuk a tett-erős, lendületes, optimista, vállalkozó szellemű, társaságkedvelő természeteket, akik a gazdasági életben és a politikában vezető szerepet vesznek, magukkal ragadni és lelkesíteni tudnak, szemben az örök habozókkal, akik mindenütt nehézségeket szimatolnak. Ha ismerjük ezeket az összefüggéseket, nem csodálkozunk azon, hogy éppen a pyknikus alkatú férfiaknak és nőknek vannak gyakran átmeneti időszakaik, amikor visszavonulnak a nyilvánosságtól, feltűnően elcsendesednek, komoly filozófiai és vallási kérdésekkel bibelődnek. Sokszor gyötirik őket hipochondriás félelmek, emiatt felkeresnek minden elképzelhető szakorvost, ezek azonban a legmodernebb vizsgálati módszerekkel sem találhatnak náluk semmit. Az ilyen állapotokat többnyire a túlságba vitt munka és az idegkimerültség számlájára kell írunk.

Ezekből az alkatilag megalapozott depresszív állapotokból folyamatos átmenetek nyílnak az úgynevezett depresszív reakció-formákhoz, azaz depressziókhöz, amelyeknek külső okai vannak. Endogén tényező itt is közrejátszhatik, például azon a módon, hogy a lelkiileg nyomasztó külső eredetű — egzogén — mozzanat különös erővel hat. Hogy valaki egy szomorú vagy kellemetlen élmény következtében lehagolt és deprimált lesz, önmagában olyan reakció, amely a normális pszichológiai jelenségek körébe esik. Úgynevezett depresszív reakcióról csak akkor beszélhetünk, ha a depresszív rossz hangulat abnormisan erős vagy szokatlanul sokáig tart. Ez akkor szokott előlépni, ha valami feldulja vagy fenyegeti az egyéni egzisztencia különösen fontosnak látszó vagy különösen fontosnak érzett alapjait. Érintheti az életet, az egészséget, a szerelmi viszonyt, a becsületet, a vagyont. A nemek lelki sajátosságának megfelelően a férfiaknál főleg hivatási és pénzügyi nehézségek, a nőknél a szerelemmel összefüggő csalódások és konfliktusok váltanak ki súlyos lelki depressziókat. Különösen akkor, ha a lelki ellenálló erőt testi betegségek, terhesség, álmatlanság csökkentették. Elősegítő tényezők az emberi életnek azok az átmeneti fázisai is, amelyek hormonális átálláson nyugszanak: pu-

bertás, férfi és női klimaktérium, kezdődő öregség s ugyanígy az érlelmeszesedéses agybántalmak. Teljesség kedvéért meg kell említenünk, hogy a kezdődő szkizofrénia is nem ritkán a depresszió képeiben jelentkezik.

Normális mértéket meghaladó reakciók legtöbbször abnormis személyiségeknel, az úgynevezett pszichopatháknál fordulnak elő. Ezek közt is vannak megint külön típusok, amelyek hajlamosak rá, nevezetesen a gyenge akaratúak, puhányok, egyensúlytalanok, aggályoskodók, szentivetek és becsvágyók. Depresszív lelki alkathól kiindulva kell megértenünk az úgynevezett honvág-reakciókat is, amelyeknek a törvényszéki pszichiátriában van bizonyos jelentőségük. Szellemileg még kevésbé fejlett fiatal háztartási alkalmazottak, akik azelőtt még nem voltak távol otthonról, felgyújtják gazdájuk házát vagy megmérgezik és megfojtják a reájuk bízott gyermekeket, mert a honvág olyan kétségbeesésbe vitte őket, hogy már nem tudnak magukon segíteni és impulzív módon, fontolgtatás nélkül olyan cselekedetet hajtanak végre, amelytől remélik, hogy nyomban hazaküldik őket övéikhez.

Az öngyilkosság, amelyhez oly sok emberi tragédia fűződik, a legszorosabb kapcsolatban van a depresszív állapottal. Az öngyilkosoknak csupán kis hányada szenved tulajdonképpen elmebajban, amilyen a mániás-depresszív háborodottság vagy a szkizofrénia. Az esetek túlnyomó többségében többé-kevésbé abnormis személyekről van szó, akik lelki depresszióban véletlenszerűen életüknek, mert erősen túlértékelik a pillanatnyi helyzetet. Súlyos depresszióban az öngyilkosságra való ösztönzés és a kétségbeesés oly hatalmas lehet, hogy elmentes képzetek, vallási és családi kötöttségek elvesztik minden súlyukat. Ez az eset például, amikor egy gyakorló katolikus rózsafüzérrel és feszülettel a kezében lövi agyon magát, vagy az úgynevezett bővített öngyilkosságoknál, amikor az egyén a legkedvesebb hozzátartozóit is magával rántja a halálba. Decurtins elmondja, hogy egyszer egy 36 éves asszonyról kellett olvasni véleményét adnia, akit 13 éves, házasságon kívül született leányának megölése miatt állítottak bíróság elé. Minden szeretetével csün-

gött ezen a gyermekén, voltaképpen az egyetlen lényen, akivel meghitt kapcsolata volt, egy mély depresszióban mégis megmérgezte gázzal magát és gyermekét. Az anyát meg tudták menteni, a gyermeket nem.

Gyakran összefügg az öngyilkosság az egyénnek azzal az alapvető beállítottságával, amely a világ és Isten iránt nyában alakult ki nála. Kitűnik ez már abból is, hogy jelentősen több öngyilkosság történik a nagyvárosokban, mint a mezőségeken, főleg azokon a vidékeken, ahol magas a vallásgyakorló lakosok arányszáma. A vallás fékező befolyását kétségtelenül megállapíthatjuk — mondja Decurtins. Akkor is kérdéses persze, hogy létezik-e valóban úgynevezett „mérlelő öngyilkosságok”, azaz olyan öngyilkosságok, amelyeknek végrehajtója előzetesen hideg ésszel leméri a mellette és ellene szóló érveket. Ha ritka esetekben meg is van a némi valószínűsége ennek, mint amikor például az elkövetett bűncselekmények miatt hosszú szabadságvesztés várható — emlékezzünk csak Ivar Kreuger 1932. évi öngyilkosságára, amely akkora szenzációt keltett — akkor sem szabad elfelejtenünk, hogy az ember önfenntartási ösztöne rendkívül erős, annyira erős, hogy normális motívumokkal aligha nyomható el teljesen. Bár azok az öngyilkosok, akik búcsúlevelet hagynak hátra, többnyire igyekeznek megmagyarázni elhatározásukat, orvosilag és lélektanilag őket is csak úgy érthetjük meg, ha emellett még a normális mértéken túlmenő depresszív reakciót is számításba vesszük.

Figyelemreméltó ebből a szempontból Margarethe von Andics dolgozata, amelyben pszichológiai értékeli száz olyan megmentett öngyilkosnak a vallomását, akiket a bécsi egyetemi elmeklinikán kikérdezett. Az ő következtetése az, hogy fáradt rezignáltságon és általános reménytelenségen kívül az öngyilkossági kísérletet minden esetben a kétségbeesés pillanatnyi elhatalmasodása idézte föl. Értelmetlennek érezték életüket, mert nem találták helyüket a személyi és tárgyi környezetben, elvesztették kapcsolataikat embertársaikkal és hivatásukkal. Andics szerint az élet harmadik évtizede és az agg kor különösen veszélyes, mert ezekben a periódusok-

ban vagy még nem találta meg, vagy már elvesztette az ember ezeket a kapcsolatokat. Az öngyilkosság elhatározását rendszerint a szubjektív és az objektív körülményekben levő nehézségekre kell visszavezetni. A diák-öngyilkosságoknál a családi vagy erotikus konfliktusok iskolai konfliktusokkal keverednek. Az újabb gyermekpszichológiai kutatások szempontjából lényeges Andicsnak az a megállapítása, hogy a szeretetet nélkülöző gyermekség, vagyis amikor a gyermek nem érzi magát otthonosan és védettnek a családban, egyenesen kiérleli az öngyilkosságra való hajlamot.

Ami az elmekörtani terápiát illeti — tér rá Decurtins —, a depresszió legsúlyosabb eseteit aránylag rövid idő alatt meg lehet szüntetni az 1938 óta bevezetett, viszonylag veszélytelen görcs-kezeléssel. A görcsrohamokat, amelyek megfelelnek az epilepsziás görcsöknek, kezdetben egy orvosság, a „cardiozol” befecskendezésével, újabban kizárólag elektromos árammal idézik elő. Ezt az utóbbi kezelési módot nevezik „elektro-sokknak”. Ha megfelelő szerekkel elernyeszítik az izomzatot és narkotikus altatást is alkalmaznak, akkor elkerülhetők a csonttörések és félelmi érzések. A kezelés nyomában járó emlékeztetőkésés csak átmeneti s valószínűleg döntő jelentőségű is a kedvező hatás okából, mert megszakítja a depresszív gondolatmenetek zártkörű forgását. A görcskezelés bevezetésével elejét vették az elmeegógyintézetekben az öngyilkosságoknak, amelyekről azelőtt annyira kellett tartani. Legújában kémiai vegyületeket is felfedeztek és kipróbáltak, amelyekkel sok esetben közvetlenül befolyásolhatjuk a depresszív hangulatot. Az úgynevezett serkentő szerek is jó hatással vannak egyes személyekre: emelik a nyomott hangulatot és kiküszöbölik a depresszív gátlásokat. Alkalmazásuk azonban csak könnyebb és különleges esetekben ajánlatos, mert fokozzák a belső nyugtalanságot és szorongást, ami miatt azután fogyasztásuk szenvedélyé válhatik. Hormonális zavarokkal összefüggő depresszióknál sikerrel használhatók hormonkészítmények. Nem nagyon súlyos depresszív állapotoknál a szokásos nyugtató és altató szerek mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni a megfelelő

pszichoterápiás befolyásolást sem, amilyen a szeretetteljes gondozás, mentesítés az elhatározások és döntések alól, bátorítás a munkára és annak könnyítése, hozzásegítés a normális élethez, támogatás a konfliktusok legyőzésében.

Romano *Guardini* „A búskomorság értelméről” szóló értekezését ezzel a mondattal kezdi: „A búskomorság túl fájdalmas valami és túl mélyen nyúl bele emberi létünk gyökereibe, semhogy teljesen át szabadna engednünk kezelését a pszichiátereknek.” Megokolásul a szerző részleteket idéz. Sören Kierkegaard naplójából, akinek lelki egzisztenciáját és vallási problematikáját nem választhatjuk külön az egész életén áthúzódó búskomorságtól. Hasonló gondolatokat, mint *Guardini*, fejez ki a pszichiáter *Ludwig Binswanger* is, amikor ezeket írja: „Egy *William James* melankóliája, ha klinikai szempontból egyezik is, egzisztenciálisan más, 'melankólia', sőt teljesen más 'betegség', mint egy átlag emberé, hogy ne is beszéljünk egy olyan szeniális személyiség ciklikus ingadozásairól, amilyen *Goethe*.”

Az igazság valóban az — írja *Decurtins* —, hogy a depresszió mélyebb értelmét nem ragadhatjuk meg az orvostudomány természetudományos-biológiai kutatási módszerével, mert gyökere és alapja az ember lelki világában rejlik. A búskomorság struktúrájának és összefüggéseinek pszichológiai magyarázata nem elégítheti ki a gondolkodó embert. Előtte ez a betegség nem csak egy biológiai törvénynek szerint végbemenő folyamat, mint valamely testi baj. Különös jelentősége van az egyén számára, mert ennek saját lelki egzisztenciájába nyúl bele és teljes élességében állítja szeme elé az emberi lét kérdéses voltát. Nem csodálkozhatunk tehát azon sem, hogy a depresszió olyan értelemben is módosíthatja a szellemi magatartást és a világnézeti beállítottságot, hogy az ember — személyiségének érésén és elmélyülésén át — az el nem múlt értékek felé fordul. Az az ember, aki súlyos depresszióban szenved, szörnyű realitásként tapasztalja meg az emberi mulandóságot s ebből a mulandóságból a reménytelenség és sötétség lehelete csapja meg. „A búskomorság az ember nyugtalan-

ná válása az örökkévalónak szomszéd-sága miatt, lelkesítés és fenyegetés egyszerre” — jelenti ki Guardini. S valahogy így is van — zárja fejtege-

téseit Decurtins —, úgy elvontan ebben kell látnunk a búskomorság mélyebb értelmét, aminek felismerése a pszichiáter számára is hasznos.

A KIS ÚT

„Minden jócselekedet együttvéve sem ér föl a szentmiseáldozattal; mert a jócselekedet az ember műve, a mise pedig Istené. Ehhez hasonlítva a vértanúság semmi. A vértanúság az ember áldozata, amelyet élete árán készít az Istennek, a mise az Isten áldozata, melyet saját testéből és véréből készít az embernek...

Mikor Isten az oltárra tekint, ezt mondja: Ez itt az én szeretett Fiam, ki-ben nekem kedvem telik. — Semmit sem tud megtagadni, ha ennek az áldo-zatnak érdemeire hivatkozunk...

Milyen gyönyörű szép is az, hogy Krisztus Urunk az átváltozás után ép-penűgy jelen van itt, mint az égben. Ha az ember jól megértené ezt a titkot, meghalna a szeretettől...

Ugy-e, ha azt mondanák nekünk: Ebben és ebben az órában föl fognak tá-masztani egy halottat, — gyorsan futnánk megnézni. De nem jóval nagyobb csoda-e a halottföltámasztásnál az átváltozás...? Legalább negyedórát kelle-ne fordítanunk az előkészületre... Meg kellene semmisülnünk a jó Isten előtt az ő mélységes megsemmisülésének példájára, melyet az Eucharisziában lá-tunk. Lelkiismeretvizsgálatot kellene tartanunk, mert a jó misehallgatáshoz a kegyelem állapotában kell lenni...

A szentáldozás után ajánljuk fel neki szeretett Fiát, halálának és szenvedésének minden érdemével együtt. Semmit sem tagadhat meg tőlünk.”

(Vianney Szent János. Monin—Vác: Szól az Arsi Szent. 65—67.)

Valamikor sokszor hallhatta az ember: Én vasárnap kimegyek a nagy természet templomába, ott sokkal jobban tudom az Istent dicsérni, mint a négy fal között. — Ha a nagy természet minden Isten-dicséretét össze-tennénk; a madárdal, a patak-csörgés és a tenger zúgása, a viharok és or-kánok tombolása, a virág-illat, a csil-lagok, a hold fénye vagy a nap ra-gyogása, nem jelent akkora megdicső-ítést a jó Isten számára, mintha egy értelmes teremtmény egyetlen egy-szer mondja: Istenem, szeretlek. — Viszont, ha minden angyal és ember teremtésétől fogva soha nem szűnő időközön keresztül térdenállva imádná Teremtőjét, e dicséret távolról sem közelíti meg a tiszteletet és hódola-tot, amelyet a Szentháromság ölen az örökkévalóság bármely „pillanatában” ad az örök Atyának.

„A mindenség nagy szent dala” min-dig csak véges Isten-tisztelet marad, bármilyen végtelennek látszó világban számunkra megszámlálhatatlan an-gyal és ember zengje is azt. A Máso-dik Isteni Személy, az Ige tisztelete és szeretete az Atya iránt az igazán végtelen, az egyetlen „Istenhez mél-

tó” hódolat és imádás. — E végtelenül értékes istentisztelet a miénk lett a megtestesüléstől kezdve. Nem hiába énekelték az angyalok karácsony éjt-szakáján a glóriát. Azóta mi emberek az Úr Jézus Krisztusban, Vele és Ál-tala igazán végtelen, az Atyához mel-tó és neki minden körülmények kö-zött tetsző hódolatot és dicséretet tu-dunk adni szent Fönségének.

Az Úr Jézus a legtökéletesebb ál-do-zatot a kereszt, a föltámadás és a mennybemenetel egyetlen nagy ál-do-zatában mutatta be. Az ószövetségi ál-do-zatoknál sem csupán az áldozat le-vágása, hanem testének elégetése és vérének bevittele a „szentek szentjé-be” is hozzá tartozott a teljesen elégő és a nagy engesztelő áldozathoz. Szent Pál — főként a Zsidókhöz írt levelé-ben beszél legtöbbit az Úr Jézusról, „aki az örök Lélek által önmagát ajánlotta föl szeplőtelen áldozatul I-szennnek”. (Zsid. 9, 14.) Ugyanitt emle-geti legvilágosabban azt is, hogy vé-rének bevittele a mennyekbe, „abba a nagyobb és tökéletesebb sátorba, ame-lyet nem ember keze alkotott” (Zsid. 9, 11.), hozzátartozik az örök Főpap egyetlen áldozatához. — A föltáma-

dásra vonatkozólag pedig a Szent-
atyák Szent Pál gondolatát fejtik ki
tovább: a föltámadáskor a Szentlé-
lek a legtökéletesebben eláradt az
Úr Jézus emberi természetén: a föl-
támadás óta az Úr áldozati teste és
vére, mintegy örök szent egészen el-
égő áldozat ég a Szentlélek tüzén.
Az Újszövetség Látoka az Úr
Jézust az égi dicsőségében is, mintegy
örök áldozatot látja: „a trón, a négy
élőlény és a vének között ott áll a Bá-
rány, mintegy megölve.” (Jel. 5, 6.)

Ezek után talán jobban megértjük,
hogy a mindenben lényegét kereső
római liturgiában miért imádkozzuk,
hogy „az áldozati adományt” „a mi
Urunk Jézus Krisztus szenvedésének,
föltámadásának, mennybemenetelének
emlékezetére” mutatjuk be. Egyéb li-
turgiák a szentmisében az Úr szüle-
tésének, ítéltre való eljövetelének
vagy egyéb titkainak emlékeztetőjét
is látják. Mi azonban így imádkozunk
az Urfölmutatás után: „Megemléke-
zünk Fiadnak, Krisztus Urunknak áld-
ott szenvedéséről, halottaiból való
föltámadásáról, és dicsőséges menny-
bemeneteléről.” A szentmisében az Úr
Jézus életének egyetlen nagy áldozata
elevenedik meg és újul meg köztün-
k, hogy ez az áldozat a miénk is
legyen, hogy ebbe mi is bekapcsoló-
dólhassunk. Az égben örök áldozat-
ként élő Bárány megjelenik a kenyér
és bor színe alatt, hogy a mi áldozat-
unk is lehessen.

Ugye, mennyire igaz a van az arsi
Plébánosnak, amikor azt mondja, hogy
a szentmise több, mint a vértanúság:
Ha minden ember vállalná a vértanú-
ságot, önfeláldozásuk mindig csak
véges ajándék maradna. A szentmise
pedig (egyetlen szentmise is!!) vég-
telen áldozat, az örök Ige végtelen
hódolata él benne tovább az Atya
íránt emberi testének állandóan meg-
újuló föláldozásában: „Valahányszor e
kenyeret eszitek, s e kehelyből isztok,
az Úr halálát hirdetitek, míg el nem
jön.” (1. Kor. 11, 26.)

De akkor is igaz a van Vianneynek,
amikor arra biztat, hogy buzgóbban
jőjjünk a szentmisére, mintha egy ha-
lott föltámasztására mennénk! Valaki
egyszer kételkedve mondta nekem: Ő
nem tudja elhinni, hogy egyetlen bű-
nös szentmise mulasztásért — ilyen
kis dologért — valakit örökre elkár-
hoztasson az Isten. — Valóban kis do-

log az egyetlen Istenhez méltó tisztelet
és a végtelen hódolat megtagadása?
— Ma azonban, hála Istennek, a szent-
misével kapcsolatban nem azt szá-
möljük, hogy bűn vagy nem bűn, ha-
nem emberi életünk kis útján boldo-
gan jövünk e nagy, állandó, szent ál-
lomáshoz. Keressük minél tökélete-
sebben a bekapcsolódást Jézus áldozat-
tába, hogy életünk apró áldozatainak
rajta keresztül örök értéke legyen.

Ma már tudjuk, hogy a szentmisét
nem lehet „hallgatni”, mintahogy ke-
vés volna „lakodalmat” „hallgatni”
vagy kevés volna egy lakodalomban
csak úgy résztvennünk, hogy ott be-
szelgetünk vagy énekelünk. Ma a kat-
olikus tömegek érzik, hogy nem elég
„jelen lenni” a szentmisén, hanem
bele kell abba kapcsolódnunk és pe-
dig éppen úgy, mint a száz éve el-
hunyt nagy, ma is modern arsi Lelki-
pásztor ezt kívánja: a kegyelem álla-
potában a szentáldozáson keresztül.
Az áldozatban régen és ma is az áldo-
zati lakomán keresztül vehetünk igaz-
zán részt. A szentmisén legalább a
papnak kell áldoznia, de a jelenlévők
közül csak azok kapcsolódnak be igaz-
zán az áldozatba, azok vesznek benne
részt, akik szentáldozáshoz is já-
rulnak. A többiek valójában csak
„hallgatják a szentmisét”, legföljebb
még énekelnek és imádkoznak alatta.
Aki azonban áldoznak, azok a pappal
együtt mutatják be a mennyei Atyá-
nak „szeretett Fiát halálának és szen-
vedésének minden érdemével” — még
hozza tehetjük: föltámadásának min-
den szépségével, mennybemenetelének
minden dicsőségével együtt.

Minden szentmisében — főként az
áldozató rácsból — nemcsak vissza-
pillanthatunk a keresztre, amelyre az
oltáron lévő feszület emlékeztet min-
ket, hanem fölnezhetünk az égbe is:
a föltámadás és a mennybemenetel
képrázatos kilátását élvezhetjük. Ezek-
ben oly biztosan lesz részünk, mint
amilyen biztosan részesedünk a szent-
misén keresztül az Úr Jézus testében
és vérében.

Valóban igaz a van az arsi Szent-
nek: A Mennyei Atya semmit sem
tagadhat meg tőlünk, amikor a szent-
misében legszentebb Fiát mutatjuk be
Neki. Amikor Szent Fiát neki be-
mutatjuk, ne csak nagyobb kenyérre,
cifrább vagy melegebb ruhára, ké-

nyelmesebb vagy gazdagabb otthonra gondoljunk. Ne egészséget, esőt vagy szép időt kérjünk, hanem feledkezünk rajta a föltámadás szépségében és a mennyország gazdagságában megjelenő Áldozaton. Résztvenni az Úr Jézus testében és véreben annyit jelent, mint résztvenni a szépségben és dicsőségben, amelyet e test és vér

magában hord és amelyet velünk megosztani akar.

Ha most résztveszünk az istentiszteletben, amelyet közöttünk az örök Ige bemutat, nyugodtak lehetünk, hogy ezzel már meg is kezdődött számunkra a részvétel a Második Isteni Személy végtelen, örök, égi istentiszteletében.

N A P L Ó

A LEGÚJABB EGYHÁZDOKTOR. Mikor eljutott hozzánk a hír, hogy XXIII. János pápa 1959. március 19-én kibocsátott apostoli brevójével Brindisi Szent Lőrinc kapucinus testvér egyházdoktorrá nyilvánította, sok avatatlan ember méltatlankodva kérdezte: „Hogyan, hát annyira leszállott az egyházdoktori cím ázsiója, hogy már közönséges kolduló barátoknak is osztogatják?” Aki azonban jártasabbak a hagiográfiában, vagyis a szentek élettörténetében, azok jól tudják, hogy kevés szent szolgált rá jobban a magas kitüntetésre, mint éppen Brindisi Szent Lőrinc. Mert íme, ő eszményi mértékben egyesítette magában az egyházdoktorság három alapvető kellékét: az igazhitűséget (doctrina orthodoxa), az életszentséget (sanctitas vitae) és a kiemelkedő tudást (emimens eruditio). De más vonatkozásban is korának legkülönb egyéniségei közé tartozott ő s közéleti, politikai, diplomáciai, sőt hadi szereplésével kitörölhetetlenül beleírta nevét a vége felé siető XVI. és a kezdődő XVII. század történetébe.

Az új egyházdoktor 1559. július 22-én a délolaszországi Brindisiben született. Eredeti nevén Russo (Rossi) Julius Cézárnak hívták. Szerzetbelépése alkalmával azonban családi nevét szülővárosának, keresztnévét pedig a kereszteni ókor híres vértanújának, Szent Lőrinc diakonusnak nevével cserélte fel. Apai és anyai ágról egyaránt jómódú és tekintélyes családból származott. Szülei, a helybeli minoriták segítségével, nagyon gondos vallási nevelésben részesítették. Bizonyosság erre a „kis angyal” név, mellyel kortársai a vonzó megjelenésű ifjút illették. 14 éves korában magasabb tanulmányok végzésére Péter nevű nagybátyja velencei házába került. De itt csak két esztendeig időzött, mert 1575. február 15-én régi vágyát követve a kapucinus rendbe lépett, mely épp az időben indult el Európa-, majd valamivel később világhódító útján. Alázatosságára jellemző, hogy egyszerű szolgáló testvérként kérte felvételét és csak elüljáróinak határozott parancsára fogott hozzá a teológiai tanulmányok végzéséhez.

Felszentelése után (1583) először a páviai egyetemi ifjúság lelki gondozásával bízták meg. Ez a munkakör nagyon inyre volt neki, de nem sokáig maradhatott benne, mert elüljárói már négy évre rá, 28 éves kora ellenére velencei guárdiánná (1587), újabb négy év múlva (1590) pedig toszkánai, illetve velencei provinciálissá nevezték ki (1593). És amint egyszer belekerült a közbizalom sodrásába, nem volt többé megállása. Az 1596. és 1599. évi egyetemes káptalanok generálsi tanácsossá, definitorrá, 1602. május 24-én pedig egyhangú lelkesedéssel generálissá választották. Tíz évvel később (1612) rendtársai újból felajánlották neki a legfőbb rendi vezetést, de ő másirányú elfoglaltságára való hivatkozással elhárította magától a nagy megtiszteltetést. A definitori tiszttől ellenben élte fogytáig nem tudott megszabadulni. Sőt egyidőben a genovai provinciálisságot is vállalnia kellett.

Igy Lőrinc atya működése legszorosabban összeforrott rendje történetével. Hogy a kapucinus rend a diadalmasan kibontakozó katolikus ellenhatás korában olyan páratlan népszerűsége és elterjedtsége jutott, azért elsősorban őt illeti az elismerés. A közep európai fészekrakás meg egyenesen az ő személyes műve volt. A bécsi, gráci, prágai és müncheni kolostoroknak ő vetette meg az alapját. Pedig a vállalkozás nem volt könnyű. A szokatlan ruhájú és szakállas barátokat először mindenütt ellenszenvvel és bizalmatlansággal fogadták.

Lőrinc atya azonban nem ismert meghátrálást. Amit egyszer a fejébe vett, abból egy tapodtat sem engedett. Különösen, ha rendi érdekekről volt szó, nem riadt vissza semmi áldozat vállalásától. Mint újonnan megválasztott generális, köszvényes lábbal és időröl- időre kiújuló epeköbántalmakkal s hozzá túlnyomólag gyalogszerrerrel járta be az összes olasz, spanyol, francia és német rendházakat és mindenütt személyesen nézett utána a regulák megtartásának. Assisi Szent Ferenc szellemében főleg a Szegénység úrnő jogainak megővésére fordított nagy gondot.

Kolostorépítő és látogató útjai többek közt arra is kitűnő alkalmat nyújtottak Lőrinc atyának, hogy mélyebb bepillantást nyerjen kora vallási és politikai viszonyaiba. Különösen a müncheni megtelepülés bizonyult ebben a tekintetben rendkívül termékeny hatásúnak. Az előkészítő tárgyalások során ugyanis sikerült Lőrinc atyának közelebbi kapcsolatba kerülnie Miksa bajor herceggel, a német ellenreformáció legtevékenyebb vezérével. Fejedelmi barátja megbízásából ismételt ízekben tárgyalt a római, bécsi, prágai és madridi udvarokkal. Legfőbb célja a katolikus világ egységének helyreállítása és megszilárdítása volt. Hiszen akkor már kézzelfogható jelek mutatták, hogy a katolikus és protestáns ellentét fegyveres kirobbanása közvetlenül küszöbön áll. Lőrinc atya ösztönszerűen megérezte a készülő veszedelmet és minden tőle telhetőt megtett elhárítására.

Lőrinc atya azonban nemcsak a tárgyaló asztaloknál, hanem a harcterekén is kivette részét a katolikus érdekek védelméből. Ezt annál inkább említenünk kell, mivel háborús szereplésének színhelye éppen Magyarország volt. Ismeretes, hogy magyar földön már 1593 óta állandó csatározások folytak a török hatalom megtöréséért és az ország felszabadításáért. A küzdelem azonban, részben a török túlereje, részben pedig a császári hadvezetés ügyfogyottsága miatt nem hozta meg a kívánt eredményt. Csak az emberek pusztultak és az anyagi javak fogytak miatta ijesztő mértékben.

Az 1601. év kiszemelt fővezére, Mercoeur Fülöp lotharingiai herceg először Buda várát kívánta megvívni, utána pedig Székesfehérvárt és Nagykanizsát akarta sorra keríteni. A bécsi haditanács nagyhatalmú urai azonban elvetették ezt az épkézláb tervet és Buda mellőzésével csupán Fehérvár és Kanizsa párhuzamos ostromát voltak hajlandók engedélyezni. Tették pedig ezt azért, mivel Kanizsa ostromának vezetését már előzőleg a 24 éves Ferdinánd főhercegnek, a későbbi II. Ferdinánd császárnak, ígérték oda. Ezzel természetesen együtt járt az amúgy is kisszámú császári haderő kétélféle osztása. Fehérvár ostroma Ruszwurm Hermann tábornoknak jutott osztályrészül. A tábornok serege mindössze 28.400 embert, túlnyomó részben német és vallon zsoldosokat számlált. Köztük volt Lőrinc atya is, mint apostoli tábori lelkész. Soknyelvűsége különösen alkalmassá tette őt az erősen kevert összetételű haddal való érintkezésre. Megérkezése után első dolga volt, hogy lelket vert a túlnyomó török haderő miatt aggályoskodó vezérekre és katonákba. Egyébként a maga személyét illetőleg semmiféle kivételezést, vagy kedvezést nem fogadott el és viszont semmi fáradalom alól nem vonta ki magát. Így a Sziget nevű külváros ellen intézett éjjeli támadás alkalmával közember módjára kilenc órán át gázolt a derékig érő sárban és latyakban. (Szept. 13.) Nem kevésbé hősies magatartást tanúsított a Mocsár és Rácváros nevű külvárosok, majd a tulajdonképpeni vár megúvásánál. (Szept. 20.) Igazi babérait azonban csak ezután, a csókaírói megerősített tábor ellen intézett támadás visszaverésénél (okt. 13.) és a Sárret men-tén vívott döntő csatában aratta. (Okt. 15.) A háromszoros túlerővel szemben kivívott diadal valóban fényes volt. Kétségtelen, hogy kivívásában Lőrinc atyának volt főrésze. Kezében magasra tartott feszülettel, ajkán Jézus! Jézus! csatakiáltással mindenütt ott volt látható, ahol a harc leghevesebben tombolt. Az egykorú Istvánffy Miklós, a „magyar Livius” nagy történeti munkájában így emlékezik meg róluk: „A felfeszített Krisztus keresztjével a kezében emelt hangon harcra bátorította a keresztényeket és mit sem törődött a körülötte röpkedő golyókkal.” A szent által használt feszületet jelenleg Innsbruckban őrzik.

A sárretői győzelemmel véget is ért Lőrinc atya háborús szereplése. Rövid ideig, mindössze néhány hónapig tartott, de ezen rövid idő alatt, Kapisztránói

Szent Jánoshoz hasonlóan, kitorólhetetlenül beírta nevét nemzetünk történetébe.

Súlyosan vétenék azonban a történeti igazság ellen, hogyha szentünk nagyarányú, egész Közép- és Délurópára kiterjedő közéleti szereplése mellett hallgatással mellőznék nem kevésbé kiterjedt tudományos működését. Mert ő tudósok is kora legkiemelkedőbb egyéniségei közé tartozott. Saját kezeírásában reánk maradt irodalmi hagyatéka, melyet ez idő szerint a velencei kapucinus kolostor levéltárának legféltettebb kincseként őriznek, összesen 2231 oldalt tölt ki rendkívül apróbetűs, rövidítésektől hemzsegő írással. A gazdag hagyaték újabbban — éppen az egyházdoktorra emelés előkészítéseként — nyomtatásban is megjelent. (Laurentii a Brundisio opera omnia. 13 k. Padova, 1928—1944.)

Hogy az ily módon közkinccsé lett munkák értékéről a kevésszámú beavattak már régebben is milyen kedvező véleménnyel voltak, mutatja a boldogáavatás alkalmával tett hivatalos cenzori nyilatkozat: „Szerzőjük megérdemelné, hogy az Egyház szent doktorai közé iktassák.” Ennyiben tehát a mostani rangemelés századok vágyát töltötte be.

Az új egyházdoktor munkái tartalom tekintetében nagy változatosságot mutatnak. Vannak közöttük dogmatikus, exegetikus, apologetikus és szerzetesfegyelmi vonatkozásúak. Tudományos érték dolgában „A lutheranizmus leábrázolása” (Lutheranismi hypotyposis) című hatalmas monografia képviseli a legmagasabb színvonalat. A bámulatos szorgalommal, éles logikával és cáfolhatatlan dialektikával felépített munka méltó párja Bellarmin Szent Róbert világhíres „Vitatkozásainak” (Disputationes). A mai olvasó számára azonban többet mond a szerző kimerítő Mariológiája (Discorsi sopra la S. Vergine), melyben Mária szeplőtelen fogantatása és mennybevitele mellett már egyetemes kegyelemközvetítésének tételeit is hangoztatja. Tehát nemcsak hú maradt a ferences Mariologia tanításához, hanem azonfelül bizonyos fokig a Mária-dogmák fejlődésének útját is kikövekelte. — *igy* —

A MODERN HITUDOMÁNY IRÁNYVONALAIRÓL ír érdekes összefoglaló tanulmányt Bogdan Kupis a Kierunki című lengyel katolikus hetilapban. Attekinthető képet nyújt azokról az irányzatokról, törekvésekről, szempontokról, amelyek a XX. század hittudósainak munkásságában a modern gondolkozás nyomán kialakultak, bemutatja, hogyan mennek elébe a modern ember szellemi, lelki szükségleteinek, hogyan felelnek a kérdésekre, amelyeket korunk szellemisége felvet.

A tanulmány a jelenlegi hittudomány egyik legalapvetőbb jellemvonását a publicisztikai beállítottságban látja, amely legerősebben az ún. kerymatikus teológiában jelentkezik. Ez az utóbbi évtizedek első nagy kísérlete: szakítani a skolasztika fogalmaival és sémáival, szorosabb kapcsolatot teremteni a modern gondolkodással, megkísérelni hidat építeni a dogmák és a mai ember mindennapi élete között. Manifestuma Jungmann osztrák teológus „Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung” című könyve. (Regensburg 1936.) Tétele: a dogma ismerete a teológus számára alap; célja: hirdetni a kerymát, a jó örömhírt. Az irányzat követői sajátos új gyakorlati teológiát kívánnak kialakítani, természetesen egybehangolva a hagyományos hittudomány igazságaival.

Legsikerültebb kísérlet a kétféle teológiai irányzat egybehangolására K. Rahner háromkötetes műve: „Schriften zur Theologie”. A magisztrális mű negyvenöt teológiai értekezésből áll. Az elsőben, amelyet lenyűgöző erővel írt meg — Rahner felvázolja azt a hittudományt, amely leginkább megfelel a XX. század emberének és ezen felül kifejti, hogyan lehet megragadó módon közvetíteni számára a teológiát, mely nemcsak orthodox, hanem egyúttal élő is, milyen kérdéseket kell tárgyalni, milyen sorrendet kell megtartani a szent tanítás kifejtése közben. Sikerült a lényeg és struktúra teológiáját szintézisbe hoznia az existencia teológiájával, vagy másként az absztrakt teológiát az üdvözülés történetével, az Istenről szóló értekezést a megváltásról szóló traktussal, a dogmatikus teológiát a morális teológiával, a dogmát a gyakorlattal.

A jelenlegi gondolkodás másik olyan kategóriája, amely a teológiában hatott és tért hódított: a historicizmus. Ez azokban a törekvésekben nyilatkozik

meg leginkább, amelyek célja: visszatérni az eredeti forrásokhoz, a Szentíráshoz és a szent hagyományhoz. A Szentíráshoz való visszatérés ezelőtt hatvan esztendővel indult meg és rendkívüli eredményeket hozott.

Kesésbé ismeretes az „új teológia” másik nagy eredménye és egyúttal forrása: az őskeresztény hagyományokhoz való visszatérés. — Az „új teológia” elnevezéssel a háború után kezdték meghatározni és körvonalazni a teológiai reformtörekvéseket. Legkiválóbb képviselői a francia jezsuiták: Henry de Lubac és Jean Daniélou. Ők kezdeményezték 1942-ben a „Sources chrétiennes” (Kereszténység forrásai) sorozat kiadását. Kezdetben csupán arról volt szó, hogy az olvasók szélesebb körében népszerűsítsék az egyházatyák műveit. A szaktudományos törekvések csak később léptek előtérbe a kiadással kapcsolatban. Ma a „Sources chrétiennes” sorozatot az egyházatyák legjobb kiadásai, a bécsi és a berlini mellé lehet állítani. A háború alatt megjelenteket kivéve, a sorozat minden kötete tartalmazza az eredeti szöveget, a teljes — néha túlságosan bőbeszédű — francia fordítást, bevezetést, a kommentárokat és név, illetve tárgymutatót. A kiadott kötetek száma meghaladja a félszázat és előkészületben van az eddig még sehol ki nem adott és úgyszólván nem ismert arab keresztény szövegek kétkötetes kiadása.

Az újjáéledt patrisztika célja mindenekelőtt az egyházatyák tanításában foglalt kerygma, örömhír kibontása, az evangéliumi kinyilatkoztatás tanbeli és lelki gazdagságának feltárása, az őskeresztény közösség vallási élményének felidézése.

A historicizmus, mint modern gondolkodás egyik kategóriája, arra készíti a hittudóst, hogy foglalkozzék a történelem vallásos értelmezésével, hogy kidolgozza a történelem teológiáját. A történeti teológia nem „általában” foglalkozik a történelemmel és az emberrel, ellenkezőleg, a változás a kibontakozás és a fejlődés kérdéseit a konkrét történelmi-szociális feltételek között ragadja meg, a történelem, a hagyomány, a korszellem, a szellemi és anyagi kultúra által létrehozott környezet figyelembevételével.

Ebben a szemlében fejti ki hatását a hittudományra a jelenkori gondolkodás két további kategóriája: az evolucionizmus és a konkretizmus.

Az evolucionizmus feladata megteremteni a kapcsolatot a hittudomány és természettudomány között. Találónan állapította meg valaki, hogy katolikusok és evolúcionistaik között különbséget tenni csak hatvan évvel ezelőtt lehetett. Ma a teológusok többsége az evolúció mellett áll ki és azt hirdeti, hogy lehet valaki evolúcionista anélkül, hogy materialista vagy ateista következtetéseket vonna le belőle.

Katolikus teológusaink között az egyik leghíresebb evolúcionista a nemrég elhunyt francia jezsuita Teilhard de Chardin atya volt. Átvette a jelenkori tudomány minden eredményét és többkötetes művében, a „XX. század Summa Theologica-jában” sajátos szintézist hozott létre a hagyományos teológia és jelenkori gondolkodás között. Művét a teológusok egy része lelkesedéssel, másik része tartózkodással fogadta. Nehézségeik és ellenvetéseik abból erednek, hogy a következetes evolúcionista messze elkalandozik a természettudományok területén és túl szoros kapcsolatot teremt a kultúrtörténet, a bölcsélet-történet, a vallástörténet és a dogma története között. A teológiában is lát változó elemet, amely alkalmazkodik a kor konkrét szellemi igényeihez. H. Bouillard atya ezt így fogalmazza meg: a teológiai igazságban van egy állandó, változatlan elem és a teológiai igazság ennek a belső változatlanak a megőrzéséért öltözik külsőleg új meg új ruhába. Csupán a fogalmak megújítása — a régi-ekhez analóg módon, de nem azokkal ellentétesen — tudja megőrizni a változatlan igazságot.

S ez az, ami a legnagyobb tartózkodást kiváltja. Különösen a „Humani generis” enciklika megjelenése óta (1950) nyer fokozottabb hangsúlyt, hogy a hagyományos skolasztikus terminológiát, amely néha alkatrésze magának a dogmának, nem lehet elválasztani a jelen, vagy bármely eljövendő század teológiájától. Az enciklika éppen az evolúcionista kérdésével foglalkozó teológusok felé tartalmaz komoly figyelmeztetéseket. Magának a fejlődés elméletének, illetve tényének értékelésébe nem bocsátkozik, hanem rámutat azokra az esetle-

ges veszélyekre, következményekre, amelyeket az evolúcionizmus átvitele a dogmatikus és morális teológiába általában előidézhet.

Az evolúcionizmusról szólva érdemes megemlékezni azoknak a katolikus, illetve keresztény természettudósoknak a magatartásáról, akik arra törekednek, hogy megteremtsek magukban az összhangot a tudományhoz való hűségük és spirituális világszemléletük között. Csupán két szerző nevét említjük itt: *Le comte du Noüy*-ét és *Chauchard*-ét. Azt lehetett volna várni, hogy a teológusok kapva kapnak az általuk kifejtett gondolatokon és felhasználják azokat apologetikus célokra. Azonban nem így történt.

Ez a tartózkodás főként abból a megfontolásból fakad, hogy a teológiát nem lehet hozzákötöni semmiféle tudományos rendszerhez. A tudományos fogalmak változnak, korunk tudományos világképe más, mint a száz év előtti emberé, és száz év múlva talán semmiben se hasonlít majd a mienkre. Ragaszkodni régi fogalmakhoz, megrekedni a „tegnapi” apologetika argumentumaiban, amelyek azon alapultak, hogy kikeresték a lukakat a tudomány lezárt rendszerében és hogy oda igyekeztek belenyomni a csodát, a természetfeletti, abszolútumot — ma már értelmetlen; s arra sincs szükség, hogy új „tudományos” (azaz az ún. tiszta tudományok eredményeire támaszkodó) apologetikát építsünk fel.

A konkretizmus mindenek előtt a dogmatika, a morális, a fundamentális és az apologetika átrendezésében nyilvánul meg. Ebben mintha a teológia theocentrikus beállítása átadná helyét a christocentrizmusnak. Az ilyen fajta teológia megteremtésének gondolatát negyven évvel ezelőtt vetette fel *Marmion* atya. A christocentrikus morálist *Mausbach* dolgozta ki. A helyett, hogy az egy Istenről szóló elvont értekezéssel kezdené a teológia kifejtését, a megtestesült Isten, Jézus Krisztus konkrét, történeti személyének taglalásából indul ki.

Itt kell megmlíteni a mariológia addig nem ismert fejlődését és a teológia mariocentrikus beállításának kísérletét. A felületes szemlélet előtt úgy tűnik fel, mintha a mariológia kiépülése ellentétben állana a christocentrikus teológia kibontakozásával. A valóságban azonban másképpen van. Nem lehet elképzelni igazi mariológiát, mely ne a christológiára és az ecclesiológiára támaszkodnék. A mariológiában találja meg a maga legteljesebb gyakorlati alkalmazását a kerygmaticus teológia is, amely szorosan egybe akarja kapcsolni a Mária-tiszteletet a dogmával és így állítja Máriát a keresztény élet középpontjába.

A konkretizmus hozta létre a földi valóságok teológiáját és annak sajátosságát: a munka teológiáját.

Arról, hogy az anyagi világnak is része van a megváltás művében, már Szent Pál szólott. Az Apostol e gondolatára már a háború előtt figyelmeztetett az ismert teológus, *Malavez*. Azt állítja, hogy a világ állandó fejlődésben van, és ez a fejlődés, mint olyan, integrális része a misztikus Testnek, a teljes Krisztusnak. Ennek a gondolatnak a kifejlődéseként indult meg a kereszténység és az ideigvaló konkrét valóságok viszonyának elemzése. Különösen *G. Thils* *louvaini* teológus foglalkozott ezekkel a kérdésekkel a „*Théologie des réalités terrestres*” c. művében. *Guardininek*, a neves német teológusnak abból a megállapításából indult ki, hogy a megtestesülés nem absztrakt valami, hanem hozzákapcsolódik a történethez, az időben való, ideiglenes földi valósághoz. A földi valóságok világa mintegy kiterjesztése, meghosszabbodása az embernek és az emberen keresztül részt vesz a megváltás ökonomiájában. A hittudománynak érdeklődnie kell a földi valóság iránt abból a szempontból is, hogy az az emberen keresztül hogyan viszonylik Istenhez, és nemcsak abból a szempontból, miként sérti meg az ember általuk a morális törvényeket.

A földi valóságok teológiája elválaszthatatlan a történelem teológiájától. Egyes hittudósok a mikéntet emelik ki, ahogyan a kereszténység a világban megtestesül, mások a kereszténység eschatologikus jellegét hangsúlyozzák. A kettő együtt mondja ki a teljes igazságot. A kereszténység vallás, és mint ilyen, eschatologikus beállítottságú. De midőn kiemljük a kereszténység e vonását, nem feledkezhetünk meg a megtestesülés szerepéről sem. Ugyanakkor szem előtt kell tartanunk a kereszténység transzcendens voltát a történettel szemben. A két sík: a vallásos és az ideig való, kölcsönösen hat egymásra.

Hatnak, anélkül, hogy elvesztenék a maguk sajátos jellegét. Amint E. M o u n i e r találoán megjegyezte, az egyháznak ahhoz, hogy hasson a civilizációra, nem kell elfordulnia a maga lelki céljától. Az egyház, anélkül, hogy politikai, vagy társadalmi rendszer lenne, erjesztője a haladásnak. Az Istenről, az ember végső céljáról szóló tannak meg kell találnia a haladás eszközeit is, amely e célhoz vezet.

A munka teológiája a földi valóságok általános teológiájának legbővebben kimunkált területe. R o n d e t francia teológus tanulmányát kell kiemelniünk legjellemzőbb példaként: „Éléments pour une théologie du travail”. Rámutat arra, hogy a munka teológiája már az Oszövetség könyveiben feltűnik. A teológiában ismert „creatio secunda” (második teremtés) fogalmára támaszkodik. Az Isten mindent megteremtett és fenntart, vagyis bizonyos tevékenységet, munkát végez. Az ember munkája a teremtés kezdetétől fogva benne volt Isten terveiben. Terhesnek az eredeti bűn következtében érezzük. A kereszténységben ezen felül a munka a cselekvő felebaráti szeretet parancsa.

A szociologizmus és szubjektívizmus, a modern gondolkodás e további kategóriái ugyancsak kifejtették hatásukat a teológiában.

A katolikus hittudományt nem egyszer bírálják, különösen morális vonatkozásban, hogy nem számol a szociológia és mikroszociológia legújabb megállapításaival; hogy úgy látszik, mintha nem törődnek a hatással, melyet a környeztet gyakorol az ember cselekedeteire és nem venné figyelembe a mélypszichológia kétségtelen eredményeit. Az eddigi kazuisztikával teli morális — mondja e bíráló — mintha nem lett volna tökéletesen tudatában, mily szerepet játszik az ember mindenkori elhatározása — az emberé, akinek a konkrét helyzetben döntenie kell „mellette” vagy „ellené”, végre kell hajtania valamilyen cselekvést vagy tartózkodnia kell attól. A szituációs etika ezeknek a megoldásoknak nyomán alakult ki.

A szubjektívizmus befolyása a teológiában az antropológiai kérdések felvetésében és az Istenről szóló traktátus olyan megfogalmazásában jelentkezik, mely az ember és az élő transzcendens Te viszonyának elemzéséből indul ki.

Az univerzalizmust kell végül említenünk, mint a modern gondolkodás olyan kategóriáját, mely szintén hatott a teológiára.

Az univerzalizmus gondolata hatja át a misztikus Testről szóló egész tanítást, az ecclesiológiát és a laikátus teológiáját. Az univerzalizmus a forrása az ökumenikus mozgalomnak, melynek célja: közeledést keresni az egyes keresztény vallások között, és a legújabbban megindult mozgalomnak is, mely a kereszténység és az orthodox zsidóság közeledésén kíván munkálkodni. A misztikus Test teológiájával szoros összefügg a haladás teológiája. Az ecclesiologia tárgyköréből különleges figyelmet érdemel C o n g a r tanulmánya a változatlanról és a változóról az egyházban és az egyház reformjáról.

A laikátus teológiáját érdekes alkotással gazdagította a fentebb idézett német Rahnernak a világiak apostolkodásáról szóló műve. Rahner először is a laikus, a világi ember, az egyház világi tagja fogalmát tisztázza, akinek a hozzátartozás alapján joga és kötelessége aposto'kodni. Utána kiemeli a világi apostol nagykörtségét, időszerűségét napjainkban és majánem nagyobb hatást tulajdonít neki, mint amit az Egyház hivatalos apostolkodása ki tud fejteni. A pap ugyanis hivatása folytán meg van fosztva egyes alapvető vonatkozásokban az élettél való kapcsolatokról. Persze, a pap hivatása szent és pótolhatatlan. A pap tartja kezében mindazt, ami szent, ő látja el a felügyeletet mindannak a forrásai felett, amit a laikusnak a világba kell belevinnie. A világi ember és a pap nem versenyeznek egymással a maguk apostoli és missziós munkájában. A papság és a hívek közötti konfliktus az apostolkodás terén elkerülhető, ha pontosan megállapítják az egyiknek is, a másiknak is a tevékenységi körét, ha a papság nem lép fel ott, ahol az felesleges és a világiak nem tévesztik el szem elől, hogy papság nélkül nincs egyház. (Sinkó Ferenc)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Mit akart mondani Mándy Iván kisregényével, a *Fabulya feleségeivel*? Egy anekdóta jut eszembe, André Boll érdekes könyvében, a *L'Art, et incompris*-ban olvastam annakidején. Egyszer egy bájos társaságbeli hölgy azt kérdezte Stravinskitól, a muzsikustól:

— Mondja, kedves Mester, mire gondolt, amikor ezt a remekművét írta?

Mire a zeneszerző kerekén így válaszolt:

— Semmire. Zenét csináltam.

Mit akart Mátyó Iván? A maga módján ő is „zenét csinált”. Meglátott egy alakot, összes jellegzetességeivel, s ezt ábrázolni akarta a maga teljességében. Azt akarta, amit minden igazi regényíró és novellista akar. Megvalósítani azt, amin, úgy érzi, írói „üdvössége” múlik: hiteles valóságot teremteni a műben, autonóm életet az élet elemeiből.

Mert igazi írónál a többi mind másodrendű. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az írónak nincs világnézete, nem lehet világnézeti mondandója. Ellenkezőleg: nagyonis kell, hogy legyen; világnézet nélkül alkotni: ez kész paradoxon. De az igazi író nem azért ír regényt vagy novellát, hogy a világnézete kifejtse; azért ír, mert van bizonyos kényszerítő erejű képe, látomása a világról: a dolgokról, eseményekről, emberekről, amit ki *kell* fejeznie, amit ábrázolnia *kell*, amit meg *kell* mentenie, művé rögzítve, a mulandóságtól. A kép, az ábrázolás azután, *mint kép, mint ábrázolás*, mond is valamit; ha jó, akkor *kell*, hogy mondjon valamit. De amit mond, azt nem úgy mondja, mint egy vezércikk vagy egy értekezés, hanem *a saját nyelvén*.

Hadd idézzem Erdős László egy most megjelent cikkének egy részletét. Ezt írja: „Az író általában nem szokta ítéletét szavakba és pontokba összefoglalni... És ha alkalomadtán van is az írónak egy vagy több úgynevezett szócsöve, hitvány írás az, melynek tartalma nem több, mint amit szócsövekkel ki lehet fejezni. Egy regényben például rendszerint csak ábrázolt jelenségek és azok sorrendje, jellemek és azok kapcsolatai, egymásra utaló sorsok és e sorsokról való elmélkedések, stb. találhatóak, s mindezek értelmét nem az író kimondott szavai, hanem a regény egésze teszi világossá. Az írói ítékezés magában az ábrázolás módjában nyilvánul meg”...

Azt hiszem, nem megyek tovább rossz nyomon Erdős László szerint sem, ha az ábrázolás *módjában* való ítélezést így értelmezem: a regényben nem az írónak, mint a cselekményen kívülálló, a cselekményt csak „levetítő” személynek *kell* kimondania az ítéletet, hanem maguknak az alakoknak *kell* ítéleznük, kimondott szavak nélkül is, önmaguk fölött, a sorsukban — kicsit nagyképűen azt mondhatnám: regénybeli „végzetükben”. Az ítéletnek *általában* (mert kivételt egyáltalán nem tűrő szabályok a művészetben nincsenek) ilyen közvetett módon *kell* „elhangzania” — de ez a közvetettség a regényen belül maga a tiszta közvetlenség: nem kívülről jön, hanem a regény autonóm világában történik, és abból szervesen következik. De úgy gondolom, az sem helytelen (bár nem föltétlen érvényű) megállapítás, hogy az ítéletet ugyan az író fogalmazza meg, de fölolvassza, „hatályba léptetnie” már nem neki *kell*, hanem — az olvasónak. Persze ehhez jó író *kell*, aki a magában megfogalmazott ítéletet ábrázolása művészi hitelének erejével szuggerálni tudja; de jó olvasó is *kell*: olyan, aki tud hallgatni a műre és nem beszél már eleve túl azt, amit a mű a maga nyelvén mondani akar neki.

Dehát akart egyáltalán mondani valamit Mátyó Iván a *Fabulyával*? Akart; s mit akart? — Fabulyát akarta mondani, s benne és rajta túl egyáltalán a „fabulyizmust”, ami élősdiség is, felelőtlenség is, üzletezés is, pénzharácsolás is, de a maga módján költészet is, irodalom is — valami felemáság, koravénység és visszamaradottság, rideg részvétlenség és fázósan önző részvétlenség: egyszóval az, ami Fabulya. S azt hiszem, nemcsak egy Fabulya van. Különböző egyéni variációkban, a fajta jellegzetességeit több vagy kevesebb élességgel képviselve, s ha szerencsére nem is valami ijesztően nagy számban, de azért mégiscsak vannak fabulyák.

Perem-figurák, olyanok, mint egy különös akvárium furcsa aljtenyésze. Az eszpresszó, ahol a regény a két „előadó”, Zsámboki és Turcsányi beszélgetéséből kialakul, valóságos fabulya-telephely. Vízalatti világában be-beúszik egy-egy már jól kifejlett, vagy éppen csak fejlődésben lévő fabulya, esőköpeny-kopoltyúút mozgatva szív néhány kortyot a presszót betöltő híg-nyálkás eleméből, fölszed táplálékul néhány morzsát vagy pletykát, aztán elevez. Ezek többnyire kis halak; egyik-másik néha hirtelen meghízik valami zsírosabb falaton, fickándozni kezd, tágabb vizekre kalandozik, egy időre nyoma végsz; majd vissz-

szatér, soványan, leégve, megtépázottan. Az igazi Fabulya óvatos, ő könyvei közé húzódva bölcsen és megfontoltan, izról-izre haladva, a feleségeit emésztí. Neki saját külön akváriuma van, saját eledellel.

Könnyű volna ezt az egész fabulya-világot finnyásan elhárítani azzal, hogy: ilyen nincs, ezt az író csak úgy kitalálta. De nem így van. Ez a világ is létezik. Es nem véletlenül létezik. Mándy Ivánnál nem is lóg a levegőben; világosan és félreérthetetlenül „helyhez kötött”. Ez a „hely”: az a hatalmas apparátus, a rádió a modern ember szórakoztatásáról gondoskodik. Mándy Iván fabulái a Rádió körül úszkálnak; de bizonyára megvannak a maga fabulái a Televízióknak és a filmnek is. Valahogyan olyasformán, ahogyan megvoltak fél vagy háromnegyed századdal ezelőtt az újságírásnak. A Rádióknak például vannak a maga sajátos, technikai jellegéből folyó műfaji szükségletei; szükségletek, melyeket megszab a hallgatók minősége is: másként kell ismertetni valamit felnőtteknek és másként gyerekeknek; mindehhez pedig emberek kellene, olyanok, akik értik a dolog műfaji követelményeit, akik gyorsan dolgoznak, akik — s ezt minden rosszalló él nélkül mondom, hiszen vele jár a dolog sajátos természetével, és önmagában véve semmi rossz sincs benne — „tudják az ipart”. Nos, Turcsányi és Zsámboki körül ez a világ hullámzik az eszpresszóban; míg ők Fabulyáról beszélgetnek, addig egy szomszédos asztalnál éppen „földobnak” egy jelenetet, egy harmadiknál meg talán egy még néger-sorban sínylődő kis fabulya stilizálja át egy ügyesebb nagynak a hangjátékát.

Perze ezt is többféleképpen lehet venni. Van, aki boldogan lubickol benne, mert már elért valamit; nem is áll meg itt, hanem tovább akar menni, előre. Annakidején a nagy újságírók is rendszerint a „slapajszágon” kezdtek. Aztán van, aki megreked. S van, aki az egészet olyasminek érzi, hogy széklabakát kell faragnia szép, telt, karcsú szobrok helyett — mint egy kicsit Zsámboki is. De azért egy kis fabulyaság őbenne is van, s éppen ez a magamagát sem kímélő ironia óvja meg Mándy Ivánt attól, hogy kisregénye regény helyett regényesített pamflet legyen. Nem azt mondja: látod, Fabulya, ilyen vagy te! — hanem ezt: látjátok, ilyenek vagyunk mi.

Nem valami eszményi figurák, az kétségtelen. Sérültek is, fanyarok is; könnyelműek is, kicsinyesek is. Ez a fabulya-tenyészet majdnem haláltánc; az lenne, ha a fabulyákban valamivel több moralitás és emberség volna. Mi van ebben a Fabulyában? Mi van a boldogtalan Turcsányi minduntalan összetörő arca mögött? Mi van a „kissé sértett arcú, pufók” Zsámbokiban? S a többiekben, sodródó kis nőkben, üzerekben és fezőrökben, az Átjáró hibrid alakjaiban? Az embernek sokszor az az érzése, hogy csak kóc, forgács, fűrészpör. Csak vannak, vannak, ide-oda vetődnek, de nem élnek igazán.

Mit akart mondani az író? Úgy gondolom, ezt — éppen ezt. Egyetlen ítélő szó nélkül kimondta az ítéletet.

Nem kívánom túlértékelni ezt a kisregényt, nem akarom „nagygyá” magasztalni azt, amit az író maga sem szánt annak; viszont azt sem kívántam számon kérni rajta, amit az író nyilván nem is akart belé rakni. Pontosan csak ennyit akart; s amennyit akart, azt pontosan, jól sűrítve meg is csinálta. Megragadott egy figurát, megfogott egy életformát; ezt is, azt is pompásan ábrázolta, abban a groteszk fekvésben, aminek mai prózáinkban, azt hiszem, ő a legjobb mestere. S az a sajátos, jellegzetesen mándys, filmszerűen „neorealista” modor és technika, aminek az ő nyomában hovatovább egész iskolája támad, még egyetlen nagyobb prózájában sem következtet olyan természetesen magából a témából, mint itt: nem „technika”, hanem magának az ábrázolt világnak az érve-rese, lélegzés-ritmusa. Azt mondhatnám: nem Mándy ír így, hanem ez a világ él így.

A *Fabulya feleségei* jó könyv (meg kell jegyezmem, hogy semmiképpen sem gyerekek kezébe való könyv). De aligha az a pont, ahol Mándy Iván meg akar állni. Kierlelt magában és magának egy bizonyos modort és szerepet, egy kissé talán túl is hangsúlyozza olykor a karikatúrisztikus felé. Az emberekben azonban alighanem több van annál, amennyit a görbe tükör mutat. Ez egy-egy vonást félelmesen ki tud emelni, le tud leplezni; el tud árulni egy-egy rejtett hasadást, félszegséget, torzulást. De egy valamit a legirgalmatlanabb görbe tükör sem tud megmutatni. Egy kicsit félve írom le ezt a közhelyet: az ember

szívét. Azt, ami egy Turcsányi groteszkül rángatózó arca, félszeg naívsága mögött van: az ember rejtett belső világát, azt, ami felé a csehovi részvét tapogatózik. Az emberek nemcsak furcsák, nemcsak groteszkok, nemcsak bábok — még a fabulyák sem. Emberek is. Mátyás Iván azt szereti bennük, ami hogy úgy mondjam figura. Szeretném, ha egy kicsit jobban szeretné bennük — az embert is.

Csúnyák és komiszak? Elhiszem. De nemcsak azok. Csúnyaságukban, komiszágukban szépek és jók is. Egy kicsit föltétlenül szebbek és jobbak annál, amilyenek Mátyás Iván szigorú szemé általában látja őket. *)

FERENCZY BÉNI KIALLÍTÁSA. Élő szobrászaink legkiválóbbjának, Ferenczy Béninek Nemzeti Szalon-beli kiállítása régi adósság letörlesztése, a magyar képzőművészetnek hosszú idő óta egyik legnagyobb, legemlékezetesebb eseménye. Tóth Árpád verssoraival, amelyek egy Babits-hoz írott költeményből valók, méltóbban tudjuk kifejezni ünnepi és megilletődött érzelmeinket a Ferenczy-művek láttán, mint saját szavainkkal: „Kik összegyűltetek ma e teremben / S kikeket meleg fényével átitat / Csodákra váró, méla mélyű csendben / A szívekből kigyúló áhítat / ... Legyetek üdvöz egy nemes varázsló, / Egy tisztá költő arany szigetén.”

Ferenczy Béni 1890-ben született Szentendrén, ahol édesapja, Ferenczy Károly, a magyar festészet egyik legnagyobb alakja, 1889-től 1892-ig tartózkodott. Ferenczy Károly mindhárom gyermeke művész lett, és közülük csak a legidősebb — Valér — tartozik a kevésbé jelentősek közé. Béni ikertestvére, Noémi, európai színvonalra emelte a magyar gobelinművészetet, Jean Lurcat mellett e nembem századunkban ő volt a legkiválóbb.

Ferenczy Béni gyermekkorát Nagybányán töltötte. Első nyilvános művészi jelentkezése is itt volt, 1912-ben, a nagybányai művészek kiállításán. A század elején huzamosabb ideig Párizsban tartózkodott, Bourdelle tanítványa volt. Ugyanakkor megismerkedett a Matisse körül csoportosuló fiatal művészekkel, akik akkor kezdték az ismeretlenség homályából kiemelkedni. Megfordult Gertrud Steinnek és fivéreinek híres otthonában is, ahol az új író- és művészgeneráció rendszeresen találkozott.

A formai kísérletezések a fiatal Ferenczy Bényt is vonzották. Egyik ilyen munkáját megmutatta öreg mesterének, Bourdelle-nek, aki a következő véleményt nyilvánította: „Ha így folytatja, fiatal barátom, lesznek, akik megcsodálják, talán hamar korai hangos sikerekhez jut el ezen az úton, de ez nem a szobrászat útja. Ezek a formák üresek. Igaz, hogy ötletesnek látszanak, de ez még nem szobrászat, és az ötletesség nem mindig a tehetség jele. Azért, mert valami nem emlékeztet semmi másra, ami eddig volt a művészetben, azért az még nem értékes. Én azt ajánlom, hogy hiven tanulmányozza a természetet, és ugrások nélkül haladjon a fáradságos, de gyümölcsöző úton, amelyen a nagyok — Puget, Carpeaux és Rodin — haladtak. Per aspera ad astra”.

Az ifjú művész nem fogadta meg nyomban a bourdellei szavakat. Új mestert választott, Archipenko, az orosz kubista szobrász személyében. A kubista stúdiumokat nem tekinthetjük meddő szakasznak Ferenczy Béni munkásságában, művészete ezáltal is gazdagodott, főként szerkezeti biztonságban. Archipenkónál ismerkedett meg Apollinaire-rel, a lírikussal, akinek egy meghökkentő előadását a szobrászat fejlődéséről végig is hallgatta. De a kubizmus csak rövid — bár tanulságos — stáció volt Ferenczy fejlődésében. Inkább a Cluny-i múzeumban rajzolgatta a gótikus szobrokat, sokat járt a párizsi Notre Dame-ba is. „Magam is leborultam a párizsi Miasszonyunk szobra előtt a Notre Dame templomban, annyi más fiatal francia diákkal együtt, akiket ott áhítatos imában elmerülve láttam térdepelni.” A legmélyebb hatást „az égi zenét sutgó” Chartres-i dóm épületének, szobrainak és színes üvegablakainak csodás összhangja gyakorolta Ferenczyre. „Ha párizsi élményeimet úgy nézem, hogy mi hatott rám leginkább, mi volt a tanulság, amit onnan hoztam, úgy azt kell mondanom, hogy Chartres”. („Csillag” c. folyóirat, 1956. évi 9. sz.)

Az első számottevő Ferenczy Béni-munkák — fafaragások, Szt. György kis bronzszobra, nővére arcmása, egyéb portrék, rajzok — a 10-es években születtek. Az 1919-es forradalmi idők eseményeiben szerepet vállalt a művész. Más-

fél évtizedig tartó emigráció után a 30-as évek második felében tért vissza hazájába. A felszabadulás után egy ideig a képzőművészeti főiskola tanára volt.

Ferenczy Béni nemcsak kiváló szobrász és rajzoló, de kitűnő író is. A „Vigilia” 1955. évi márc.-i számában jelent meg „Egy kis vallomás a könyvek-ről” c. írása, beszámoló azokról az olvasmányokról, amelyek életre szóló élményt hagytak lelkében. Több más lapban is jelentek meg írásai (Magyar Művészet, Csillag, Művelt Nép), mindegyik a nagy kultúrájú és mélyen gondolkodó elme megnyilatkozása. Mint könyvillusztrátor is jelentős, Thomas Mann, Vasco Pratolini (Szegény szerelmesek krónikája), Krúdy Gyula (A vörös postakocsi, A kékszalag hőse) és más szerzők könyveit díszítette szép rajzokkal.

Egyházművészeti munkái közül a kiállításon hármat láthattunk, a korai Szt. Györgyöt, az 1949-ből való Kis Szt. Antalt és egy körtefa Feszületet, amelyet 1951-ben faragott a mester. Nagy Pádúai Szt. Antal szobra a pesti Bakácsi-téri templomban, Liseuxi Szt. Teréze a Szent István Bazilikában látható. Keresztelő Szt. Jánost és a térdepelő Jézust ábrázoló kompozíciója a belvárosi plébániatemplom keresztelomedencéjét ékesíti.

A művész alkotásai legnagyobb részben kisplasztikák. Számára, a legnagyobb magyar szobrászok egyike számára sajnálatos módon nem adatott meg, hogy művei köztetekre kerüljenek. Néhány elkészült nagyméretű szobra, mint a Petőfi (1948) és az „Ülő női akt” (1956) remélhetőleg felállításra kerül.

Szobrai jelentős részben női aktok. A 30-as évekből való az „Asszony fel-emelt karokkal”, a lehajoló „Atalante”, az „Odaliszka”, a „Lépő nő”. A 40-es évek első felében született a „Zsuzsánna”, a „Fésülködő leány”, a „Pihenés”, „Fiatal leány fürdőköpennyel”, „Vénusz”, „Paraszi Vénusz”. A 40-es évek második feléből való az „Evokáció”, a „Lábfürdő”, a „Vetkőző nő”. A mozdulatok természetessége, a testtartás keresetlensége, a magabiztos nyugalom, a fiatal leányalakok hamvas bája vagy az érett női szépség ünneplése jellemzi ezeket a szobrokat. Női aktjaiban nincsen semmi triviális és izlést sértő, mindegyik alak árkádiai derűt, harmóniát és emelkedett költészetet sugároz. Szobrai nem irodalmias ötletek plasztika-ellenes megoldásai, mindenkor az emberi test felépítésének és egyensúlyának törvényszerűségein épülnek. Helytállóan írja Kassák e művekről: „Ferenczy szobrai nem hasonlítanak és nem emlékeztetnek, hanem vannak és élnek”.

A 20-as évekből való az ólomba öntött „Magvető”, amely illusztratív jelleg nélkül képes kifejezni az emberi munka küzdelmességét és a paraszti élet panasz nélkül türt nehezégeit. A fából faragott „Anyaság”, a bronz „Szerelmes-pár”, a fa tömbjéből élelklépett zömök „Két nővér” egy-egy nagy emberi érzést fejeznek ki. Mindegyik rendkívül összefogott, szűkszavú alkotás. Kicsiny méretűek, de hatásukban monumentálisak. Ha közelről vesszük szemügyre a Ferenczy-szobrokat, a felület gazdag megmunkáltságában gyönyörködhetünk.

A gyermektést és a gyermeki arc is foglalkoztatja a mestert. A Miklós c. fiúakt esetlen, kamaszos bájjal áll nyurga lábain, Fruzsina — egy kicsi leányka — gyermeki ámulattal, oldalát billent csodálkozó fejjel nézi a világot. Visszatérő téma a játszó fiúk, erről szobor, érem és rajzok is készültek.

Portréi közül legszebbek Noémi, azután felesége és Louise de Vilmorin, a kitűnő francia költőnő arcmása. Arcképeiben nem elégszik meg a külső, testi hasonlatossággal, a lelket és szellemet is meg akarja örökíteni. „A portrét, mint művészi alkotást csak úgy tudom elképzelni, ha egyszerre ketten vagyunk benne jelen, a portrét mintaképe és aki ezt a mintaképet a művészet nyelvén megfogalmazza,” — mondotta a művész. Egy „hűséges” portré mesterember kezéből becses lehet a családtagnak, de semmitmondó az utókorunk. Ferenczy Béni munkája, az „F. kisasszony” viszont — finom vonásaival, kedvesen mosolygó arcával, amelyet dús hajkorona vesz körül — beszédes műalkotás lesz később korok művészetszerető emberei számára is. Ugyanez vonatkozik azokra a Ferenczy-szobrokra, amelyek kiváló művészeinkről, íróinkról készültek. (Bajor Gizi, Ferencsik János, Németh László, Pülszky János, Juhász Ferenc.)

Ferenczy életművének mind mennyiségben, mind minőségben tekintélyes részét alkotják az érmek és a rajzok. Beck Ö. Fülöp nyomdakain haladva a magyar éremművészetet az üzleties stívárságból kiemelte, — plakettjeit, csakúgy, mint egyéb munkáit a külföld is megbecsüléssel tartja számon. Rajzai

lány, gyengéd vonalaikkal, bámulatos mesterségbeli elmélyültségre valló előadómódjukkal, idillikus-bukolikus hangulatukkal a legszebb grafikai lapok közé tartoznak.

Ferenczy Béni művészete egyszerű, nyugodt, étellel telített és hatalmas. Tanult a görögöktől, a renaissance-mesterektől, a kubistáktól és nem utolsósorban Maillol-tól, aki ugyancsak az asszonyi test zseniális ábrázolója volt. De ha több forrásból is táplálkozik Ferenczy Béni művészete, életműve mégsem eklektikus vagy másodlagos, mert csak inspirációt vett át más koroktól és művészekről, de sosem kész megoldásokat, — mint ezt Péter András is leszögezte Ferenczy Bénnel kapcsolatban. A XX. század szobrászata — ha van is néhány nagy mester — nem olyan értékű, mint a modern festészet. Ennek oka nyilván az, hogy a szobrászok — kevés kivétellel — vagy megállatok lezárt stílusirányzatok eredményeinél, vagy az eredetieskedő modorosság vakvágányára futottak. Ferenczy Béni — Odüsszeusként — megmenekült a művészetét fenyegető veszélyektől és csábításoktól, és most itt áll előttünk féltéveszázados életműve gyönyörű kiteljesedésben, „egy nemes varázsló, egy tiszta költő” dús, pazar gazdagságú, magas esztétikai rangú termése. (Dévényi Iván)

VIETNAM KULTURÁJA. Közelmúltban Magyarországon járt a Vietnami Demokratikus Köztársaság művészegyüttese. A bécsi VIT-re utazó küldöttek a Csajkovszkij-park szabadtéri színpadán mutatták be művészetük legjavát a budapesti közönség előtt. Ez a látogatás egybeesett az Észak-Vietnam önállóságát elismerő genfi egyezmény megkötésének ötödik évfordulójával. A fiatal köztársaság népe azonban nem ekkor, hanem szeptember 2-án, — a felszabadító harcok megindulásának napján, — tartja legnagyobb nemzeti ünnepét.

Napilapjaink tudósításaiban ismételtelen előfordul egy-egy Vietnambot érintő politikai, vagy kulturális hír. Mindazonáltal szellemi és vallási életükről még mindig keveset tudunk.

Eppen ezért fölkerestük Nguyen-Dinh-Cant, a Vietnami Demokratikus Köztársaság magyarországi nagykövetségének sajtóattaséját, hogy a tőle kapott tájékoztatás alapján megfelelő képet nyerjünk honfitársai kulturájáról, s az ott élő katolikusokról.

Mindenekelőtt azután érdeklődtünk, vajon milyen fő irányelvek vezérlik a kormányzat kultúrpolitikáját?

— Vietnamban minden, — tehát a kultúra is, — az ujjáépítést szolgálja, — válaszolja Nguyen-Dinh-Can. Az ország egyesítésének gondolata hatja át a nép egész életét, s a művészek alkotásait. A köztársaság új művészete a fegyveres küzdelmek közepette alakult ki. Létrehozói és terjesztői, — írók, költők és képzőművészek, — az ellenállási harc katonái voltak. Alkotásaik a nép érzelmvilágát, munkáját, vágyait tükrözik.

Vietnam oktatási rendszeréről a következőket mondotta:

— Az oktatás irányítója a Népművelési Minisztérium. A gyermekek hatól tizennégy-tizenöt esztendő korig általános iskolába járnak. Ezután kerülnek, — érdeklődési körüknek megfelelően, — gimnáziumokba, s innen felsőbbfokú tanintézetekbe.

Vietnamban hat főiskola működik, ezek mezőgazdasági, politikai, közigazgatási, műszaki és egyéb tárgykörök szerint különülnek el egymástól.

Mínthogy az oktatás leglényegesebb szempontja, hogy a múlt káros szellemét teljességgel száműzze, az oktatásban résztvevő pedagógusokat is ennek a törekvésnek kell áthatnia. A főiskolák régi, francia tanerőiből átvettük és foglalkoztatjuk mindazokat, akik készek az együttműködésre, s szaktudásuk legjavát a fejlődő köztársaság szolgálatába állítják. Gondolok itt elsősorban matematika, fizika és kémia-szakos tanerőinkre.

Örvendetes jelenség, hogy — mint minden munkaterületen, úgy a pedagógiában is, — mind több és több nő él az egyenlőség-adta lehetőségekkel, s foglalja el az őt megillető helyet. A nők elhelyezkedésének megkönnyítésére a kormányzat bölcsődéket és óvodákat létesített. Ezenkívül a lakosság öntevékenyen is segíti a kormány törekvéseit: falvakban öt-hat nagymama társul, s vállalja a dolgozók gyermekeinek napközi felügyeletét, gondozását.

Milyen Vietnamban vallási élete?

— Az állam minden felekezet számára biztosítja a legteljesebb vallásszabadságot. A katolikus papság és hívek túlnyomó többségben a felszabadító harcok idején határozottan haladó magatartást tanúsított. Több pap belépett az ellenállási mozgalomba. Ma pedig tevékenyen kiveszik részüket az államvezetésből is.

Ami a papképzést illeti, ez a missziós-papok feladata. Az általuk fenntartott — s az állami iskolával egyenrangú — iskola növendékei kiskorukban kerülnek oda, s később maguk döntenek, vajon éreznek-e hivatást az egyházi szolgálatra? Ha igen, semmi akadály a továbbtanulásuknak. Ez szintén a misszióban történik. Ha pedig nem, úgy a legkülönbözőbb hivatáskörökben nyitva áll előttük a világi boldogulás útja.

A katolikusokon kívül Vietnamban még buddhisták és kaodeisták is élnek. A kaodeisták voltaképpen több vallásból alakították ki a magukét. Hatalmas szemet imádnak istenükként. Szertartásaikba, felfogásukba keresztény és buddhista motívumok vegyülnek. Öltözetük is különleges: tetőtől talpig hófehérben járnak. Így messze fölismerni őket mind Vietnam, mind Kambodzsa, Laosz és Sziám utcáin.

Nguyen-Dinh-Can fényképeken mutatta be a különböző, — művészi kiképzésű — egyházi épületeket. Elsőként a hanoi-i római katolikus katedrális, majd az egy-oszlopon álló és a hételemes buddhista pagodákat.

További kérdésünk a katolikus sajtóra és általában a katolikus művészetre vonatkozott.

— Az egyes felekezeteknek kiterjedt irodalmi, művészeti életük van. A köztársaságban több katolikus és buddhista folyóirat jelenik meg. A katolikusok hivatalos hetilapja a Chinhnghia, magyarul Igazság.

A templomi szertartásokat orgonával és népénekek kísérik. Egyházzene-szeik, — az államnak is megbecsült zeneművészei, — önálló alkotásaikkal is gazdagítják a vallásos zenekincsét.

Ha már a zenére terelődött a szó, vajon mennyire hatotta át az európai zene az ősi, népi motívumokat?

— Van egy új irányzat, de ez, — mint művészetünk minden ága, — az ősi hagyományokból merít. Népi hangszereink mellett zenekaraink, zenészeink előtt a modernnek sem ismeretlenek, s azokat fel is használják legújabb műveikben.

Vannak-e zeneiskolák?

— Vannak. A zenészképzés állami és magániskolákban történik. Utóbbiakban a napi munka befejeztével, az esti órákban, igen sokan tanulnak.

Ezután az énekesképzésről, s a balettművészetről kérdeztük.

— Énekesképzésünk kialakítása most van folyamatban. Női és férfi szólistáink több országban, így legutóbb Magyarországon is, szép sikerrel szerepeltek.

A vietnami balettet szovjet, kínai és koreai mesterek irányításával fejlesztjük tovább. Mozdalművészetünk ősi táncokra épült, s jellegzetesen vietnami.

Erről magunk is meggyőződhattünk. A hazánkban járt együttes a lepke-, csengettyűs-, kalap-, bambusz-, és napernyős-táncokban, a férfiakkal, s a csinos és törekeny táncosnőknek szinte leheletszerűen finom mozgásával, a legmagasabb igényeket is kielégítő művészettel sugározta felénk a többzeberéves kultúra magávalragadó szépségeit.

Milyen Vietnam színházi élete?

— A felszabadulás után három színház típus honosodott meg. Elsőben az előadott darabok a feudalizmus maradványait ostorozzák. Másodikban általános emberi bárgyúságokat állítanak pellengére. Ebben a típusban nagy közkedveltségnek örvendenek Molière művei, elsősorban is a Fősvény. Végezetül a harmadikban előadottak a hazaszeretet, táj, család, munka és szerelem köréből merítenek.

A színészeket főiskolán képezik. A jelentkezőket általában 15—16 éves korukban választják ki. Elengedhetetlen követelmény, hogy az illetők szépek legyenek. Emellett pedig jótulajdonságokkal rendelkezzenek és kerüljenek minden káros szenvedélyt.

A színművészettel kapcsolatban meg kell emlékeznünk a kínai példák alapuló maszkművészetről. Itt egyes formák egész jellemeket jelképeznek. Így

pl. a lefelé hajló bajusz a papucsferjet, a fölfelé kunkorodó az alamuszit ábrázolja. A hős mindenkor erős testalkatú, dús szőrzetű, csillogó szemű férfi.

Irodalmi életükről, képzőművészetükről is tájékozódunk.

— Itt is érvényesül kulturpolitikánk vezérgondolata: az újjáépítés. Természetesen nem szabad valami sematikus, vezércikkizű, jelszavakkal megtömődött irodalomra gondolni. Amit íróink leírnak, maguk is átélik, közvetlen közelről tapasztalják. A szocialista realizmus szellemében létrejövő alkotásaik alapja: a nép mindennapi élete.

A Vietnami Írók Szövetségének 1958-i kongresszusa határozatot hozott, melynek értelmében, — egyéb művészekhez hasonlóan, — az írók és költők is kötelesek hat hónapot kétkezi munkával eltölteni, hogy így maguk is részesek legyenek mindabban, amit ábrázolnak. Tehát nemcsak „kirándulnak” az életbe, nem is az íróasztal mellől „tapasztalják”, hanem benne élnek. Ez azután egész művészetükben érezteti jótékony hatását.

Ilyen szempontok figyelembevételével egyetemeken képezzük újságíróinkat is. Külön a külföldi tudósítokat, s külön az egyéb, speciális érdeklődésű munkatársakat.

Íróink, költőink művei elsősorban a sajtóban látnak napvilágot. Sokarcu-
latú sajtónk illusztrálására talán elég megemlítenem néhány folyóiratot: a párt hivatalos lapját, továbbá a Hanoiban megjelenő Új Időket, különféle szakmai lapokat, a Szakszervezeti Közlönyt, az Írók Újságját, a Nők Lapját, egy ifjúsági lapot, a Néphadsereg Lapját, és így tovább. Ezenkívül, mint már említettem, a különböző hitfelekezetek heti és havi folyóiratait. Többnyelvű tájékoztatókat is kiadunk, a különböző országok számára.

Legnagyobb élő költőink egyike To-Huu. A Magyarországon járt művészegyüttes egyik vezetője volt Luu-Trong-Lu, akinek dalait szelvében-hosszában ismerik, szeretik és énekelik. Ismert élő költőnk Xuan-Dieu.

Prózaíróink közül Thep-Moh és Nguyen-Dinh-Ti nevét említem.

Sokan idézik a XIX. században élt Nguyen-Du és Ho-Xuan-Hueng lírai költeményeit.

A felszabadító háború eseményeinek, népünk életének képzőművészeti dokumentumai közül említésreméltóak van-Hien, Nguyen-do-Cung, Si-Hgog, van-Giao festményei, továbbá Kim szobrászművész, Can és Van-Dy alkotásai.

Ton-ngoc, a kiváló festőművész, Dien-Bien-Phunál halt hősi halált.

A demokratikus kormányzatnak azt a törekvését, hogy népünket művelt, könyvolvasó néppé tegye, széles körben kiépített könyvtári hálózat segíti elő. A hanoi-i központi könyvtárnak számos fiókjá van, ezenkívül mozgó-, üzemi-, és kulturházi-könyvtárak állnak az érdeklődők szolgálatára.

Művészeink, tudósaink a Tudományos Akadémia keretében tömörülnek. Több tudós folytat külföldi kutatásokat. Pl. a Szovjetunióban, az atomerő felhasználása terén. Magyarországon tizenhat ösztöndíjasunk tanul, ezidén pedig két magyar diák utazik ösztöndíjjal Vietnamba.

Három nagy múzeumunk közül az elsőtben a feudalizmus emlékeit láthatják a látogatók. További kettőben pedig a felszabadulástól napjainkig az ellenállási mozgalom és az újjáépítés dokumentumait gyűjtöttük össze.

Nagyrányú fejlődésnek indult a népművészet. A kézműipar, a híres lakkfestészet, fa- és csontfaragás, selyemhímzés, a sokszínű és fantáziadús porcelán és kerámia, mind-mind Vietnam ősi kulturájáról tanúskodik.

Rádió, televízió, film ?

— Mindenfelé hangos bemozdók közlik a lakossággal a legfontosabb tudnivalókat. Ezenkívül mindenki olcsón hozzájuthat fülhallgatós rádiókhoz. Falvakban hangszórók közvetítik a rádió műsorát, melyet este 7 óra, — tehát a munka befejezése — után a falvak népe a ház elé, vagy az útszélre telepedve hallgat végig. A 17. szélességi foknál külön adásokat sugároznak Dél-Vietnam felé.

A televízió egyelőre még kezdeti, kísérleti állapotban van.

A rádió mellett fontos népnevelési eszközünk a film. Az üzemekben rendszeres vetítéseket tartanak, s ezen a dolgozók olcsó helyaráért tekinthetik meg a legújabb filmalkotásokat. Emellett természetesen önálló filmszínházaink is

vannak. Ezekben a vietnamiakon kívül főként a Szovjetunió, s a népi demokratikus országok filmjeit mutatjuk be.

Hanoiban most fejezték be a legkorszerűbb eszközökkel felszerelt film-stúdió építését.

Az itt ábrázolt kép korántsem teljes. De felfelé mutat és elgondolkoztat. Nguyen-Dinh-Can ugyanazt mondja szavakkal, mint a hazánkban sikeresen szerepelt művészdelegáció a zene, ének és tánc eszközeivel: a Vietnami Demokratikus Köztársaság népe őrzi ősi kultúráját, s jövőbe tekintő hittel építi szabad életét. (Balássy László)

BERNARD SHAW A ZENÉRŐL. Van a zenében valami kifejezhetetlen, egyszerű dolog, ami az ember legréjtettebb énjére rezonál. S a legerdekesebb s legizgatóbb feladatok egyike a zenekritikusé, aki tudományosan kísérli meg visszaadni ezt az öntudatlan belső reflexiót. Az érzést már Proklosz is megfogalmazta az *Oratio de incarnatione Dei c. V.* századból származó munkájában, amelyben szenvedélyesen szép szavakat írt a zsolttáreneklés felemelő hatásáról. A zenekritika tudománya azonban sokkal később, sokkal nehezebben vajudta ki önmagát valahonnan az irodalom méhéből. Emlékezzünk csak Aischylos és Sophocles tragédiáira: kifejezetten irodalmi szövegek énekeszenés deklamációkkal ötvöződnek.

Irodalom és zene testvéri közössége vezet végig George Bernard Shaw egész pályáján is. Mint zenekritikus kezdte működését és innen pártolt a színházhoz, de nem hűtlenül, hanem emlékezve: „Az Ember és felsőbbrendű ember c. komédiának pl. a szövegben még kottapéldákkal is illusztrált szerves és elválaszt-hatalatlan tartozéka Mozart: Don Juan-ja.”

Shaw anyja az angol puritanizmus eszméjének jellegzetes képviselője 1872-ben kénytelen volt Londonba költözni, mert a család nem tudta tovább elviselni a dublini nyomorúságot. A gazdasági felfedezések ugyan előrelendítették Anglia fejlődését, de nem segítettek például az írek nyomorúságán. Az asszony énektanárnak ajánlkozott a fővárosban, az iskolák pedig tárt karra fogadták. A fiatal Shaw — 18 éves lehetett ekkoriban — hamarosan ráúnt a hivatali munkára és követte anyját. Egészen 1885-ig a kor léhűtőinek példájára mások nyakán élőködött, kezdeti irodalmi kísérletei hét év alatt összesen öt font hasznot hajtottak a konyhára.

1888 körül a *Star c.* hetilap zenei kritikusa lett. Maga így meséli el a dolog történetét: „Ebben az időben, 14 évvel Lenin előtt én már Marxot olvastam és a szocializmust prédikáltam minden utcasarkon és minden egyéb alkalmas fórumon Londonban és vidékén... a szerkesztő pedig nem volt hajlandó írásaimat közölni... Ahhoz túlon túl jóindulatú volt, hogy felmondjon nekem és én sem akartam állás nélkül maradni, így hát azzal segitettem ki szorult helyzetéből, hogy megkértem: adjon hetenként két hasábot zenei jegyzetek számára.”

Így született meg a *Star* ostroma, *Corno di Bassetto*, kinek neve hamarosan fogalomná vált — és bizony eléggé félelmetes fogalomná — zenei körökben. A hajlamot és zeneértelem anyjától örökölte, gyermekkorában már teljes operákat füttyült végig az alkonyodó utcákon; magától elkezdett zongorázni és mindjárt a *Don Juan* nyitányával kezdte. Ebből az emlékből táplálkozhatott Mozart iránt érzett olthatatlan rajongása: Jaj volt annak az énekesnek, aki nem az ő elképzelései szerint énekelte valamelyik áriáját, bár kétséges, hogy elképzeléseit valaha is valamelyik opera valóráváltaná. Maga is érezhette ezt, mert a *World c.* lapban 1891-ben így fakadt ki nagy keserűen: „Gyermekkorom óta keresek egy kielégítő *Don Juan* előadást; végül is azonban arra a meggyőződésre jutottam, hogy Mozart ideje aligha jön el az én életemben.” Persze ebben van valami túlzás is, hiszen a korban nem kisebb énekesek szerepeltek az operaszínpadon, mint Maria Malibran, világhírű spanyol alt-énekesnő és Victor Maurel, francia baritonista, akinek elméleti munkássága nagy lép-tekkel vitte előbbre az operanéklés technikáját.

Mai szemnek hihetetlen, milyen fejlett volt London zenei élete abban a korban. Szinte mindennapra jutott egy hangverseny, és kicsoda hangverseny! Nem kisebb egyéniségek hozták lázba a zenerajongókat, mint Sarasate, a leg-

nagyobb hegedűművészek egyike, Brahms (akinek Shaw kérlelhetetlen ellenfele), Joachim, a legnagyobb zenepedagógus, Paderewski, aki Liszt után a zongora királya volt és sokan mások, akikre manapság csupán a porosodó lemezarchívumok emlékeznek.

A magyar olvasókat büszkévé teheti az a tudat, hogy a kötet egyik legmelegebb hangú ismertetése szól Reményiről, kitűnő hazánkfjáról, akinek hegedűjátéka előtt még az örök bíráló is meghajtja az elismerés lobogóját. „... az élet intenzitása hangban — és ez sarkalatos pontja a hegedűs erőteljeségének — az elképzelés eredetisége és frissége és a megingathatatlan hit abban a sajátos módban, ahogy ezt csinálja, ezeket tekintve Sarasate néha nem több Reményi mellett közönséges muzsikusnál”. És tegyük még hozzá: Sarasate-t a kor zenekritikája Paganini utódjaként tartotta számon.

W. H. Auden úgy emlegeti Shaw-t, mint a világ legnagyobb zenekritikusát. Az ilyen nyilatkozatokban mindig van valami túlzás, viszont a Grovelexikon azon állítása, mely szerint „Shaw egyike volt az igen kevés kiemelkedő zenekritikusnak, legalábbis Angliában”, minden bizonnyal hitelt érdemel. Annál kevésbé nevezném őt a világ legnagyobb zenekritikusának, mert például nem is olyan sokkal előtte Péterfy Jenő is írt legalább olyan nagyszerű esszéket a zenéről. Kétségtelen, hogy Shaw jobban értett a zenéhez, véleményem szerint azonban Péterfy jobban érezte.

Shaw legnagyobb érdeme az a felfokozott hivatástudat és tudatosság, amelylyel zenekritikáit írta. Nem véletlen, hogy a British Museum hatalmas terméiben egyszerre bújt a Tökét és a Tristan vezérkönyvet. A zenét mindig a szociális eszmék szolgálatába akarta állítani, annak szemlélte, aminek a valóságban kellene lennie: az élet jobbá és szebbé tevőjének. Zenekritikusi attitűdjére nagyon jellemző az a nyilatkozat, amelyet egyik életrajzírójának mondott el: „... az emberek a maguk bizonytalan módján úgy beszélnek rólam, mint-ha anarchista, fasiszta vagy félnederes volnék. Egyik sem vagyok, hanem mindennek az ellenkezője: mindössze és néhány igazán gyakorlati reformot óhajtok, amelyek minden tisztességes és okos ember számára lehetővé teszik, hogy tisztességesen és okosan élhessen és ne kelljen végigszenvednie azokat a nagy igazságtalanságokat és apró tűszúrásokat, amelyek lépten-nyomon érik.”

Ezért kell megbocsájtanunk esetleges botlásait és igazságtalanságait. Egyiket sem a rosszindulat szülte, hanem ezek csupán a hivatását szerető ember tévedései. Még a félresikerült trásoknak is megvan az a zamatuk, amely Shaw egész működését jellemezte és amelyre Chesterton azt a szellemes megállapítást tette: „... olyan, mint a feketekávé, felizgat és gondolkodásra ingerel, de nem részégit meg.”

Külön fejezetet érdemel Shaw Wagner-képe. Nem hiszem, hogy azóta is akadt volna valaki, aki szellemesebben és igazabban elemezte volna a nagy német zeneszerző működését és jelentőségét. Egyik tanulmányában valóságos hitvallást tesz a korszak-formáló wagneri elvek mellett. „Amíg az ember nem tud együtt gondolkodni, együtt érezni Wagnerrel — amíg tehát nem rendelkezik elsőrangú filozófiai elmével és rátermettséggel és nem tudja maga kitölteni azokat a hézagokat, amelyeket a zenik önkénytelenül is üresen hagynak, hiszen élénk képzelő-erő fűtötte szenvedéllyel gondolkodtak —, addig ne fogjon Wagner fordításához.” Shaw nagyon is megértette Wagnert, amikor a zseni által üresen hagyott, — de kitöltendő hézagokról ír. Hogy mennyire így van, azt éppen Wagner egyik írása igazolja: „Miért is nincs máig német dalmű? Nyilván túlságosan tudákosak vagyunk, hogysem élő alakokat tudnánk megteremteni. ... Ahelyett, hogy egyetlen merész és magvas ecsetvonással odavetnénk egy egész érzelmet, felaprózzuk az összhatást kicsinyes pepecselgetéssel.” Azt hiszem, nem kell ezeket az elveket sokáig magyarázni. Azt fogalmazták meg nagyszerű tömörséggel, ami a zenehallgatás magvát adja: az érzelmi együttélést, azt a képességet, hogy valaki nemcsak hallgatja a zenét, hanem érzi is, hatására világot formáló erőt érez magában és ezt kisugározza környezetére is.

A zenekritika elkerülhetetlenül szubjektív tudomány. Természete, hogy tévedésekkel járhat. Maga Shaw is olykor-olykor brutálisan téved, elsősorban a barokk zene megítélésében. Ezt írja egyhelyütt: „... a János-passiót gondosan próbálták és oly jól adták elő, amennyire csak azt a rendelkezésre álló anyag

lehetővé tette. Ez a mű ugyanis Bach képzeletének néhány különlegesen köz-napi szárnyalását tartalmazza. Feltételezem, az egész világ tudja, hogy a nagy Máté-passióhoz viszonyítva majdnem triviális." Bizony ezek a sorok inkább azokra a korabeli kritikákra emlékeztetik az olvasót, amelyek a német mester zenéjét kakaskukorékolással hasonlították össze. Az is beszélve arról, hogy véleményem szerint a János-passió mély áhitatát azóta sem érte utol zenemű, mert lehet, hogy a Máté passió pompásabb, de mi, keresztények nem ezt követjük egy passiótól.

Mindezt egy most megjelent könyv alapján mondtuk el, aminek címe George Bernard Shaw: *A zenéről*. Liebner János jó és szellemes előszóval segítette az érdeklődőket. (Rónay László)

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT ÚJ KIADVÁNYAI. Az elmúlt két esztendőben értékes művekkel gyarapodott a hazai teológiai irodalom. Radó Polikárp „Az egyházi év” c. 1957-ben megjelent 227 oldalas kötete az egyházi év keletkezése és kivirágzása történetének megvilágítása után ádvent első vasárnapjától kezdve végigmegy Isten esztendején: karácsony a megváltás előkészítésének liturgikus ciklusa, a husvéti ciklus tárgya a megváltás végrehajtása, a két ünnepkör közötti idő az évfolyás vasárnapjainak az ideje. Az Úr Jézus ünnepei, a Mindenszentek és Halottak napja mellett az Istenyaga ünnepeivel ismerkedünk meg, az utolsó, 33. fejezet pedig a rózsafüzért, „a liturgikus ciklusnak könnyen érthető, mindig kéznél lévő összefoglalását” tárgyalja.

A történeti háttér, a gondolatvilág, a szokások, a magyar sajátosságok ismertetése, a szerző fordította himnuszok és a lelkeségünket elmélyítő megjegyzések nemcsak a szakember, hanem a hívők számára is élvezetessé teszik e könyvet, aki pedig ezen túlmenően érdeklődik az egyházi év iránt, azt a könyv végén lévő 347 jegyzet kellően útbaigazítja.

„Egyházi jog. Az egyházi alkotmányjog alapjai” címen Bánk József munkája jelent meg 1958-ban az Egyházi Törvénykönyv, a Codex Juris Canonici hatálybalépésének 40. évfordulóján (1918. V. 19.). „Az egyházi alkotmányjog az Egyház, mint jogi közösség organikus felépítésének és harmónikus tagozódásának a tudományos ismerete.” Az egyházi alkotmányjog alaptételei az Egyház legjelentősebb jogi tulajdonságai: látható, egy, tökéletes és jogilag egyenlőtlen jogú tagokból álló társaság, societas az Egyház. Ha a modern alkotmányjogi formákat keressük az Egyházban, analóg értelemben megtaláljuk benne a monarchikus, a republikánus vagy kollégiális, az arisztokratikus és a demokratikus elemeket is. Az egyházi alkotmányjog alappillére a pápai primátus és a püspöki hatalom. Az Egyházban érvényesül a területi elv, s ennek alapján az Egyház két főterületre oszlik: a rendes egyházi és a missziós alkotmány területe. E területi tagozódás alól bizonyos személyi elven felépített közösségek javára kivétel: exemptio tapasztalható. A szerző a bevezető alaptanok ismertetése után az egyházi alkotmányt három részre tagolva tárgyalja: I. rész a rendes egyházi hierarchia közegei, melyek rendszerint fizikai személyek, vagyis a primátus és az episzkopátus körül csoportosuló egyházi hivatalok; a II. rész a kollektív egyházkormányzás; a zsinatok és végül a III. rész a rendkívüli egyházi hierarchia közegei: missziós alkotmány. Munkájával hazai egyházi irodalmunk kitűnően megírt, áttekinthető kézikönyvvel gyarapodott.

Artnér Edgár „A keresztény ókor régiségei” c. 256 oldalas műve 1958-ban jelent meg, s ahogy a zárószóban a szerző írja: „Mi e kis munkánkban, amely nagyobb lélegzetű egyházi és dogmatörténetünk egyik könyvének a nagyközönség részére átdolgozott rövid kivonata (az I. könyv: Ókeresztény Egyház- és dogmatörténet a vallástörténet megvilágításában 1946-ban jelent meg), sine ira et studio bemutatunk hitbéli őseink emlékeiből annyit, amennyit csak terünk engedett”. Az ókeresztény régiségtan a legrégebb kori, a kereszténység első 6–7 évszázadának emlékeivel foglalkozik, teszi kutatása tárgyává az eseményekkel egykorú tárgyakat, a monumentumokat. Maga a munka 11 nagyobb fejezetre oszlik, melyből az első kettő az emlékek fajtáit és lelőhelyeit ismerteti. A 3., 4., és 5. fejezet az Örök Város, a Kelet és a Nyugat ókeresztény emlékeit tárgyalja. A 6. fejezet Emlékeink szellemi tartalma címen művészeti és dogmatörténeti méltatás és kiértékelés. A szentirási ábrázolások a 7., a Szűz

Mária és a szentek tisztelete emlékeinkben a 8. fejezetben kaptak helyet. A 9. káput: Néhány szó legrégebb szobrainkról és iparművészeti emlékeinkről. A 10. fejezet: Byzánci művészet az ókorban, s végül az utolsó, 11. káput Feliratos emlékeink tanúsága az ókeresztény korból címet viseli. A kötetet hasznosan egészítik ki a több mint 400 címszót tartalmazó szakkifejezések és idegen szavak magyarázata, az 1200 címszavas név- és tárgymutató, Róma legrégebb templomai és környékének ókeresztény temetőit bemutató térkép, a keresztjelek, valamint a katakombai sírformák ábrái. (Kovách Zoltán)

JEGYZETLAPOK. (Pázmány körül.) Mindig meglep, mekkora erőfölösleg volt benne. Már ahogy föllép, mintha egy személyben két ember volna: egy kifelé harcoló meg egy befelé építő. Magyarai István azt állítja, a katolikusok felelősek az ország romlásáért? Ő rögtön készen áll rá, hogy visszautasítsa, megfordítsa a vádat. Monoszlai András kicsit nehézkes kezéből kihullik a toll? Ő fölragadja és megfelel helyette Gyarmati Miklósnak. De eleget tud tenni a magyar asszonyok kívánságának is, akik panaszkodják, hogy „szőkön és ritkán találtatnék a mi nemzetünk között keresztény imádságos könyvecske”, s van ideje rá, hogy a magasabb lelki igények számára lefordítsa a *Krisztus követését*, úgy, „mintha először magyar embertől magyarul iratott volna”.

Fáradhatatlan; szinte megsokszorozza magát. Egymaga áll, s egy egész front benyomását kelti. A *Kalauz* védelmében a jórészt személyes támadások ellen egész hadseregként vonul föl. Ő Pázmány Péter; de ő az a Letenyey István is, aki Alvinczi Péternek, elég borsosan, egészséget, üdvösséget kíván, mert benne gyanítja a kassai *Lelki orvosság* előszavának a *Kalauz* csipkedő íróját; s ő az a Szyl Miklós is, aki a *Csepregi mesterségben* a „sócé” Zvonarics Imre csepregi prédikátort keményen „orcázza”, amiért a tübingai Hafenreffer (Hat-fél-réf) teológiai művének fordítása elé előszót írt, s ebben az előszóban (lesre veszik Pázmány csavargó *Kalauzát*, ütik Pázmány *Kalauzát*, agyazzák Pázmány *Kalauzát*.)

Erdemes egy kicsit megízlelni, hogyan ütik-agyazzák. Ime:

„Mivelhogy nem kevés ideje immár, hogy Pázmány Péter, rendinek hámból kihágván, halhatatlan hamis káromló gyalázzattal sok ízben terheli a mi igaz vallásunkat, jámbor keresztény doktorinkat és a mi édes hazánkban megöröködött tökéletes lelkipásztorinkat, kénytelen vagyok vele, hogy az ő megszaladt elméjét, mint valami megbomlott órát, hamis hírköltésről s bába regéktől megváltott nyelvét s poklos káromlásnak tajtékjával megáztatott ajkait egy kevésse megcáfoljam és az ő reánk köszörült csalvetésinek álmából szoros rövid tapogatással fölrázzam, az ő kajtér szitkainak maszlagos részegségéből emberséges beszédeknek és igazmondásnak józanságára intésemmel hozzam”...

Micsoda zsúfolt, vértolulásos próza! De Pázmány sem marad adós ilyesmiért: *fantom-fánttal* adja vissza, amit kapott. Kényesebb idegzetű mai olvasók durvának találják az ilyen „agyazó” modort; dehát ez volt az akkori idők általános vita-stílus. Nemcsak nálunk, hanem Európa-szerte. Bolsec vagy Gretzer sem finomabb Bornemiszánál, Alvinczinál vagy Pázmánynál.

Az ilyen magyarán való odamondogatásnak, csúfolodásnak, neveltségessé tevésnek egész fegyvertára és „műfaji gyakorlata” volt. A mai olvasó ezen is csodálkozik: hogy ezek a hitük s honuk ügyéért lángoló, nagytudományú, híveikért hihetetlen munkákra és áldozatokra hajlandó férfiak, miközben árkust árkus után róftak tele vasfos fólíánsaik között és csak úgy ontották a vitairatokat és prédikációkat, mi mindenre értek még rá s iszonyatos haragjukat milyen gyermeki játékokban élték ki — kezdve Frusiuson, a tudós, humanista, kollégium-igazgató jezsuitán, aki borsos epigrammákat költ a reformátorokra, azokig a neves vagy névtelen poétákig, akik a vitairatok elején vagy végén hol a szerzőre írnak *allógiumot*, hol ellenfelére gyalázkodást.

Az imént említett Zvonarics például nem nyelte le békén a *Cepregi mesterséget*. „Derék feleletet” adott rá *Pázmány Péter pironzási* címmel. Ebben olvasható a következő, nem éppen pallérozottan szellemes, de a kor vastag izlésére mindenesetre jellemző epigramma:

PETRUS PAZMANII

Mit? Rusnia Pap ez

A róza jó szagot ad, zöld majoránna is, higgyed,
Szekfű, szép liliom, ménta, cifros, viola.
Viszont a csalán, lapu, bürök, tormá, beléndfű
Orrodát tekeri. Neveded? Úgy vagyon ez.
Így Pázmán, nám záp; rút búzzel fujt, alét (ti. ájít), izzaszt.
Mint mondasz? higgyed, RUSNIA PAP EZ kis alak.

Ez a Pázmán — nám záp szójáték közhely. Aki Pázmánnyal összeakaszkozik, nem mulasztja el, hogy záptojásnak ne csúfolja.

Aki úgy véli, Pázmány viszont nem kapható ilyesmire, az téved. Ime az *Alvinczi Feleletének megrostálásából*:

„Amely poétának feslett szidalmait ellenen köszörülted írásodban, mivel hogy csak esztelen szidalmak mind azok, nem vesztegetek papirost a reájuk való feleletre. Ugyanis ha ki szitkozódni akar, csak a titulusát és egy vagy két szót elváltoztasson — (íme a műfaj „poétai receptje”) — mind teréad forgathatja a verseket. Példád ez legyen, ha tégedet akarnálak rágalmazni, a tetőled ellenem szerzett magyar verseket, melyek a könyv végén vannak, így fordíthatnám igen könnyen reád:

Hogyha te nem láttál magyar **ÁL NIÁL** férfiat, íme
ÁLVINCZI Péter neve is arra mutat.
Fordítsd **ALVINCIT** s **ÁL** s **NIÁLCIV** jó ki belőle,
Olvasd írását, s ezzel is arra mutat.
Semmirekellő tehát, mint **NIÁL**t s **Ál**kulcsokat, úgy tartsd
Álvinczit s könyvét, aki belőle tanulsz.

Ebből ugyan bocsánatot kérek, hogy ezt így kelle fordítanom, mert tudja Isten, nem szidalmadra cselekedtem, hanem csak meg akartam mutatni, hogy könnyű eféle aprólékot feltálatni, és hogy ne vélnéd nagyelméjű gondolatnak az ilyen marconaságot.”

Eféle „marconaságok” voltak az akkori idők vérbő, nagyindulatú embereinek „aprólék” szórakozásai. De nem egészen méltányos dolog mindenestül elmarasztalni ezeket a hitvitázókat azért, mert gorombán társalogtak egymással, és mert, mint Kosztolányi írta, semmi vitánk többé Gyarmati Miklóssal vagy Alvinczi Péterrel, s amit Pázmány a diadalban ellenük vet, az ma már közönségesen hagy minket.

Mert az emberi indulat és szenvedély sosem hagyhat közönyösen. S itt a teológiai viták közben minduntalan föltör a forráság, bugyborogni kezd a harag; az egymásra hajigált, összetoluló jelzők, gőzölgő szidalmak, szinte rugdalódzó igék mögött rettenetes erők tülekszenek; erek pattannak, halántékok zsibonganak, izmok feszülnek meg, öklök rándulnak össze, torokk szorulnak el, gutaütésesen kipirulnak az orcák és zihálva fúlnak el a tüdők.

Pázmány annyiban van fölyényben ellenfeleivel szemben, hogy ő megtanulta és tudja fegyelmezni iszonyatos indulatait. Nem kevesebb benne a szenvedély, hanem fékezettebb. Gondolkodásában több a formális képzettség. Ezt ő maga is tudja. Kiérezni a stílusából, a modorából, hogy tudja; és néha, mikor hazai ellenfeleit orrázza, egy kis lenézés, egy kis intellektuális góg is van benne: a jobban képzett elme fölyény-érzése — kivált ott, ahol kioktatja őket, hogy hogyan is kellett volna érvelniük, ha nem té s tova kapdosnak, hanem nyomon járva, módszeresen gondolkodnak.

Ezek a hajdani vallási viták különben érdekesebb, melegebb, élőbb anyag, mint sokan gondolják. Magyar nyelv, stílus, fogalmazás, mondatszerkesztő gondolkodás a polémiák évszázadja alatt hatalmas fejlődésen ment át. A vitákban olyan bonyolult, árnyalatos gondolatokat kellett kifejeznie, amelyekre az ilyesmiben pallérozott latin kiválóan alkalmas volt, a magyar azonban még alig-alig. Ezek az egymás fejéhez rettenetes gorombaságokat vagdosó prédikátorok nemcsak ellenfeleikkel tusakodtak, hanem a gyakorlatlan magyar nyelvvel is, amely utánuk hajlékonyabb, sűrűbb és teherbíróbb lett, mint előttük volt. S ebben a legnagyobb érdem (de nem az egyetlen!) Pázmányé, aki hozzáidomí-

totta ezt a dús, vérbő és indulati fűtöttségű nyelvet a skolasztikus gondolkodás racionális formáihoz, beletörte az intellektuális sémák fegyelmébe, valósággal megjuhászította, anélkül, hogy egyben szegényebbé is tette volna. Hasonlítsuk össze az ő mindig, legsodróbb indulatában is egyensúlyozott, harmonikusan tagolt mondatszerkesztését Bornemisának az övéhez képest dzsungelszerű (de éppenséggel nem másodrendű) prózájával: tüstént példán igazolhatni a fentieket.

S még valamit — ezt, legalábbis tudtommal, nem igen szokták hangoztatni a hitvitákkal kapcsolatban. Azt, hogy ezek, noha a középkori egységhez képest megoszlást, a humanista egységhez képest bizonyos barbárosodást jelentenek: mégiscsak egy új — másféle — s a humanistánál szélesebbkörű és egyetemesebben élményi európai közösségtudatot hoztak létre. Egy egész akkori égetően aktuális tudás- és értékléhsanyag hőmpolyg ezekben a művekben. A protestáns, majd utána a katolikus reformáció bizonyos értelemben megnyitotta, vagy ledöntötte a határokat a népek közt. Nagyszombatban vagy Debrecenben nemcsak tudták (és nemcsak az előkelők, nemcsak a papok, de a hívó nép is, éppen a prédikációk s vitairatok révén), mi történt Genfben Servet-vel vagy Angliában „Bolena Annával”, hanem ezek a dolgok szinte személyes értékűek is lettek számukra. Ráeszméltek arra, hogy ami Európa egyik felében történik, nem különbös az Európa másik felében élő emberre. S ez a közösségtudat már nem korlátozódott a humanista-erazmista műveltek körére; sokkal demokratikusabb volt annál, amit a humanizmus kialakított.

Ha valaki egyszer úgy írná meg az emberiség történetét, mint a földgömb egységének fokozatos megvalósulását: ezen az úton Európa vallási megoszlását a középkor után, s mindazt, ami vele járt, mégiscsak úgy kellene számontartania, mint egy lépést előre.

Látszólag önellentmondás: megoszlással az egység felé; de ez az önmagát ellentétekben tovább szülő élet dialektikája.

(*Mit érnek a hitviták?*) E régi időkről való régi jegyzeteimhez (két-három évesek, abból az időből, amikor a *Magyar Könyvtár* Pázmány-antológiáját állítottam össze) hadd fűzzek hozzá, hasonló témakörből, egy frisset és modernet. Claudel *Rögtönzött emlékezéseit* olvasom (a francia rádió munkatársának életéről s művéről adott interjuszorozatot, mely a magno-szalagok alapján könyvben is megjelent) — s még a szokottnál is fokozottabb érdeklődéssel azt a részletet, ahol a kilencszázas évek elején Suarès-zal és Gide-del kezdett levélbeli „hitvitáiról” beszél. Maguk a dokumentumok, a két levelezés, már előbb megjelent; ennek, meg a Rivière-Claudel és a Rivière-Alain-Fournier levelezésnek alapján ismertettem annakidején, 1953-ban a *Vigiliában* Claudel, mint (Alain-Fournier szavaival) „rettenetes lelkipasztort”. Mit mond 1951-ben, 1952-ben az agg Claudel a saját hajdani apologetikájáról? Mit mond egyáltalán az ilyen apologetika értékéről, hasznáról, hatásáról? S miért szakadt meg mindkét „térítő” levelezése? Szószzerint idézem az interjuvóló Jean Amrouche kérdésére adott válaszát.

„Ezek a megbeszélések, ezek a levelezések, amiket apologetikusoknak nevezhetnénk: mindez többnyire olyasmi, amit a középkorban úgy hívtak, hogy *quintaine*, mikoris a lovag nekiment lándzsájával egy bábunak, s a bábu engedett neki, de másik karjával hátulról ugyanakkor jól fejbevágtá. S ez így ment tetszés szerinti időig. A lovag a végtelenségig püfölhette a bábút, a bábu meg úgy védekezett, hogy hátulról fejbevágtá. *Circulus vitiosus*ban folytonosan ugyanazok az érvek jönnek elő, s ha ez a játék így megy három-négy éven át, s ugyanazokra az érvekre mindig ugyanazt a választ kapjuk, az ember végülis ráún a dologra, nem igaz? ... Most egyébként, ha hozzám fordulnak s ugyanolyan kérdésekkel, mint annakidején Suarès és Gide, már egyáltalán nem úgy felelek nekik, mint akkor tettem, hanem egészen másként. ... Azt felelem nekik, hogy jobban tesszik, ha szentjeik helyett egyenesen az Úristenhez fordulnak. Bizonyos fajta módszert ajánlok nekik: hogy olvassanak el három-négy olyan munkát, amelyet én igen hatásosnak érzek, vagy pedig egyszerűen menjenek el a templomba, teremtsenek csöndet magukban és figyeljenek. Ez a módszer, úgy gondolom, többet ér mindenféle apologetikus érvelésnél, nem? Végére a

Jóisten is tud beszélni! Forduljanak őhozzá, kérdezzék meg őt: bizonyára sokkal jobban fog felelni nekik, mint jómagam."

Amrouche egy közbevetett kérdésére így folytatta:

„Olyan naív voltam abban az időben, hogy azt képzeltem, a racionális argumentumoknak egyáltalán lehet valami fontosságuk és hatásuk; holott nem úgy van.

— Az apologetika területén? — kérdezte Amrouche.

— Úgy bizony!

— És azt hitte...

— No, azért nem kell mindent a végtelékig szószerint venni. Értékük persze hogy van, de nincs döntő értékük. Egyszóval ezt akarom mondani: ezek az érvek megragadhatnak emberünk fejében s egy adott pillanatban hasznára lehetnek. Erre is vannak példáim. De tévedés volna azonnali eredményre számítani."

Elgondolkoztató szavak, s elgondolkoztató Claudel egykori sikertelensége is. Olyan volt, Szent Tamás *Summáiból* kölcsönzött vértetetésében, mint a mesebeli Erős János. Derékon kapta ellenfelét, bevágta térdig a földbe. Újra megkapta, bevágta deréig. Kimászott? Bevágta nyakig. Az ellenfél azonban megelégette a mérkőzést, odébb állt, nem volt hajlandó kiállni többet. Pedig talán abban az adott pillanatban csak kenyérrel kellett volna kínálni, egy ital vizet adni neki, megsímogatni, vagy egyszerűen csak melléje ülni, némán, hogy ne legyen egyedül s érezze, hogy szeretik.

Nem azt mondom, hogy nincs szükség hitvédelemre. (Egy bizonyos régi, fölényes modorú, lekezelő hitvédelemre nincs, ez meggyőződésem.) Érvekre érvekkel kell felelni, de sosem pajzsos-kardos hévvel, amolyan füllevágós lendülettel, ahogy Péter támadt a főpap szolgájára. A póruljárt Malkusra nyilván jobban hatott az apostol heves apológiájánál az Úr Jézusé, aki „megérintette és meggyógyította”.

Mit ér a legelszántabb apologetika is, ha meggyőzendő ember és gyógyító Isten közé odaállítja az apologéta (nem is mindig rokonszenves) egyéniségét? Igazságainkat mindig el kell mondanunk, hiszen „egy adott pillanatban hasznossá lehetnek”; de sosem szabad úgy elmondanunk őket, hogy túlkibáljuk Istent, aki többnyire a szeretet halk gesztusain át szokott az emberekhez beszélni.

Végső fokon úgysem a szavak, hanem mindig a tettek győznek meg az igazságról. (r. gy.)

Felelős kiadó: Saád Béla

S Z E R K E S Z T Ő I Ű Z E N E T E K

G. M. A bátai Szent Vér ereklye történetét tudunkkal újabban Kónyi Mária írta meg (Regnum, 1937, 119—140). Báta a hagyomány szerint még Szent László alapítása volt, bencés apátság. 1415-ben már a Szent Vér tiszteletének színhelye. 1434-ben IV. Jenő pápa búcsút engedélyez azoknak, akik oda zárandokolnak; megemlíti, hogy a monostor templomában van „Krisztusnak csodálatos, az Oltáriszentségből kiömlő vére”. Ransanus, aki Mátyás udvarában nápolyi követ volt, azt írja történeti művében: „Báta kis falu ugyan, de előkelő az ott lévő bencés monostor miatt, mely nagy hírnévnek örvend a feltűnő csoda révén, hogy a szent ostyában Krisztus vére testének kis részecskéjével együtt látható”. Tehát az ereklye minden jel szerint ún. vérző ostya volt, a vér a szent ostyából szivárgott.

A kegyhelyet és monostort 1539-ben pusztították el a törökök. Hogy az ereklye hová lett: elpusztult-e, vagy a menekülő szerzetesek magukkal vitték s úgy kallódott-e el, nem tudjuk. Eltűnéséről Bátán még a múlt században legenda élt; Kónyi Mária így mondja el tanulmányában: e legenda szerint „az egyik szerzetes a török elől a bátai hegyek közt egy barlangban rejtette el a monostor kincseit és a Szent Vért, a törökök azonban rátaláltak és utána nyomultak a barlangba. A barát védte az ereklyét, de a törökök halálra sebeztek; ő erre tüzes kerékké változott, mely sebesen forogva senkit sem engedett közel a Szent Vérhez. A barlang nyílása beomlott, de a tüzes kerék zúgását éjszánkánként még most is hallják a bátaiak”...

Báta mellett egyébként több kedvelt búcsújáráhelye volt a középkori magyarságnak. De jártak a híres külföldi búcsújáráhelyekre is. Ezt nem egy történelmi forrásból tudjuk. Az egyik legérdekesebb, a XVI. század első feléből, Szkárosi Horváth András verse a katolikusok ellen, mely többek közt búcsújárásaikat is, mint „farsangozásokat”, szemükre veti. A kérdéses két strófa így hangzik:

    Az Krisztus mondja: Jertek énhozzám; mit futnak Rómába,
    Boldogasszonyhoz Coloniába, onnan a nagy Ágba,
    Bolcsós helyekre a Szent Jakabhoz a Compostellába.

    Azkinek nincsen annyi költsége, menjen csak Bátára,
    Avagy Kassára, avagy Váraddá, avagy csak Darnóra;
    De hol taníta minket az Krisztus ez farsangozásra ?

Köln, Aachen, Compostella voltak eszerint a kedveltebb külföldi zárandokhelyek Szkárosi Horváth tudta szerint. Bátán a Szent Vér ereklyéjéhez jártak, Váradra Szent László sírjához; Darnó talán a Szentlélek tiszteletére tartott búcsút.

M. B. Bpest. Nem külföldi fölvétel. Tamás Alajos Nándorfehérvár c. oratóriumát (szövege Radó Polikárptól) a Magyar Hangszergyártó Vállalat vette föl; ez a fölvétel került aztán lemezre, természetesen állami engedéllyel. A Kapisztrán Kórus és Zenekar adja elő; a szólisták, mint annakidején a hazai bemutatón, Czánik Zsófia, Tiszay Magda, Tarr Gyula, Tóth Lajos és Jámbor László. Clement Király P.O.B. 218. De Witt, Michigan, U.S.A. címen rendelheti meg. Két nagy mikrolemez, RCA Victor gyártmány.

A. B. Eger. Kérdését, mert sokakat érdekel, egészében idézzük. Így szól: „Mi az oka annak, hogy a mai kifejezetten vallásos irodalomban az eszmei

mondanivaló érdekében mostoha kézzel kezelik a művészi formát? Úgy érzem, néha egy kissé a giccs felé hajlanak. Például ezt véltem fölfedezni Wilhelm Hünnermann szent-életrajzaiban."

Abban, hogy az ilyesfajta munkák, sajnos, nem mindig elég színvonalasak irodalmilag, és hogy „a giccs felé hajlanak”, sok az igazság. A jelenséget nemcsak ön vette észre. Hiányzik belőlük az igazi művészet, az írói mesterségtudás. Anélkül tehát, hogy kétségbe vonnánk, hogy a jámborságot előmozdíthatják, s hogy jámbor lelkek épüesére szolgálnak, minden jogunk megvan rá, hogy *valodi* irodalomnak többségükben ne tartsuk őket. Ez nem homi finyngyas esztétizálás, l'art pour l'art vagy — mint néha hangoztatják — a profán gondolkodás tamadása a katolikus erzés ellen. Nem modern találmány, hanem nagyon is régi állaspontja a katolikus esztétikanak. Ezt fejt ki korunk egyik kimagasló katolikus gondolkodója, Jacques Maritain „Art et Scholasitque” című híres munkájában, s ő sem csak a maga véleményei alapján, hanem Aquinói Szent Tamás szerint, a legnagyobb skolasztikusok nyomdokain, mint anogyan a mű címe is jelezi. Ezek a skolasztikusok határozott megkülönböztetést tettek a tevékenység (agere) és az alkotás (facere), s ezzel együtt az erkölcs és a művészet területét között. Ami viszont megint nem a művészet erkölcsstelenségének engedélyezése; mert, mint Claudel mondja, egy irodalmi műnek még sona nem ártott, ha tisztelőben tartotta az erkölcs törvényeit. Csupán arról van szó, hogy az irodalmi műnek, a műalkotásnak nem az az elsődleges célja, hogy erkölcsre neveljen, hanem az, hogy szépséget hozzon létre: hogy a maga rendjében szép és jó legyen. Az on által emített művek bizonyára jók az erkölcs és az erkölcsre, ajtatosságra, stb. nevelés területén (agere), de nem sokat érnek a szépség, a műalkotás (facere) területén. Abban az értelemben irodalomnak nevezetnek, hogy ezeket is írják; egyébként azonban — nem irodalom. (Erről egyébként rendszeresebben olvastatott az Új Ember ezévi május 10-i számának „Irodalom és erkölcs” című cikkében.

Egy további kérdés volna: vajon megfelelnek-e a mai emberek többségének az ilyen naiv, vagy éppen giccses szent-életrajzok. Erre vonatkozólag néhány találo megjegyzést olvasnat augusztusi számunkban Lantos-Kiss Antal Vianney Szent Jánosról szóló tanulmányában. O emitt ott Ida Friderika Görres nevet, aki mélyrehatóan elemzi ezt a kérdést egyik újabb könyvében. Kétségtelen, hogy a mai, természettudományos műveltségű ember sokszor fogad lejcsovaiva olyan közléseket, amelyeken háromszáz évvel ezelőtt vagy a középkorban senki sem akadt volna fenn. Mi azonban általában jobban szeretjük az olyan életrajzokat, amelyek hosüket emberi közelségbe hozzák, emberi küzdelmeit is ábrázolják, s a szentség útjának nem lehetetlenségét, hanem emberi járhatóságát illusztrálják — anélkül természetesen, hogy Isten kegyelmének részét bármiként is csökkenteni igyekeznének. Az ilyen, modern történeti-lélektani apparátussal készült művek a mai emberek többségére jobban hatnak, mint például egy naiv eszközökkel megszerkesztett középkori legenda, úgynevezett *vita*. Ami természetesen megint nem azt jelenti, hogy ezek a *viták* nem értékesek, nem hathatnak, és a mai embernek — mint állítani szokták néha — egyszerűen olvashatatlanok. Igenis olvashatók, mégpedig haszonnal, csakhogy másként kell olvasni őket, mert más célzattal is készültek. Erről különben a már említett Ida Friderika Görresnek vannak érdekes és alapos megállapításai; de ennek a kérdésnek a taglalása már túl messzire vezetne.